ખુદા ફરમાવે છે,

જેને હિકમત (દિનની સમજ) અપાયલીછે, ખરેખર વધુ ભલાઈ તેનેજ અપાયલી છે

અને ફરમાવ્યું કે,

"નેક બીબીયો કહેલું કરે છે, અલ્લાહના સંભાળથી તેણીઓ પીઠ પાછળ ખિયાલ રાખનારી હોય છે."

બેહેશ્તી ઝેવર

અથવા

સ્વર્ગનું ઘરેણું.

ભાગ ૯ મો

મુળ ઉર્દુથી ભાષાન્તર કરી

છપાવી પ્રસીદ્ધ કર્તા હકીમ અબદુર રેહમાન બીન મરહુમ મૌલાના

ગુલામ મોહમ્મદ હાજી હાફેજ સાહેબ

મેનેજર-કુતુબખાના આદેકીય્યહ મુ૦ રાંદેર જીલ્લે સુરત.

મોહર્રમ સને ૧૩૪૧ હીજરી.

આવૃત્તિ પહેલી) કી૦ આ૦ ૧૨ (પ્રત ૧૦૦૦

સુરત લીમડાચોકમાં આવેલા "સુદર" પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં

વીઠ્ઠલદાસ ક્રીશાભાઈએ છાપ્યો

બેહેશ્તી ઝેવરના નવમાં ભાગનું અનુક્રમણીકા.

છેવટ ગ્રંથ સમાપ્તી.

બેહેશ્તી ઝેવર

ખોદાના નામથી જે મોટો મેહેરબાન રહમ કર્તા.

આ ભાગમા તંદુરસ્તી (આરોગ્યતા) મેળવવાની અને તેને કાએમ રાખવાની કેટલીક અગત્યની તદબીરો છે જેના જાણવાથી સ્ત્રીઓ પોતાની તથા પોતાના બચ્ચાઓની સંભાળ તથા બચાવ કરી શકે. આરોગ્યતા એવી વસ્તુ છે કે જેથી માણસનું દિલ ખુશ રહે છે, તો કરી ઇબાદત તથા નેક કામોમાં સારી રીતે ઉમંગ લાગે છે. ખાણુ પાણીની મેજલ હાસેલ થાય છે તો [illegible] શુક્ર કરે છે (ઉપકાર માને છે) બદનમા તાકત રહે છે તો સારા કામ તથા બીજાઓની સેવા સારી રીતે કરી શકે છે, હકદારોના હક સારી રીતે બજાવાય છે એટલા માટે આવી નેયતથી તંદુરસ્તીની તદબીર કરવી તે ઇબાદત તથા દીનનુ કામ છે વિશેષ કરી સ્ત્રીઓને એવી વાતોને જાણવુ ઘણુ અગત્યનુ છે, કારણ કે તેઓના હાથમા બચ્ચાં પલે છે અને તેઓ પોતાનો લાભ કે ગેરલાભ કઈ સમજી શકતા નથી તો જે સ્ત્રી

આ વાતોને નહી જાણતી તેઓની બેદરકારીથી બચ્ચા બીમાર થાય છે જો તે લખવા ભણવાને લાએક હોય છે છતા તેઓની વિદ્યામા પણ રોકાણ નડે છે વળી બચ્ચાઓની બીમારીને લીધે અથવા ખુદ સ્ત્રીઓની બીમારીને લીધે મરદોને બેચેની થાય છે તે જુદી દવા દારૂમા તેવણનાજ રૂપીઆ ખરચ થાય છે મતલબ કે નુકસાનજ નુકસાન છે અને અમારા પેગમ્બરે (સલ) પણ દવા તથા પરહેજ કરવાને પસદ કર્યા છે માટે થોડુ થોડુ જરૂરી વાતોનુ બયાન લખ્યુ છે

હવાનુ વર્ણન

૧ પૂર્વની હવા જે સૂર્ય નીકળવાની જગાથી આવે છે તે વાગેલાને તથા જખમને નુકસાન પોહોચાડે છે અને કમજોર માણસને પણ સુસ્તી લાવે કે જેને વાગુ હોય, તથા જખમ વાળો અને જુલાબ (રેચ) વાળાએ એનાથી સભાળ રાખવી (બેવડુ કપડુ પહેરી લ્યા કરે) (૨) દાખણ એટલે જે વાયુ દક્ષિણ તરફથી ફુકાય છે તે ગરમ હોય છે બદનના છીદ્રોને ઢીલા કરે છે જે લોક હમણા બીમારીથી ઉઠયા છે, તેમોને એ હવાથી બચવુ જોઇએ નહીં તો મદગી ફરી પાછી આવવાનો ડર છે (૩) ઘરમા જગ્યા જગ્યા કિચડ નહીં કરો એથી પણ હવા બગડે છે અને આ પણ વિચાર રાખવો જોઇએ કે જાજરૂ, ગુસલખાનુ, અને વાસણ ધોવાની જગ્યા બનતા સુધી પોતાના બેસવા ઉઠવાની જગાથી દૂર રાખો કેટલીક સ્ત્રીઓની ટેવ હોય છે કે બચ્ચાને કોઇ પણ જગ્યા પગ ઉપર બેસાડી હગાવે મૂતરાવે છે ફરી જો ઘણી સભાળ કરી તો તે જગ્યાને લીપી દે છે પણ આ ન બેતમીજી તથા નુકસાનની વાત છે પ્રથમ તો એ કામ માટે કોઇ જગ્યા ઠેરવી રાખો અને નહીં તો ઓછામા ઓછુ આટલુ કરો કે કોઇ વાસણ એ કામ માટે જુદુ રાખો અને તેને પણ તુરત સાફ કર્યા કરો (૪) કેદી કદી સુગધી વસ્તુ ઘરમા સળગાવ્યા કરો જેમકે લોબાન, અગર, કાફુર વિગેરે અને વર્ષાની મોસમમાં લોબાન અથવા ગધક ઘરના દરેક ઓરડામાં બાળો અને બારણા સારી રીતે બધ કરો કે જેથી સારી રીતે એ વસ્તુની અસર થાય (૫) સૂતી વેળા જરૂર દીવાને બુઝાવ્યા કરો વિશેષ કરી માટીનુ તેલ (ગ્યાસ) બળતુ રાખવામા ઘણુ નુકશાન છે. હવામા ખુશકી વધી જાય છે અને મગજ તથા આખોને નુકસાન પોહોચે છે (૬) બધ ઘરમા ધુમાડો કરી કદી બેસો નહીં કેટલીક જગા એવુ થયુ છે કે એવી રીતે તાપનારાઓના એકાએક દમ ગુગળાયો અને એટલો વખત નહીં મળ્યો કે બારણુ ખોલી બહાર નીકળે ત્યાને ત્યાજ મરી રહ્યા (૭) ઠડીની મોસમમા સરદીથી બચો જો નાહવાનો પ્રસગ આવે તો વાળ તરત સુખવો જો મીજાજ (સ્વભાવ)મા સરદી ઘણી હોય તો ચાહ પીઓ અથવા બે તોલા મધ અને પાચ માશા કલોજી ચાટી લો (૮) જેવી રીતે ઠડી હવાથી બચવુ જરૂર છે તેવી રીતે ગરમ હવા એટલે લૂથી પણ બચતા રહો જાડુ અથવા બેવડુ કપડુ પહેરો ગરમીમા આમળાથી માથુ ધોયા કરો

ખાણાનુ વર્ણન.

(૧) ખાણુ હમેશ ભૂખથી ઓછુ ખાયા કરો આ એક એવી યુકતી છે કે એનો વિચાર રાખ્યાથી સેકડો બીમારીઓથી બચાવ થાય છે (૨) રબીઅ (રવી) ના દિવસોમા ખોરાક ઓછો ખાઓ. કદી કદી રોઝો રાખ્યા કરો. અને રબીઅના દિવસો તે કહેવાય છે કે જ્યારે ઠડી જાય અને ગરમી આવતી હોય (૩) ગરમીના દહાડામાં ઠડી ગીજા (ખોરાક) વાપરો જેમકે કાકડી, ચીભડુ, તુરિયુ વગેરે અને જો યોગ્ય લાગે તો કોઇ ઠડાયની દવા પણ તૈયાર રાખો અને બચ્ચાઓ તથા મોટાઓને જરૂરત

જોગી આપ્યા કરે જેવું નીલુફરનુ શરબત ઉન્નાબનુ શરબત વગેરે ફાલુદો પણ ઉમદા ચીજ છે એથી નવા અનાજની ગરમી પણ થતી નથી માત્ર તુખમે રેહાન ફાકવા પણ એ લાભ આપે છે એ મોસમમાં ગરમ અને ખુશક ખોરાક ઘણોજ ઓછો ખાઓ જેમકે તુવેરની દાળ આલુ વગેરે (૪) ખરીફના દિવસોમા જે વસ્તુથી સોદા (ત્રીદોશ) ઉત્પન્ન થાય છે તે ઓછી ખાય જેમ કે તેલ, વેગણ, ગાયનુ માંસ, મસૂર વગેરે અને ખરીફની મોસમ જેને આપણે વરસાદની મોસમ કહીએ છીએ તે છે (૫) ઠંડીના દિવસોમા જેને શક્તિ હોય તે પુષ્ટીકારક ખોરાક તથા દવા વાપરે જેથી આખુ વર્ષ ઘણી ખરી આફતોથી બચેલો રહે જેમકે નીમબિરશ્ત (અર્ધુ કાચુ અર્ધું પાકુ) ઇંડુ નિમકે સુલેમાની સાથે તથા ગાજરનો હલવો અને નીમબિરશ્ત તેને કહે છે કે અંદરથી પૂરૂ બંધાયુ નહીં હોય તેની રીત આ છે કે ઇંડા ને બારીક કપડામા લપેટીને ઘણાજ ખલખલતા પાણીમાં સો વાર ડુબકીયા આપે. અથવા જોશ ખાતા પાણીમા પૂરી ત્રણ મીનીટ નાખીને કહાડે એની માત્ર દાલ (ઝર્દી) ખાવી જોઇએ સફેદી સારી વસ્તુ નથી (૬) ઘણી જરૂરત વગર દવા ખાવાની ટેવ નહીં પાડો નાની સરખી માંદગી મા ખોરાક ઓછો લેવાથી અથવા બદલવાથી કામ કાઢા કરો. (૭) આજ કાલ ખોરાકમાં ઘણી બેતરકીબી થઈ ગઇ છે જેથી તહરે તરેહના નુકશાન થાય છે માટે સારો અને ખરાબ ખોરાક લખવામા આવે છે

સારો ખોરાક આ છે.

ઇંડુ નીમબિરશ્ત, કબૂતરના બચ્ચાનુ માંસ, બકરાનુ માંસ, ઘેટાનુ માસ, લવા, બટેર, તીતર કુકડુ, કેટલાક જંગલી પક્ષીઓ, હરણ, નીલ ગાય, બીજા શિકારોનુ માસ, માછલી, ઘઉંની રોટલી, દ્રાક્ષ. અંજીર, દાડમ, સકરજલ, શલજમ, પાલક, ખરેરો, દૂધ જલેબી, સરી પાયા, (મુડીપાયા) પણ સીરી પાયાથી જાડુ ખૂન ઉત્પન્ન થાય છે

ખરાબ ખોરાક આ છે.

વેગણ, મુલા, લાહીની ભાજી, એટલે કાળા પાદડાની સરસની ભાજી સીંગરી, ગાયનુ માસ, બતખનુમાસ, ગાજરૈ સુકવેલુ માસ, લોબયા, મસૂર, તેલ, ગોળ, ખાટુ અને આ ખોરાક ખરાબછે એની આ મતલબ નથી કે તેને કદી ખાવુ નહી પણ બીમારીની હાલતમા તદન ખાય નહી અને આરોગ્યતા અવસ્થામા પોતાના સ્વભાવ વગેરે જોઇ જગ ઓછુ ખાય, હા. જેનો સ્વભાવ મજબૂત છે તેમ તે વસ્તુ ખાવાની ટવ પણ છે તેને કઇ નુકશાન નથી કેટલીક જગ્યા રિવાજ છે કે સુવાવડોને જુદી જુદી જાતનો ખોરાક આપે છે કદી અળદની દાળ, કદી ગાયનુ માસ અને ભાદા તરકારીઓ વિશેષ કરીને આપે છે આ બુરો રિવાજ છે એવા વખતની સભાળ માટે ખરાબ ખોરાકને લખ્યો છે, હવે એ ખોરાકનુ કેટલુક વર્ણન તેના સ્વભાવ વિષે પણ લખવામા આવે છે

વેગણ ગરમ અને ખુશક છે એમા ખોરાક પણ ઘણુ ઓછુ છે ખરાબ ખૂન ઉત્પન્ન કરે છે બવાસીરવાળાઓને તથા સોદાવીમીઝાજ વાળાઓને ઘણુ નુકશાન કરે છે પણ જો તેમા ઘી ઘણું નાખવામા આવે અને સરકાની સાથે ખાવામા આવે તો કંઇક તેની ઇસ્લાહ એટલે સુધારો થાય છે મુલો ગરમ અને ખુશક છે એના પાદડામા વળી વધુ ગરમી છે મથાને ગળાને અને દાતોને વધુ નુકશાન પહોચાવે છે મોડેથી હજમ થાય છે પણ એથી બીજો ખોરાક હજમ થાય છે, બવાસીરવાળાઓને કંઈક ફાયદો આપે છે પણ ગરમ છે જો તેની સાથે સરકામા ભિંગવેલુ જીરૂ, મેળવાય તો તેની નુકશાનીમા કમી થાય છે તિલ્લી માટે બિગાડ કરનાર છે વિશષ કરી સરકામાં ભિંગવેલો, લાહીની ભાજી ગરમ છે. સુરદાના

બિમારને ઘણું નુકશાન કરે છે અને ગર્ભાવસ્થામાં ખાવાથી બચ્ચાને મરવાનો ડર રહે છે સીગરી પણ ગરમ છે ગાયનુ માસ ગરમ ખુશક છે એથી ખૂન ઘાડુ અને ખરાબ તરેહનુ ઉતપન થાય છે સોદા (ત્રીદોષ) વધુ ઉતપન થાય છે ખુજલીવાળાને બવાસીરવાળાને મિરાક તથા વરોલવાળાને અને સોદાના મિઝજવાળાને નુકશાન કરે છે જો પાકવામા ખરબુજનું છલતુ તથા કાળા મરી નાખવામા આવે તો તેની નુકસાની ઓછી થાય છે હા, જેઓ મેહનતની ટેવ છે તેઓને વધુ નુકશાન કરતુ નથી એટલુજ નહીં પણ બકરાના માસથી ખાનારને વધુ મોટો તાકાત કરે છે, પણ બીમારીમા એથી પરહેજ કરવી જરૂર છે બતખનુ માસ ગરમ ખુશક છે, ઘણીવારે હજમ થાય છે, પણ કુદનો નાખવાથી તેની નુકશાની ઓછી થાય છે અને જેટલુ ખાનગી બતખનુ માસ નુકશાન કરે છે તેટલું પાણીની બતખનુ માસ નુકશાન કરતુ નથી ગાજર ગરમ તર છે મોડેથી હજમ થાય છે હા, માથા ઉપર ચડતા બાફને રોકે છે અને ફરહત (ખુશી) ઉતપન કરે છે એ માટે સોકો એને ટકુ કહે છે, આમા નાખવાથી એનુ નુકશાન ઓછુ થાય છે એનો મુરબ્બો સારી ચીજ છે, ગર્ભસ્થાનને પુષ્ટી આપે છે પણ હમેશા બીજાએ ગાજરની પરહેજ કરવી જોઈએ કારણકે એથી ખુન ખારી થાય છે, લોબીયા ગરમ તર છે મોડેથી હજમ થાય છે માથા ઉપર બાફ ચડે છે, જેથી ખરાબ સ્વપ્ન દેખાય છે સરકો તથા દાલચીની નાખવાથી એની નુકશાની ઓછી થાય છે પણ ગર્ભવતી એને કદી ખાય નહીં, મસુર ખુશક છે બવાસીરવાળાઓને નુકશાન કરે છે, અને જેનો મેદો (હોજડી) નિર્બળ છે તથા સોદાવી મિઝાજવાળા છે તેઓને નુકશાન કરે છે પણ તેમા ઘણુ ઘી નાખવાથી તથા સરકો મેળવીને ખાવાથી એમા કંઈક સુધારો થાય છે, તેલ ગરમ છે, સોદા (ત્રીદોષ) પેદા કરે છે અને સોદાની બીમારીઓમાં નુકશાન કરે છે કડી ભાજીપોલામા નાંખવાથી કંઈક એમા સુધારો થાય છે, અને જો તલના શેર તેલમા જોસ દશ બે તોલા મેથી નાખે અને જ્યારે મેથી બળી જાય તો તેને કાઢીને ફેંકી દે ફરી તે તેલમા શેર ઘી મેળવીને થીજવા દે તો તેલની મજા સારી અને ઘીના જેવું થાય છે અને જો બે બે તોલા સફેદ સદ બનો વેર અને ગુડના (બી) પાણીમા ઉકાળી તેને મસળી કરી ગાળીને આ બનાવેલા તેલમા મેળવી ફરી ઉકાળો તે એટલા સુધી કે પાણી બળી જાય તો તેલના નુકશાન જતા રહેવાની આશા છે, આ યુકતી ગરીબોને કામની છે ગોળ ગરમ અને સોદા વધુ ઉતપન કરે છે. ખટાસ ઘણી ખાવી પઠાને નુકશાન કરે છે અને જલદી બુઢો બનાવે છે સ્ત્રીઓએ એથી ઘણી સભાળ રાખવી જોઈએ અને સુવાવડમા ગર્ભાવસ્થામા અને જુખમમા ઘણોજ બચાવ રાખવો જોઈએ જો ખટાસમાં મીઠી વસ્તુ મેળવાય તો નુકશાન ઓછું થાય છે (૮) કેટલાક ખોરાક એવા છે કે તેને એકલા એકલા એટલે કંઈ વસ્તુ સાથે મેળવ્યા વગર ખાઓ કંઈ ડર નથી પણ સાથે ખાવાથી નુકસાની થાયછે એટલે જ્યા સુધી તેમાની એક વસ્તુ મેદામા હોય તો બીજી વસ્તુ ખાઓ નહીં ઘણા લોકોના મિઝાજ પ્રમાણે એવી વસ્તુઓમાં ગણુ ફલાકનો ફાસલો જાય છે હકીમોએ કહ્યુ છે કે દૂધની સાથે ખાટી વસ્તુ ખાઓ નહીં, એવીજ રીતે દુધ પીને પાન ખાઓ નહીં, આથી દુધનું પાણી હોજડીમાં જુદુ થઇ જાય છે દુધ અને માછલી સાથે ખાઓ નહીં એથી ફાલેજ (એકપક્ષાઘાત) તથા જુજામનો (પીનથળ થવાનો) ડર છે દુધ ચાવલની સાથે સત્તુ નહીં ખાઓ ચીકણી વસ્તુ ખાઈને પાણી પીઓ નહીં તેલ અથવા ઘી વગર કલઈના વાસણમા રાખે નહીં કસાણુ લાગેલુ ખાણુ ખાઓ નહીં માટીના વાસણમાં રાંધેલ ખાણું સર્વથી સારૂં છે જમાડ. સ્ત્રી-

ભાડું, કાંકડી. ખરબુજા, તરબુજ, એવા બીજા લીલા મેવા ઉપર પાણી પીઓ નહીં, અંગુર (દ્રાક્ષ) ની સાથે મુડી પાયા ખાએ નહીં (૯) ખાણું ઘણું ગરમ નહીં, ખાઓ ગરમ ખાણું ખાઇને ઠંડુ પાણી પીવાથી દાતોને ઘણું નુકશાન થાય છે (૧૦) મેદા કરતા જાડો આટો સારો છે અને કોળિયાને સારી રીતે ચાવવો જોઇએ અને ખાણું જલદી જલદી ખાઇ લેવુ જોઇએ ધીમે ધીમે ખાવાથી પચવામા ખરાબી થાય છે (૧૧) ઘણી ભુક લાગી હોય તો સૂવો નહીં, તેમ ખાણું ખાત જ સૂવો નહીં ઓછામા ઓછી બે કલાક વીતા પછી સૂવો (૧૨) જ્યાં સુધી ખાણું પચે નહી ત્યાંસુધી બીજી વાર ખાઓ નહીં ઓછામા ઓછી બે કલાક વીતે અને તબીઅત હલકી જણાતી હોય તો તે વેળા કશી નુકશાની નથી

લાભ (૧) જો કદી કબજીઅત થાય તો તેની તદબીર જરૂર કરો સેહલી તદબીર તો આ છે કે રોટલી ખાઓ નહી એક બે વાર માત્ર શોરવો જરા વધુ ચીકણાઇ નાખીને પીઓ જો એથી ફેર નહીં થાય તો બજારમાથી હબ્બુલ કુરતુમ એટલે કુડના બી નવ માશા વિલાયતી અંજીર અઢી તોલા મગાવી પાસેર પાણીમા જોશ દઇ શેહેદ બે તોલા મેળવીને પીઓ આ દવામા ખોરાકપણુ પણ છે. (૨) જો પાખાનુ આદત કરતા વધુ નરમ થાએ તો રોકવાની તદબીર કરો. ચીકાશ ઓછી કરો ભુંજેલું માસ ખાઓ જો દસ્ત થાતા હોય અથવા ઘણી કબજીઆત થાય તો હકીમને ખબર કરો. (૩) ખાણું ખાઇને તુરત પાખાને જાઓ નહીં પણ જો ઘણી લાગી હોય તો મોજાએકો નથી (૪) પેશાબ પાખાનુ લાગ્યા હોય તો કદી રોકવા નહી. આથી તરેહ તરેહની બીમારી ઉત્પન્ન થાય છે.

પાણીનું વર્ણન.

(૧) સુઇ ઉઠી તરત પાણી પીઓ નહીં, તેમ એકદમ હવામાં નીકળો નહીં જો ઘણીજ તરસ લાગી હોય તો સારી તદબીર આ છે કે નાક પકડીને પાણી પીઓ અને એક એક ઘોટ કરીને પીઓ અને પાણી પીને જરા વાર સુધી નાક પકડી રાખો શ્વાસ નાકથી નહીં લ્યો એવીજ રીતે ગરમીમા ચા'લ્યા પછી તરત પાણી પીઓ નહીં વિશેષ કરી જ્યારે લુ લાગી હોય તે માણસ જો તરત પાણી પીશે તો તેજ વખતે મરી જશે એવીજ રીતે નહારમો પીવુ અથવા પાખાનાથી નીકળી પાણી પીવુ નહીં જોઇએ (૨) જયાસુધી બની શકે પાણી એવા કુવાનુ પીઓ કે જેથી ઘણુ ભરાતુ હોય ખારૂ પાણી તથા ગરમ પાણી પીઓ નહીં વરસાદનું પાણી સર્વથી ઉમદા છે પણ જેને ખાસી હોય અને શ્વાસ (દમો) હોય તે પીએ નહીં. કોઇ કોઇ પાણીમા તેલ ભેળેલું જણાય છે તે પાણી પણ ખરાબ છે જો ખરાબ પાણીને સારૂ બનાવવુ હોય તો તેને એટલુ જોશ દીઓ કે સેરનુ પોણોશેર રહે ફરી તેને ઠંડુ કરી ગાળીને પીઓ (૩) ઘડાને દરેક વખત ઢાંકેલો રાખો એટલુજ નહી પણ પીવાના વાસણને મોપર બારીક કપડુ બાધેલુ રાખો કે ગાળેલુ પાણી પીવામા આવે (૪) બરફ ગુરદાને નુકસાન કરે છે વિશેષ કરી સ્ત્રીઓએ એની ટેવ પાડવી નહી. એથી સારૂ સોડાવાળુ પાણી છે (૫) ખાતાં પીતા કદી હસો નહીં એથી મોત નીપજે છે

આરામ અને મહેનતનું વર્ણન.

(૧) એટલુ આરામ નહીં કરો કે બદન ફુલી જાય, અને સુસતી ફેલાય જાય કે દરેક વખત પલંગ ઉપરજ દેખાયા કરો કરો ઘરનો કારભાર બીજાઓ પરજ નાખો. કારણ કે ઘણો આરામ કર્યાથી પોતામા ઘણુ પણ નુકશાન છે અને કેટલીક બીમારીઓ પણ લાગી જાય છે અને એટલુ કામ પણ નહીં કરો કે બીમાર થાઓ પણ પોતાના કામ, પણ

અને સઘળા બદનથી મધ્યમ રીતે મહેનતનુ કામ જરૂર લેવુ જોઇએ તેનો માર્ગ આ છે કે દરેક કામને હાથ ચલાવી ફુરતીથી કરો સુરતીની આદત છોડો અને ઘરમા થોડીવાર જરૂર પસાર કર્યા કરો, જો બેપરદગી થતી નહીં હોય તો બે ચાર વાર ધાબા પર ચઢ ઉતર કર્યા કરો અને ચરખો ચક્કીનો પણ જરૂર થોડોક ધધો રાખો અમો એમ કહેતા નથી કે એથી તમો પૈસા કમાઓ પ્રથમ તો એમા પણ કઈ દોષ નથી પણ પોતાની તદુરસ્તીને કાએમ રાખવી તો અગત્યની વસ્તુ છે એથી તદુરસ્તી ઘણી સારી રહે છે જુવો જે સ્ત્રીઓ મહેનતી છે દળે છડે છે તે કેવી મજબુત અને તાજી રહે છે અને જે આરામમા રહે છે તેને આખી ઉમર દવાનો પ્યાલો મોએ લાગેલો રહે છે એવી મહેનતને રિયાજત કહે છે. ખાણુ ખાધા પછી જયા સુધી ત્રણ કલાક નહીં ગુજરે ત્યા સુધી રિયાજત નહી કરવી જોઇએ અને જ્યારે જરા જરા પસીનો આવવા લાગે અથવા દમ ચઢવા લાગે કે રિયાજત બધ પાડવી જોઇએ (૨) બાળક માટે ઝુલા નાખવા સારી રિયાજત છે (૩) સવારના જલદી ઉઠવાની આદત રાખો એટલુજ નહીં પણ હિમ્મત કરીને તહજ્જોદ માટે ઉઠા કરો. આથી તદુરસ્તી સારી બનેલી રહે છે (૪) બપોરના વગર જરૂરતે સૂવો નહીં, પણું જો થાક અથવા ઊંઘનુ જોર હોય તો બીજી વાત છે. (૫) ભેજાથી પણ કઇ કામ લેવુ અગત્યનુ છે. જો તેથી તદન કામ નહીં લેશો તો ભેજામા બીનાસ (રોતૂબત) વધી જાય છે અને જેહન કુદ થાય છે અને જો હદથી વધુ ભાર આપવામા આવશે દરેક વખત ફિકર ચિન્તામા રહેશે તો ખુશકી તથા કમજોરી ઉત્પન્ન થશે. માટે અનદાજથી મહેનત કરવી યોગ્ય છે ભણવા ભણાવવાનો શુગલ રાખો કુરઆન શરીફ દરરોજ પઢા કરો કિતાબ જોયા કરો બારીક વાતોને સોચ્યા કરો. એટલો ગુસ્સે નહીં કરવો કે બે અખત્યાર થાઓ અને એટલી નરમાસ પણ નહીં કહો કે કોઈ પર તદન રોક ટોક નહીં રહે એટલી ખૂશી નહીં કરો કે ખુદાની બેપરવાઇ અને તેની કુદરતને ભૂલી જાઓ કેમકે તે ચાહે તો એક દમમા સઘળી ખુશીને માટીમા મેળવી દે એટનો રજ નહીં કરો કે અલ્લાહ તઆલાની રહમતજ તદન યાદ નહીં આવે. અને તે ગમનેજ લઇને બેસી રહો જો કોઇ વધુ સદમો પોહોચે તો પોતાની તબીઅતને બીજી તરફ ફેરવો કોઈ કામમા લાગી જાઓ, આ સઘળી વાતોથી બીમારીનો એટલુજ નહીં પણ હલાકતનો ડર છે. જો કોઇને ઘણી ખુશીની વાર્ત સભળાવવી હોય અને તે કાચા દિલનો હોય તો એકદમ સભળાવવી નહીં પ્રથમ પૂછો કે જો તમારૂ આ કામ થાય તો કેવુ ? ફરી કહો કે જુઓ અમો કોશીશ કરીએ છીએ કદાપી થઇ જશે અને આશા છે કે થઇ જશે ફરી તે વખત અથવા બે ત્રણ કલાક પછી સભળાવો કે તમારૂ આ કામ થયુ એવીજ રીતે ગમની ખબર પણ એકદમ સભળાવો નહીં કોઇના મરવાની ખબર સભળાવવી હોય તો આવી રીતે કહો કે ફલાણો શખ્સ બીમાર હતો તેની હાલત તો બીજીજ હતી અને મોત તો સર્વને માટે છે કદી ન કદી આવશે. કઝા એ ઇલાહીથી તેનો ઇનતેકાલ થયો છે

લાભ બીમારીની હાલતમા તથા પેટમાં જ્યારે બચ્ચાની જાન પડે ત્યારે ધણીની સાથે સૂવામાં નુકસાન થાય છે

એલાજ કરાવવામાં આ કેટલીક વાતોનો ખિયાલ રાખવાનો છે.

(૧) નાની નાની બીમારીમા દવા નહ કરવો જોઇએ. ખાધા પીધાથી, ચાલવા ફરવાથી, હવાના બદલવાથી તેની તદબીર કરવું જોઇએ. જેમકે ગર્મ હવાથી માથામાં દરા

થયું તો ઠંડી હવામા જરા બેસે. અથવા ખાણુ ખાધાથી પેટમા બૂજિ થયો તો એક બે વાર ભુખા રહેવુ અથવા ઉંઘ ઓછી હોવાથી માથામા દરદ થયુ તો સૂઇ રહેવુ, અથવા વધુ સૂવાથી સુસ્તી અવી તો થોડુ સૂવુ અથવા મગજથી કામ લેવામા ખુશકી થઇ તો જરા મહેનત ઓછી કરવી. તેને આરામ અને ફુરહત આપે જ્યારે આ તદબીરોથી કામ નહીં ચાલે તો હવે દવાને અખત્યાર કરે. (૨) બીમારી ગમે તેવી સખત હોય ધભરાવુ નહી આથી ઇલાજના બદોબસ્તમા ખરાબી આવે છે સારીરીતે નચિન્તાઇ અને સ્વતત્રતાથી દવાઇ કરો (૩) જુલાબ, ઉલટી, અને ફસદની ટેવ નહી પાડો એટલે સખત જરૂરત વગર દર સાલ જુલાબ અથવા ઉલટી અથવા ફસદ નહીં લ્યા કરો, જો જુલાબની ટેવ પડે તો તેને છોડાવવાની તદબીર આ છે કે જ્યારે જુલાબની મોસમ નજદીક આવે તો ખોરાક ઓછો લ્યો અને રિયાજત વધુ કરો કોઇ એવી દવા ખાતી રહો કે જેથી પાખાનુ ખુશીને આવ્યા કરે જેમકે હરડેનો મુરબ્બો અથવા ગુલકદ અથવા જવારેશે મસ્તગી વગેરે ફરી જો જુલાબ લેવાના દિવસોમા તબીઅત કઇ મેલી રહે તોએ કઇ ફીકર કરવી નહીં અને જુલાબને ટાલી દો એવી રીતે ટેવ છુટી જાય છે (૪) સખ્ત જરૂરત વગર ઘણી તેજ દવા ખાઓ નહીં તેજ દવાઓમા આ ખરાબી છે કે જો માફક નહીં આવશે તો પૂરેપૂરૂ નુકશાન કરશે વિશેષ કરી કુશતાઓથી ઘણાજ બચો કારણ કે એ જ્યારે નુકસાન કરે છે તો આખી જીન્દગાની જતી નથી હા, કલઇ અને મરજાન નો કુશતો ઘણો હલકો છે એમા ઝાઝો ડર નથી અને હરતાલ, સખ્યા, અને ઝેહરેલી દવાઓના કુશતાને પાસે પણ નહી જાઓ અને હરામ તથા નાપાક દવા નહી ખાઓ નહીં લગાડો (૫) જ્યારે કોઇ દવાને લાબી મુદ્દત સુધી ખાતી હોય તો કદી કદી એક બે દિવસ છોડી દો અથવા તેની જગ્યા બીજી દવા બદલ્યા કરો, કારણ કે જે દવાની આદત થાય છે તેની અસર થતી નથી. (૬) જ્યા સુધી ખોરાકથી કામ ચાલે દવા પસદ નહીં કરો દાખલા તરીકે જુલાબ લીધા પછી જુવાન માણસને યખની એટલે ગોશતનો શેરવો પૂરતો છે, એને કસ્તુરી અબર વગેરેની જરૂરત નથી હા, વૃદ્ધ માણસને યખની કબજ કરશે અને તેને હજમ કરવા માટે પણ શક્તિ જોઇએ એવા શખ્સને કોઇ માજુન વગેરે લેવુ યોગ્ય છે (૭) દવાને ઘણી સભળ સાથે ઠીક તોલીને નુસખાની માપક બનાઓ પોતાના તરફથી વધારો ગટારો નહીં કરો (૮) દવા પ્રથમ હકીમને દેખાડો જો ખરાબ હોય તો તેને બદલાવો (૯) દિલ, કલેજુ, ભેજુ, ફેફ્ડુ અને આખ વગેરે જે નાજુક વસ્તુ છે એને માટે એવી દવા નહીં વાપરો જે ઘણી તેજ છે અથવા ઘણી ઠડી છે અથવા ઘણી તહલીલ કરનારી (શકિત કમ કરનારી) છે અથવા ઝેહરવાળી છે હા, જ્યા ઘણી જરૂરત હોય ત્યા લાચારી છે દાખલા તરીકે કલેજા પર (સોન ગલરેલ) આકાશબેલ નહીં રાખો ખાસીમા સખ્યાનો કુશતો નહીં ખાઓ આખમા એકલુ કાફુર નહીં લગાડો એટલુ જ નહીં પણ જયા સૂધી બહારના દવાથી કામ ચાલે તો અદર દવા નહીં નાખો (૧૦) દવા હમેશ એવા હકીમથી કરાઓ જે વૈદોની વિદ્યા જાણતો હોય અને અનુભવી પણ હોય, દવા ઘણા વિચાર અને તપાસથી કરતો હોય, વગર સોચે સમજે નુસખો લખતો નહીં હોય. જુલાબ આપવામા જલદી કરતો નહીં હોય કોઇનુ નામ સાંભળી ધોકામા આવશો નહીં. (૧૧) બીમારીમા દવા કરતા પરહેજ કરવાને ઘણુ અગત્યનુ સમજો અને તદુરસ્તીમાં કદી પરહેજ કરો નહીં, મોસમની વસ્તુ (મેવા વગેરે) માથી જેને દિલ ચાહે ખુશીથી ખાઓ પણ આટલો ખ્યાલ રાખો કે પેટથી વધુ ખાઓ

નહી અને પેટમા બોજ લાગે તો ફાકો કરો (ભૂખા રહો) (૧૨) એમ તો દરેક બીમારીનો ઇલાજ જરૂર છે પણ ખાસ કરી આ બીમારીઓને માટે ઇલાજ કરવામાં ગફલત કરવી નહી અને બચ્ચાઓને માટે ઘણોજ ખ્યાલ રાખો સલેકમ, ઉધરસ (ઠાસો), આખ દુખવી, પાસળીનું દરદ, અજીરણ, ઘડી ઘડી પાખાને જવુ, પેચીશ, આતરડાનુ ઉતરવુ, હોજનુ વધારે ઓછું આવવુ, જે બુખાર દરેક વખત રહેતો હોય, અથવા ખાણુ ખાધાથી થતો હોય, કોઇ જાનવર અથવા માણુસનુ કરડવુ, ઝેરવાળી દવા ખાવી દિલ ધડકવુ, ચક્કર આવવા જગ્યા જગ્યાથી બદન ફડકવુ, સઘલા બદનનુ સુન થવુ, અને જ્યારે ભૂખ ઘણી વધી જાય, અથવા ગણી ઘટી જાય અથવા ઊંઘ ઘણી વધી જાય અથવા ઘણી ઘટી જાય, અથવા પસીનો ઘણો થાય, અથવા તદન નહીં થાય અથવા કોઇ વાત પોતાની હમેશની આદતથી ઉલટી પેદા થાય તો સમજો કે બીમારી આવે છે હકીમને જલદી ખબર કરી તેની તદબીર કરો અને ખોરાક વગેરેમા બે તરકીબી નહીં થવા દો (૧૩) નાડી દેખાડવામા આ વાતનો ખીયાલ રાખો, કે નાડી દેખાડતી વેળા પેટ ભરેલુ નહીં હોય તેમ ઘણુ ખાલી પણ નહીં હોય કે ભૂખથી અકલામણ થાય. તબીઅત ઉપર વધારે ગમ નહીં હોય તેમ ઘણી ખુશી નહીં હોય સૂઇને ઉઠા પછી પણ તરત દેખાડવી નહીં તેમ ઉજાગરો કર્યા પછી પણ નહી કોઇ કામની મેહનત કરવા પછી તેમ દૂરથી ચાલી આવ્યા પછી પણ નહીં નાડી દેખાડતી વેળા પલાંઠી વાળીને બેસો અથવા પલગ ઉપર કે પીઢી ઉપર પગ લટકાવીને બેસો કોઇ કરવટ ઉપર વધુ બોજ દઇને નહી બેસો તેમ કોઇ હાથ પર ટેકીને નહી બેસો તકયો પણ નહીં લગાડો. જે હાથની નાડી દેખાડો તે હાથમાં કોઇ વસ્તુ નહીં પકડો હાથને ઘણો લાંબો કરો નહીં તેમ ઘણો વાંકો કરો નહીં એટલુંજ નહી પણ બાજુને પાંસલીની સાથે મેળવીને ઢીલો રાખો અને શ્વાસ બંધ નહીં કરો અને હકીમથી ડરો નહી આથી નાડીમાં ઘણો ફરક પડે છે જો સૂતા સૂતા નાડી દેખાડવી હોય તો કરવટ સૂવો નહી પણ ચીતા સુવો (૧૪) કારૂરો (પેશાબ) રાખવામા આ વાતોનો ખીયાલ રાખો માણુસ ઉંઘથી પોતાની આદત પ્રમાણે ઉઠયો હોય, હજુ તેણે કંઇ ખાધુ પીધુ નહીં હોય તે વેળા કારૂરો રાખવો જોઇએ લીલી તરકારી ખાધાથી કારૂરામાં લીલાસ આવે છે જાફરાન અને ગરમાળાથી પેશાબમા પીલાશ આવે છે. અને મેહદી લગાડવાથી રતાશ આવે છે રોઝો રાખવાથી, ઉંઘ નહીં આવવાથી, ઘણી થાકથી, ઘણી ભુકથી અને ઘણીવાર સુધી પેશાબ રોકવાથી પીલાશ અથવા રતાશ આવે છે કદી ઘણુ જાગવાથી કારૂરાનો રગ ઉજળો થાય છે ઘણુ પાણી પીવાથો રગ હલકો પડે છે દસત આવ્યા પછીનો કારૂરો ભરોસા લાએક નથી ખોરાક ખાધા પછી બાર કલાક પછીનો કારૂરો પૂરો ભરોસા લાએક છે જે સવારના કારૂરો દેખાડવો હોય તે રાતના ઘણુ પેટ ભરીને નહી ખાય સુવાવડીનો કારૂરો ભરોસા લાએક નથી, રાતના કઇકવાર પેશાબ કરી હોય તો સવારનો કારૂરો ભરોસા લાએક નથી જો કારૂરો છ કલાક રાખી મેલ્યો હોય તો તે દેખાડવા યોગ્ય નથી અને કેટલીક પેશાબ એથી ઓછી મુદતમા પણ ખરાબ થાય છે મતલબ જ્યારે જુએ કે તેના રગમાં તથા બોમા ફેર પડયો છે તો તે દેખાડવાને લાએક નહી રહ્યો (૧૫) જલદી જલદી વગર જરૂર તે હકીમોને બદલો નહી, હકીમને ખુશ રાખો તેને વિરૂદ્ધ નહી કરો, જો કંઇ લાભ નહી થાય તો તેને દોષ નહી આપો તેને આપીને એહશાન જતાઓ નહી (૧૬) બીમાર ઉપર સખતી નહી કરો. તેના આકરા સ્વભાવને બરદાશ કરો તેની સામે એવી કોઇ વાત નહીં કરો કે જેથી તે નિરાશ થાય તેની અમે તેવી અવસ્થા હોય પણ તેને દિલાસો આપો

કેટલીક બીમારીઓનો હલકો હલકો ઇલાજ.

આ ઔષધના લખવાની આ મતલબ નથી કે દરેક માણસ હકીમ બને પણ આટલી મતલબ છે કે હલકી હલકી સાધારણ બીમારી જો પોતાને થાય અથવા પોતાના બાળકોને થાય અને હકીમ આઘે હોય તો એવા વખતમા જેવી કેટલીક સ્ત્રીઓની ટેવ હોય છે કે સુસ્તીને લીધે તેણી હકીમને ખબર કરતી નથી અને પોતે અજાણ હોવાને લીધે પોતે પણ કઈ તદબીર કરી શકતી નથી અનજામ તેથી માન્દ વધે છે અને ફરી મુશકેલ થાય છે તો એવા વખતને માટે જો સ્ત્રીઓને કઇપણ જાણ થાય તો તેઓને કામ આવે વળી કેટલીક બીમારીઓના પરહેઝ તથા કેટલીક બીમારીઓથી બચવાના માર્ગો જણાઈ જશે તો પોતાની તથા પોતાના બાળકોની સભાળ કરી શકશે વળી કેટલીક દવાઓને બનાવવી અને હકીમના બતાવેલા ઇલાજનો પુરો બરતાવ કરવો અને માદાની ખિજમત કરવી અને તેને આરામ પોહોચાડવાનો રવૈયો આવી જશે માટે થોડા થોડા ઇલાજ લખ્યા છે અને એમા આ વાતોનો ખિયાલ રાખ્યો છે કે જ્યા સુધી થઈ શકે સૈહલી તદબીર બતાવી છે, અને એવી રીતે લખ્યા છે કે જો સ્ત્રીઓ જરા પણ સમજ રાખતી હશે તો સમજી જશે અને બીમારી પણ તેજ લખી છે જે ઘણુ કરીને થયા કરે છે, અને દવાઓ એવી લખી છે કે તે કદી નુકસાન કરે નહીં, અને જો કેથે કીમતી નુસખો લખ્યો છે તો તેની સાથે સસતો પણ લખ્યો છે જે લાભ આપવામા કીમતીને લગભગ છે પણ જો કોઈ વાત સમજમા નહીં આવે અથવા બીમારીને સારી રીતે નહીં ઓળખી શકે અથવા બીમારી ભારી હોય અને કદી પોતે દવા કરી નહીં શકે તો હકીમને ખબર કરે, જો તે આઘે હોય અથવા તે ફીસ માંગતો હોય અથવા દવા કીમતી બનાવતો હોય અને અલ્લાહ તઆલાએ શક્તિ આપી હોય તો ખરચની કંઈ પરવા નહીં કરો જાનથી અધિક માલ નથી પણ જો તદન શક્તિ નહી હોય તો અલ્લાહ તઆલાની દોઆ કરો તેને મોટી કુદરત છે કંઈ દવા દારૂ પરજ અટકેલુ નથી દવાથી જરા જીવને સંતોષ થાય છે પણ ખરા આપનાર અને ખુદ દવામા અસર આપનાર (તથા તેને વાપુ પાડનાર) તેજ છે જો તે ચાહે તો દવાથી પણ સારૂ નહી થાય અને જો ચાહે તો વગર દવાએ પણ સારૂ કરે જેમ આ બને વાતો જોવામા આવે છે હવે બીમારીઓના નામ અને તેની દવાઓ લખાય છે અને યાદ રખો કે જે દવા તમારે બજારથી મગાવવી હોય તેનુ જેવી રીતે કિતાબમા નામ લખાયુ છે તેને ઘણા સાફ ખત (અક્ષરો) મા લખી અથવા બજારમા મોકલો ગાંધી આપશે

માથાની બીમારીઓ.

માથાનુ દરદ એ કેટલીક તરેહ પર થાય છે, અને દરેક તરેહનો ઇલાજ જુદો છે પણ આ જગ્યા એવી દવાઓ લખાય છે કે જે કેટલીક તરેહના માથાના દરદમા લાભકરતા થશે અને નુકસાની કોઈ તરેહની ડરની નથી (૧) દવા ત્રણ માશા બનફશા ત્રણ માશા ગુલે મખકન ત્રણ માશા ગુલે નીલુફર વાટીને કપાળ ઉપર લેપ કરે (૨) દવા ત્રણ માશા તુખમે આકુ (પેચ, ખોખ) ના ઠળીયાનો ગર પાણીમા વાટે અને ત્રણ માશા તુખમે કાહુ જુદા વાટે ફરી બનેને મેળવીને પેશાની તથા નમણા ઉપર થથેડે એ ઘણી અસરવાળી છે, અને જો સરદી થાય તો ત્રણ માશા કબાબચીની વાટીને તેમા મેળવી દે (૩) જો નુસખો જે દરેક તરેહના માથાના દરદને ઉપયોગી છે ફરી તે પુરાનુ હોય કે નવુ હોય, માદદાથી થયુ હોય કે વગર માદદે થયુ હોય ખીતમીના ફૂલ ગુલાબના ફૂલ બનફશા લાલ સંદલ ખોડે

[illegible] ચાખુના એક માશો ખસખસના પાસ એક માસો ગરમાલો એક તોલો એ સઘળાને પોપટી (મકો) ના પાતરામા વાટીને લેપ કરે

અગજનુ [illegible] થત્રુ.

જો ગર્મ સ્વભાવ હોય તો ખમીરએ ગાવ જુબાન ખાએ અને જો થડો સ્વભાવ હોય તો બદામનો ખમીરો ખાએ આ બને ખમીરા બનાવવાની રીત બીમારીઓના વર્ણન સમાપ્ત થયા પછી લખી છે ત્યા જુઓ બીજા પણ લાબા લાબા નુસખા સઘળા તેજ જગ્યા સાથે લખાના છે વચમા કેથે એવા નુસખાઓનુ નામ આવશે તો તે જગ્યા માત્ર આટલુ લખવામા આવશે કે એને ખાતેમા (ગ્રથ સમાપ્તી) મા જુઓ તો ખાતેમાની મતલબ આજ સમજવી

આખની બીમારીઓ.

આરસી અથવા કોઈ ચમકદાર વસ્તુને સૂર્યની સામે રાખી તેનો ઓળો આખ ઉપર કદી નહી પાડવો એથી કદી એકાએક આખની રોશની જતી રહે છે (૧) દવા જેથી આખ ઘણી બીમારીથી બચશે અને રોશનીમા કુવ્વત થશે ખાટા તથા મીઠા દાડમના દાણા અને દાણા વચ્ચેની જીલ્લી તથા ગર લઇને મસળી નાખો અને કપડાને કઈ બેવડ કરી તેમા ગાળવાથી જે અર્ક નીકળશે તેનુ નામ આબે અનાર (દાડમનુ પાણી) છ આ અરક દોઢ લવટાક અને તેમા મધ લવટાક મેળવી માટી ના અથવા પથ્થરના વાસણમા ધીમી આચથી પકવે અને કફ ઉતારતા જાય તે એટલા સૂધી કે ઘાડો થઇને થીજવા લાગે તો તેને શીશીમા ઘણી સભાળથી રાખે અને એક એક સળી પોતાની તથ બચ્ચાઓની આખમા લગાડા કરે અલ્લાહ ચહશે તો આખની ઘણી બીમારીઓથી સભળ રહશે અને રોશનીમા નબળાઈ આવશે નહી (૨) દવા આ પણ આંખની ઘણી બીમારીથી બચાવ કરે છે તાજા આમલા લઈ છુદી તેનુ પાણી નીચોવે અને ગાલીને લોઢાના વાસણમાં પકવે તે એટલા સૂધી કે જાડુ થાય ફરી શીશીમા સભાળી રાખે અને એક એક સલાઈ લગાડયા કરે (૩) **રગડો**—જે ધાજની, પડવાલ, પલકની ખુજલી, પલકનો સોજો, આખની રતાશને લીધે ઘણોજ ઉપયોગી છે સફેદો, જસત બે તોલા, સમદ્રફીણ લીમડાની કુપલ, કાચી ફટકરી, ઇકિલીમીયાએ જહબ (સોનાનો મેલ) નવ નવ માશા, લવગ છ માશા, અફીણ, બત્તીનો ગુલ પાચ પાચ માશા—હરતાલ ખીલવેલી બે માશા—રસૂત એક તોલુ—નાની હર્ડે એક તોલો સઘળાને સુરમાની તરેહ વાટીને કરજ-યાના ચોખ્ખા તેલમા મેળવી કાસાના પ્યાલામા લીમડાના મુતારાથી આઠ દિવસ સૂધી રગડે ફરી એકસો એકવાર ઠડા પાણીથી ધુવે અને સાફ વાસણમા ધુળથી સાચવીને રાખે, અને પડવાલને ઉખેડીને જડોમા લગાડે બે ચાર વારમા નીકળતા બધ પડશે, અને ધાજા (વાજની) ઉપર ચાલીસ દિવસ લગાડે તમામ ઉમર નીકળશે નહી અને બીજી પણ આખની બીમારીને લાભકારક છે બત્તીનો ગુલ આ છે કે રૂને તેલમા ભીગવીને બાળે જ્યારે હોલાવા લાગે ત્યારે ઢાકે કે ઠડી થાય

આંખ દુખવા આવવી.

આ જે લોકોમા કહેવાય છે કે જ્યારે આખ દુખવા આવે તો ત્રણ દિવસ સૂધી દવા નહીં કરે એ તદ્દન ખોટુ છે એટલુજ નહી પણ પ્રથમ દીવસથીજ વિચારીને ઇલાજ કરો હા, શરૂમા કોઇ તેજ દવા લગાડવી નહીં એટલુજ નહીં પણ જ્યાસૂધી કોઇ અનુભવી હુશયાર હકીમ નહીં બતાવે ત્યાંસુધી છેવટમા પણ લગાડવી નહીં (૧) દવા આખ દુખવા આવતાં પ્રથમ દિવસમા લગાડવામા આવે તો લાભકારક

જરો. પણ કોઇ પણ હાલતમા નુકશાન કરશે નહીં, જરા સરખા રસૂત (રસવતી) ગુલાબમાં અથવા મકોહના પાણીમા ઘસીને લેપ કરે (૨) દવા પોટલીની ઉજળી ફટકી, ઉજળુ છરૂ, પોસ્ત ના ડોડા ત્રણ ત્રણ માશા અફીણ એક માશો પઠાનાલૂધ ચાર માશા, આમલીના પાદડા છમાશા, લીમડાના પાદડા નગ અઢી સઘળાને છુદી ત્રણ પોટલીબનાવે, અને કોરા માટીના કોડયામા પાણી ભરી તેમા મૂકે અને આખોને તે પોટલી લગાડા કરે જો સરદીના દીવસ હોય તો જરા ગર્મ કરે (૩) દવા આખ દુખવા આવે ત્યારથી કે છેવટ સુધી લગાડી શકીએ છીએ, આખમા તદન લાગતી નથી રૂહોન અને નાના જખમમા અને આખની ઘણી બીમારીમા લાભકારક છે, ચાકસુનો ગર છ માશા મિસરી, અજરૂત સુધારેલુ, અને નીશાશતો ત્રણ ત્રણ માશા, સુરમાની તરેહપર વાટીન રાખે અને એક એક સળી અથવા ત્રણ ત્રણ સળી [illegible] અથવા સવાર સાજ લગાડ અને જો એને લગાડી ઉપરથી ગુલાબના તેલમા અથવા ઘીમા ભીગવીને રૂના બે ફાયા થોડી વાર થડા ઘડા ઉપરૂ મૂકી ખુબ ઠડા કરી ફરી ફાયાને આખો ઉપર રાખી માટીની બે ટીકડી પાણીમા ગુદી મુકીને પટ્ટી બાવે તો ઘણો જલદી લાભ થશે, ચાકસુનો ગર કાઢવાની રીત મોતયાના બયાનમા આવશે અને અનઝરૂત આવી રીતે [illegible] (મોદબ્બર કરે) [illegible] અઝરૂતને [illegible] વાટીને બકરી કે ગાય કે ભેસના દૂધમા મસળીને ઝાવના લાકડા ઉપર લેપ કરી હલકી આગ ઉપર સુકાવો ફરી લાકડા ઉપરથી ઉતારી કામમા લીએ આવી રીતે મોદબ્બર કર્યા વગર અઝરૂતને કદી આખમા નાખો નહીં નહીં તો નુકશાન કરશે +

લાભ—બચ્ચાઓની આખ દુખવા આવવાનુ વર્ણન જ્યા થશે ત્યા ખાવા પીવાને લગતી કેટલીક જરૂરી વસ્તુઓ પણ બયાન થશે મોટા માણસો પણ તેનો ખીયાલ રાખે

આંખ બહાર નીકલવી.

એને અરબીમા હોજુજુલ એન કહે છે દવા ગુલે ખતમી બે માશા, ગુલાબના ફુલ ત્રણ માશા, લાલ સદલ ત્રણ માશા, કાલી હર્ડે બે માશા, નરબસી એક માસો એ સઘળાને મકોના પાતરાના અને લીલી કાસનીના પાણીમા વાટી નીમ ગર્મ એટલે સહી શકે તેટલુ ગર્મ કરીને લેપ કરે દવા આને જો તદુરસ્તીમા જ લગાડે તો ઘણી બીમારીઓથી બચેના રહે અને આખદુખના આની સારી થવા પછી લગાડ તો લાબી મુદત સુધી દુખના આવશે નહી અને સાધારણ આખના જાલા સુદ્ધા કાપે છે અને રાશનીમા ઘણો વધારો કરે છે સુકા આમળા અર્ધશેર લઇને શેર પાણીમા જોશ દાએ જ્યારે અધશેર પાણી રહી જાય તો મસલીને ગાળીને આ પાણીને રાખે ફરી નાની હડ બાર દાણા, નાની પીપલ બાર દાણા, મરી અઢી દાણા ખરલમા અથવા શીલ બટા ઉપર વાટવા શરૂ કરે અને જો આમળાનુ પાણી નાખતા જાય અને એટનુ વાટે કે તેટલુ પાણી સુકાઇ જાય ફરી એ

[illegible]

[illegible] પાણીમા [illegible]

મોતયુ.

અરબીમા એનુ નામ નોજુલુલમા છે આજ કાલ એ રોગ ઘણો થવા લાગ્યો છ

+આખ દુખવા આવી હોમા અને તેમા કાકરો ખુચતો હોય અને લાલ થઈ ગઈ હોય તો આ દવાની લેપ આંખને ફરતા બહાર લગાડવાથી ત્રણ દીવસમા સારી થાય છે અને નુકશાન કરતી તથી લેપનો નુસખો, ફટકડી, પીલી મોટી હળની છાલ, રસવતી, ગીલેઅરમની આબા હલદી, ગુલાબજળ અથવા પાણીમા સરખુ વજન ઘસી ટાઢુ ટાઢુ દીવસમા ૩ વાર લેપ કરયા કરો હકીમ આ૦ ગુ૦ મો૦

[illegible] એમા આખની પુતળીમા પાણી ઉતરી આવે છે અને રહેતા રહેતા તદ્દન રોશની ચાલી જાય છે [illegible] કે એની ઓળખ કઠણ છે [illegible] એના તદબીરો લખાય છે કે જે ઓળખમા ભુલ પડે તોએ નુકસાન કરશે નહી

શરૂની નીશાની.

[illegible]ની પીછાન આ છે કે આખની સામે માખી [illegible] જગ્યા ઉડતા જણાય અને ચીરાગની [illegible] એટલુજ નહી પણ એવુ જણાય કે દીવાની આસપાસ એક મોટુ ચકરડુ [illegible] વખત આ સુરમો બનાવીને લગાડ જો મોતયુ નહી હશે તો આખની બીજી બીમા[રીઓ] [illegible] કાળાગરી [illegible] આઠ માશા, ચાંદી [illegible] આઠ માશા [illegible] ચાર માશા [illegible] આ [illegible] રીત [illegible] બે માશા [illegible] ત્રણ માશા એના [illegible] અને [illegible] સુરમાની [illegible] સળી [illegible] સુરમો આખથી [illegible] તથા [illegible]ની નબળાઈને પણ [illegible]

[illegible] રીત આ [illegible] માર્કીન વાર્ટીન નોટા [illegible] એક મીનીટ પછી [illegible] આ કાઢેલા પાણીમા [illegible] કાઢી લો આજ [illegible] પાણીમા [illegible] વાર્ટીન એનીજ [illegible] રીત આ [illegible] પાન [illegible] ફૂલી [illegible] અને [illegible]

અને મોતયાવાળાને આ ગુલ [illegible] ડવો પણ જોઇએ એની રીત આ છે કે સફેદ સદલ ચાર માશા, અજરૂત બે માશા બાવળનો ગુંદર ચાર રતી અફીણ, ચાર રતી જાફરાન ચાર રતી સર્વને બારીક વાટી ઇંડાની સુફેદીમા મેળવી [illegible] જેટલા બે કાગલ કાતરી અને સોઇથી તેમા કોચી દરેક જગ્યા કાણા પાડી તે ઉપર લગાડી બન્નેવ કાનની પટ્ટીઓ ઉપર વળગાવે, એજ રીતે સવાર સાજ બદલી દે આ ગુલ પણ કોઇ હાલતમા નુકસાન કરતુ નથી અને રાતના સુતી વેળા ઇતિરીફળ ઝમાની તોલો ૧ ચાટી લે અને કદી છઠે સાતમે દીવસે મુકી પણ દે (આતરો કરે) જેથી એની આદત પડ નહી જો મોતયુ પડેલુ હશે તો તેને પણ આ રીતે નફો પુગશે અને જો મોતયુ નહી હશે તોપણ એથી કાંઈ નુકસાન પહોચશે નહી જ્યારે આખનીમા સેજસાજ પણ ધુધ(ઝાખ) જણાય ત્યારે આ રીત કરવી અગત્યની છે વળી કમ્મા કમ ત્રણ માસ સુધી એનેજ નીભાવે કારણ કે જ્યારે (નજલાનુ પાણી ઉતરી આવે છે ત્યારે (બીનાઈ)દેખાવુ જવુ રહુ છે ફરી ઓપ્રેશન વગર તેનો ઇલાજ નથી કે જેને (આખ બનાવ્વુ કહેવાય છે) એટલુજ નહી પણ આખના બનવા છતા તેની શકતી રહેતી નથી

કાનની બીમારીઓ.

ફાયદો ભરપેટ ખાણુ ખાવા ફરી તરત સુઈ જવાથી કાન જલદી બેહેરો થાય છે ખાણુ ખાધા બાદ જ્યા સુધી બે કલાક જાએ નહીં ત્યા સુધી સુવુ નહી

ફાયદો કાનમા જ્યારે દવા ગરમ કે સરદ નાખની હોય ત્યારે (નીમ ગરમ) ઉફાળુ કરી નાખવી

ફાયદો નાનપણથી જો કડવી બદામનુ તેલ (નીમ ગરમ) ઉફાળુ કરી પાચપાચ ટીપા કાનમા નાખવાની આદત રાખી હોય તો આશા છે કે ઉમરના છેવટ સુધી કદી પણ સાભલવામા ફેર પડશે નહીં

દવા જેથી કાનનો મેલ નીકળી આવે છે ફુલવેલો સોહાગો મેદા જેવુ વાટી સેજ કાનમાં નાખો ફરી તેની ઉપર નાના ખાટા લીંબુ (કાગઝી લીંબુ) નુ પાણી ૫ થી ૬ ટીપા ટપકાવો અને જે કાનમા આ દવા નાખી હોય ત્યારે તેજ તરફની કરવટ ઉપર સુઈ રહે એ રીતે બે ત્રણ દીવસોમા મેલ તદન નીકળી આવશે અને સળી વડે મેલ કહાડવાની જરૂરત રહેશે નહીં

દવા જેથી કાનમાં મચ્છર અથવા બીજુ કોઇ જનાવર ભરાય ગયુ હોય તો નીકળી આવશે.

(આળુ) પેચીસના પાન માશા ૩ * આ બગીચાઓમા ઘણા મલી આવે છે અને લીલા ફુદીનાના પાન માશા ૩ અને સકમુનયા (સકે મોનીએના) માશા ૩ સર્વેને બારીક વાટો ફરી ગાલી ઉકાલુ કાનમા ટપકાઓ એથી તે જનાવર મરી જશે જો તેનુ કાનમા ચાલવુ કે ફરવુ જણાતુ નહોય ત્યારે બદામનુ તેલ ઉકાલુ કરી કાનમા ઉપર સુધી ભરી દો અને કાનના સુરાખમા રૂનુ પુમડુ દાબી કાનને ઝુકાવી રાખવુ થોડીકવાર પછી રૂ કહાડશો ત્યારે તેલ ની સાથે તે જાનવર પણ બહાર નીકળી આવશે

કાનમાં કોઇપણ કારણે થતો દુખાવો તેને માટે આ તેલ ફાયદો આપે છે અને નુકસાન કરતુ નથી, વળી ઘરમાં જો બનાવી રાખે તો બેહતર છે.

બનફશાના ફુલ માશા ૩ ઉસતો ખુદદુસ માશા ૩ અને બાબુનાના ફુલ માશા ૬ રાતના (૨૦ તોલા) અરધા રતલ પાણીમા ભીંજવો સવારે અરધુ પાણી બળે એટલુ ઉકાળો ફરી હાથે મસલી કપડામા ગાળી તેમા ગુલાબનુ તેલ તોલા ૨ સરકો માશા ૬ મેળવી ફરીથી એટલુ ઉકાળો કે પાણી અને સરકો બળી માત્ર તેલ રહે ફરી કાપુર રતી ૪ રૂમી મસતગી માશો ૧ અનજરૂત માશો ૧ સર્વ બારીક વાટી આ તેલમા મેળવી સભાલી રાખો અને જરૂરત વેળા કાનમા ઉકાલુ કરી ટપકાઓ

*એના ઝાડ આપણા ગુજરાત જીલ્લામા હજુ સુધી જોવામા આવતા નથી પણ હીંન્દુસ્તાનના વધુ બાગોમા જોવામા આવેછે, અને ફળ પણ એના ઘણા સ્વાદવાળા ત્રણ તરેહના હોય છે અને મીઠાશમા આફ્રીકા ઇલાકાથી વધુ ચડયાતા મારા જોવામા આવ્યા નથી અબદુર રહમાન

નાકની બીમારીઓ.

ફાયદો (સરસામ) મુઝારામા જ્યારે નકસોરી ફુટે ત્યારે તેને બદ કરવુ નહીં પણ જો ઘણુંજ વધી ગયુ હોય તોજ બદ કરી દેવુ જોઇએ

નકસોરી જ્યારે સેજસાજ વહેતી હોય ત્યારે (અમરૂદ) જામરૂખના પાનનુ પાણી નિચોવી નાકમા ખેચવાથી બદ થાય છે

બીજી દવા જેની અસર એથી પણ વધુછે

પ્રથમ માથા ઉપર ઠન્ડુ પાણી નાખો ફરી માજુફળ માશા ૩ દાઢમના છલટા માશા ૩ ગુલાબના ફુલ માશા ૩ અને છોલટા વગરની મસુર માશા ૬ રસોત માશા ૧૫ એ સર્વને બારીક વાટી ગુલાબ તથા કુલફાના પાનના પાણીમા મેળવી પેશાની તથા માથા ઉપર લેપ કરવુ **પણ આ દવા** મોટી ઉમરના ઘરડા ડોસાઓ ઉપર વાપરવી જોઇએ નહીં

ત્રીજી દવા જે દરેક રીતની નસકોરી માટે લાભકારક છે. અને દરેક ઉમરવાળાઓ ઉપર વાપરી શકાય છે.

સુફેદ સન્દલ માશા ૩ રસોત માશા ૩ દાઢમની કલી માશા ૩ અને કાપુર રતી ૪ એ સર્વને ગુલાબ તોલા ૬ મા વાટો ફરી એમા કપડુ ભીંજવી પેશાની ઉપર મુકવુ.

(જુકામ સળેકમ અને નજલો.)

જુકામ અને નજલો આ બન્નેવ બીમારીઓ આજકાલ વધુ પ્રમાણમા થવા લાગ્યા છે એને નાની તથા હલકી બીમારી ગણવી નહીં પરન્તુ આ રોગો આવતાજ તેઓનો ઈલાજ તથા તેઓની પરહેજમા ઢીલ સુસ્તી કશુ કરશો નહીં આ જે મશહુર છે કે ત્રણ દીવશ એમા દવા પીવી નહીં પરન્તુ આ વાત પ્રથમ જમાનામા હતી કે જ્યારે (તબીઅતો) શક્તિવાન હતી અને પોતેજ ઈલાજ વગર (બીમારીઓ) રોગોને દુર કરી દેતી હતી હાલમા (તબીઅતો) અશક્ત થઈ ગઇ છે માટે હવે એ વીશે ભરોશો રાખી રેહવુ નહી—જુકામ(સળેખમ)જોહમેશ રહે એથી (દેમાગ) મગજ કમજોર થઈ જાય છે અને જો ઉત્પન થઇને બદ થઈ ગયુ હોય તો તરેહ તરેહના રોગો એથી ઉત્પન્ન થાય છે એટલુજ નહીં પણ એથી મગજ ખસી ગાડો બનાવી દે છે જે પ્રકારનુ જુકામ હોય, તરતજ હકીમથી કહી તેનો ઉપાય કરવો જોઇએ અને ખોરાકીમા મગની દાળ રાખવી ચીકાસ તથા મિઠાસ અને દુધ દહી અને ખટાસથી એમા પરહેજ કરવી અગત્યનુ સમજો, અને સળેકમ ઉમત્ર થતી વેળા માથા ઉપર તેલ મસળવુ નહી, પણ છેવટમા નુકશાન થશે નહીં એજ રીતે સળેખમની શુરૂઆતમા છીંક લાવવા માટે કોઈ નાસ લેવી નહીં એથી કોઈ વેળા આંખોમાં પાણી ઉતરી આવે છે અને આખની રોશની જતી રહે છે અને સળેકમ જ્યારે તદન સારૂ થાય ત્યારે મગજની શક્તી માટે કોઈ દવા જરૂર ખાય લો. એ માટે આ (હરીરો) લાહી ઘણીજ સારી છે

અને સળેખમને પણ રોકે છે તરકીબ આ છે કે મીઠી બદામનાબી ના૦ ૯ મીઠી દુધીના છોલેલા બી માશા ૬ ખસખસના ઉજલા બી માશા પાચ પાણીમા સવને બારીક વાટો તેમા નીશાસતો માશા ૪ મેળવી ચાર તોલા પાણીમાં અગ્ની ઉપર ઉકાળો તેમા મીસરી તોલા જેટલી મીઠુ કરી લાહી બનાવી પીવુ-અથવા ગાવ જુબાનનો ખમીરો માશા ૯ મા કલ્લૈની ખાક બે ચોખાભાર મેળવી ખાવુ અને ખમીરો તથા આ ખાક બનાવવાની રીત આ કીતાબની છેવટમા આવશે

જીભની બીમારીઓ.

(કોલાચ) મોંહ આવ્વુ જો તેનો રગ ઉજળો હોય તો આ દવા કરો કબાબ ચીની મોટી એલચી એટલે એલચાના દાણા અને ઉજળો કાથો દરેક એક એક માશો બારીક વાટી મોહમા ભભરાઓ અને મહોને લટકાવી દો જેથી (લોઆબ) રાબ નીકળી જાય **અને જો લાલ રગ હોય** ત્યારે આ ઉપાય કરો (ગુલાબનુ જીરૂ) એટલે ગુલાબના બી, ખુરફાના બી, વાસ કપુર અને જેહેર મહોરા દરેક દરેક એક એક માશો મેદાની જેમ બારીક વાટી મોહમા ભભરાઓ

અને જો ઘેરો લાલ ન હોય પણ લાલની સાથે પીળાશ હોય ત્યારે આ ઇલાજ કરવો.

મીસરી માશા ૩ કાપુર માશો ૧ બન્નેવ ને વાટી મોહમા લગાડો એવી રીતનુ મોહ આવ્વુ વધુ ભાગે (સરસામ) મુઝારો તથા જોર ચઢેલા તાવમા થાય છે, અને જો કાળો રગ હોય તો તેની તદબીર કોઇ હકીમથી પુછી લો

દવા જે ઘણુ પ્રકારના મોહ આવ્વાને રફેદ કરે છે [illegible] અને ઉજલો કાથો વાસ કપુર (ગીલે અરમની) દાહમની કલી મોટી એલચીના દાણા અને કબાબ ચીની દરેક એક એક માશો લે બારીક વાટી મોહમા ભભરાવી મોહને લટકાવ્વુ

દાંતની બીમારીઓ.

ફાયદો ગરમ ચીજો જેવી રીતે વધુ ગરમ રોટી અથવા ઉકળતુ શાક તરકારી વિગેરે ખાધા ઉપરથી ઠડુ પાણી પીવુ નહીં, એથી દાંતોને નુકશાન પહોંચી દાંતોના રોગો વધે

છે દાતેથી કોઇ કઠણ વસ્તુ તોડવી નહીં એથી દાતને તથા આખને પણ નુકશાન પહોચે છે.

મંજન કે જે સ્ત્રીઓ માટે પુષ્કળ ફાયદો કરે છે બદામના બળેલા છોલટા તોલા ૨ અને પીળી કોળીની રાખ માશા ૬ અને રૂમી મસ્તગી માશા ૬ સર્વને બારીક વાટી મેળવી રાખો અને દરરોજ મલ્યા કરવુ

બીજું મજન જે ઘણી વેળા વપરાશમા તથા તજરબામા આવ્યુ છે

બાળેલુ સાબરસીગડુ માશા ૭ અને નાની માઈ માશા ૭ નાગર મોથા માશા ૭ અને ગુલાબના પુલ સુકા માશા ૭ બાલછડ માશા ૭ અને લાહોરી મીઠું માશા ૭ સર્વને બારીક વાટી રાખો અને દરરોજ મસલો

ત્રીજુ મજન દાત ગમે તેવા કમજોર હોય અને હલતા હોય આ મજનથી જમી જાય છે વળી મસોડામાથી જો લોહી નિકળતુ હોય તેને પણ ફાયદો કરે છે રૂમી મસતગી કાચી ફટકી લોબાન સગજરાહત વાસ કપુર લોખડનો વેર, કાલામરી, ઉજ્લા મરી, ગતીસ, આતીસ, છબેલા, માજુફળ, સીલખળી જડબોરડીની છાલ, બાવળની છાલ, જાબુની છાલ, ગુદાની છાલ, દરેક માશો માશો લૈ બારીક વાટી રાખો અને રાતના મસલી પાન ખાય સુઈ રહેવુ સવારે ખજુરીની એક ડાલી પાણીમા ઉકાળી કુલ્લી કરવી

ચોથુ મજન જે દાતોનુ દુખવુ તથા દાઢ નીકળી આવ્વાને ફાયદો કરે છે

રૂમી મસતગી, અકલગરો, લાહોરી મીઠુ અને તમાકુ દરેક ત્રણ ત્રણ માશા લઈ બારીક વાટી મસલો અને મોઢ લટકાવી દો

ગળાની બીમારીઓ.

ગળાનો દુખાવો—સેથુરનુ શરબત બે ચાર વાર ચાટવાથી ઘણોજ ફાયદો થાય છે—

* સુખા ધાણા ચાવવા એ પણ આ બીમારીમાં ફાયદો આપે છે, એસ. એ. રહમાન

અને એની બીજી બીમારીઓ માટે હકીમને પુછો +

છાતીની બીમારીઓ.

(૧) અવાજ (સાદ)નું બેસી જવું

જો સળેખમ અને ખાસીને લીધે સાદ બેસી ગયો હોય તો ખાસી અને સળેખમને લગતી દવાઓથી ઉપાય કરવો અને જો સાધારણ રીતે એમજ બેસી ગયો હોય તો આ દવા કરો

કાચુ આબ્રેશમ કે જે કાતરથી કતરી અદરથી સફા કરેલુ હોય માશા ૩॥

સોસનની જડ માશા ૫

જેઠીમધાની જડ ઉપરની છાલ છોલેલી માશા ૪

(સીપીસ્તા) લસોડા નગ ૯

(મીસરી) સાકર તોલો ૧

સવને અરધા પોણા રતલ પાણીમા ભીંગવી જોશ દઈ કપડામા ગાળી ચાહની જેમ ગરમ ગરમ પીવુ—(પણ દવાઓમા જે જડીઓ હોય તેને પહેલા કુટી લેવી)

(૨) જમી ગયલા જાડા બલગમ કાઢી નાખનારી દવા.

જેઠીમધની જડ છાલ છોલેલી માશા ૪

ગાવ ઝબાન માશા ૪

અનજીર વીલાયતી નગ ૧

બનફશાના પુલ માશા ૫

સીપીસ્તા (લસોડા) નગ ૯

મીસરી (સાકર) તોલા ૨

સવને આ અરધો અથવા પોણો રતલ પાણીમા જોશ દઈ કપડામા ગાળી તેમા મીઠી બદામ નગ ૭ ના બી, તેને સેજ પાણીમા વાટી કપડામા ગાળી મેળવું અને ઉનહું પીવુ

* કારણ કે એના જુદા જુદા ઘણાં સબબો હોય છે કોઈ પેટથી તો કોઈ તાવથી અથવા નાના ફુલાઓ તથા ચાંદીઓ તથા ગરમ નજલો અથવા તો ગરમ દવા તથા ખાણું ખાવેથી અથવા કાગડો પડવાથી વિગેરે વિગેરે એવા ઘણા કારણો છે જેની સમજણ હરકોઇને થાય એમ નથી, માટે હકીમથી પુછવુ હકીમ અબદુરરહમાન બી મૌલવી.

ગુલામમોહમ્મદ

ચાટવાની ચટણી જેના વડે પણ બલગમ છુટુ થઈ નીકળી આવે છે

જેઠીમધનો શીરો માશો ૧
કતીરો ગુદર માશો ૧
બાવલનો ગુદર માશો ૧
કાકડાસિંગી માસો ૧
ધઉંનો નિશાસતો માસો ૧
મીઠી બદામની ગરી નગ ૧

સર્વને બારીક વાટી શરબત બનફશા તોલા ૨મા મેળવી રાખો અને થોડીથોડી ચાટો

અને જે ખાસીમા પાતળો (કફ) બલગમ નીકળતુ હોય તો આ ઉપાય કરો

જેઠીમધની જડ છાલ છોલેલી માશા ૪
ઉન્નાબ નગ ૫
ખતમીના બી માશા ૫
બનફ્શાના ફુલ માશા ૫
કાળી દરાક્ષ તેના બીજ કહાડી નગ ૯

સર્વને ગરમ પાણીમા ૮-૧૦ કલાક ભીંગવી કપડામા ગાલી તેમા મીસરી (સાકર) તોલા ૨ મેળવી (ગરમીના દીવસોમા ટાઢુ અને સરદી અથવા વરસાદના દીવસોમા ઉફાલુ કરી પીવુ)

ગોળી જે બધી જાતની ખાસીને ફાઈદો આપે છે અનેકોઈ રીતે નુકશાન કરતી નથી

કાકડાસીંગી બારીક વાટી કપડામા ચાળી પાણીમા ગુદી કાળા મરીના જેવી ઝીણી ગોળીઓ બનાવી રાખો અને એક એક ગોળી મહોમા રાખી ચુસો

જો ખાસીમા ખુન (લોહી) આવે તો એમા સુસ્તી કરવા વગર જલદી કોઈ હકીમથી ઈલાજ કરી લેવુ-એવુ ન થાય કે ફેફડામા ઝખમ પડે જેને (સિલ) ની બીમારી કહે છે જો એની શરૂઆતમાજ ઉપાય નહી કરવામા આવશે તો ફરી એ (લાઈલાજ) થઈ જસે અને દવાઓ કાર કરશે નહીં અને શુરૂમા આ દવા ઘણીજ ઉપયોગી છે

નૈ નખાના પાન માશા ૩
ખશખશના બી ઉજલા માસો ૧
મીઠી કાકડીના બી તોલો ૧

પાણીમા વાટી કપડ છાન કરી તેમાં મીસરી તોલા ૨ મેળવી ફરી-ગેરૂ માશો ૧ કતીરો ગુદર માસો ૧ બાવલનો ગુદર માસો ૧

બારીક વાટી તે ઉપર ભભરાવી એક અઠવાડીયા સુધી લગોતાલ પીવુ અને ખટાસ દુધ, દહી (તલાણુ) વગેરેથી પરહેજી કરવુ ખુદાનુ ચાહ્યુ છે તો આખી ઉમર (સિલ)ની બીમારી થશે નહી

ખાસી માટે એક ચટણી ઘણીજ ઉપયોગી હમો સાસની બીમારીના વર્ણનમા લખીશુ (ત્યા જોશો)

સુકી ખાંસી લીલી. ખાસી કરતા વધુ નબળી દુખ આપનારી હોય છે તેનો ઈલાજ હકીમથી કરવો

ગોલી કે જે (સરદ) થડી અને ગરમ ખાસી બન્નેને માટે ઉપયોગી છે, અને બલગમને સહેલાયથી કાઢી નાખે છે

જેઠી મધનો શીરો માશા ૩
કાલી દરાક્ષ બી કાઢેલી માશા ૩
ધઉંનો નિશાસ્તો માશો ૧
બાવલનો ગુદર માશો ૧
કતીરો ગુદર માશા ૫
મીઠી કાકડીના બી છોલેલા માશો ૧
ખાંડ ઉજલી માશા ૫

સવને વાટી કપડ છાન કરી (બેહદાણા) તોલો ૦ાા પાણીમા ભીગવો (જ્યારે અરધા કલાકમા તેનો લોઆબ ગુંદ જેવો ચીકણો થાય) તો તેના બી કહાડી તેમા મજકુર ભુકી મેળવી ગુદી કાળા મરી બરોબર ગોળીઓ બનાવો અને એક એક ગોળી મ્હોમા રાખી ચુસો

પાસલાનો દુખાવો.

આ લેપ એને ઘણો ફાયદો કરે છે

અળસીના બી માશા ૬
મેથીના બી માશા ૬
(મકો) પોપટી સુકી માશા ૬
બનફ્સાના ફુલ માશા ૬

સર્વેને પાણીમા ૬-૭ કલાક ભીંગવી ઉફાળો.

ફરી હાથે મસલી કપડામા ગાળી તેમા (રોગને ગુલ) ગુલાબનું તેલ તોલા ૪ પીળુ મીણુ તોલા ૨ મેળવી બીજી વેળા ઉકાયો જ્યારે પાણી તદન બળી જાય અને તેલ રહે ત્યારે તેમા રૂમી મસતગી માશા ૩ અને લોબાન માશા ૩ બારીક (હલકે હાથે વાટી) મેળવી દો પણ જો તાવ વધવા લાગ્યો હોય તો આ લેપમા લોબાન મેળવશો નહીં-અને તાવ જો ઘણો વધી ગયો હોય ત્યારે તો આ લેપમા અફીણ માશો ૧, જાફરાન માશો ૧ પણ મેળવી દો અને ગરમ કરી સેહતુ સેહતુ ચોળો

(દમા) સાંસની બીમારી

આ બીમારીની જડ તો ભાગ્યેજ જતી હોય પણ સભાલણ રાખવાથી તેનો ઉછાળો હલકો થાય છે અને મોટા ઉછાળાની જેમ શરીરનો ગભગાટ થતો નથી

જ્યારે ઉછાળો મારવાની નીશાનીઓ જણાય ત્યારે એક વેળા જમવાનુ બધ કરી દો, અને જ્યારે ઉછાળો બધ રહો ત્યારે જે દવા-અને ચટણી ખાસીની બીમારીમા વખી છે તે વાપરી લેવુ અને (કુશતો) ખાખ ભશમ અથવા કોઇ બીજી ગરમ વસ્તુ કે જે ફૂકવી નાખે તેવી ખાવી નહી તેમજ કોઇ ચીકાશ વાળી પણ ખાવી નહીં પણ ઉછાળો મારતી વેળા માખણ અને મીસરી બન્નેવ મેળવી ચાટવુ ઘણો ફાયદો આપે છે

અને જો અનુભવમા કોઇ ખાસ તરેહનુ ખાણુ ફાયદો આપનારૂ જણાય તો તેજ ખાતા રહેવુ

ચટણી આ ખાસી માટે ઘણીજ ઉપયોગી છે અને એથી (દમો સાસનો (દોરો) ઉછાળો પણ કમતી પડે છે-અને કબજ ઝાડાને પણ તોડે છે

ગરમાલાનો ગર તોલા ૪ અને માશા બે લઈ પાણીમાં ભીગવી હાથે મસલી કપડામા ગાળી લેવુ ફરી તેજ પાણીમા મીઠી બદામની ગરી માશા ૧૦ વાટી લેવુ અને તેમા ખાંડ તોલા ૨૦ મેળવી અગ્નિ ઉપર શરબતનો જાડો શીરો બનાવી લો ફરી તેમા કતીરા ગુદર માશા ૭ બાવલનો ગુદર માશા ૭ બાકીલાના બી માશા ૭ બારીક વાટી મેળવી દો અને બદામનુ તેલ તોલા બે મેળવી રાખી લો અને દિવસમા બે ત્રણ વારમા ત્રણ તોલા સુધી ચાટવુ

દિલની બીમારીઓ

(હોલદિલી) દિલની હોલ અને (ગશી) એટલે બેહોશી

જ્યારે દિલમા કોઇ કારણે અશક્તિ વધી જાય છે તો હોલ દિલી ઉત્પન થાય છે અને જ્યારે એથી વધુ કમજોરી હોય છે તો બેહોશી સુધધા આવી લાગે છે, અને જ્યારે બેહોશી તગ્તે તગ્ત અને જલદી જલદી આવે છે તો માણસ કોઇ વેળા એકાએક મરી જાય જેથી એનો પૂરતો ઇલાજ હકીમથી કરાવવો જોઇએ પણ આ દવા જે કદી નુકશાન કરશે નહીં દિલની અને ઘણી બીમારીઓમા લાભ આપે છે

---

*કાળી ખાસી હોય તો સૌલી માગ્ની ( ) તેને કોઇ વસ્તુ સાફ કર્યા વગર તોલા ૨૦ લઇ નાના કટકા કરી ફરી તેમા ફુટેલુ લાહોરી નીમક તોલા ૨૦ મેળવી એક માટીના વાસણમા બધ કરી આ-ટીથી સુણી ૨૦ રતલ અડાયા વડે ફુકી દે આ સર્વ બળીને કોઇલો થઇ જશે ત્યારે સર્વને બારીક વાટી લો અને માખણ અથવા મનાઇ એમા એક રતી વજન મેળવી ચટાડ

બીજો નુસખો કાળા મરી માશા ૩ પીપર માશા ૬ (અનાર દાણા) દાડમના સુકા દાણા તોલો ૧ ગોળ તોલા ૪ સર્વેને બારીક વાટી ગોળમા મેળવો ચણા જેટલી ગોળીઓ બનાવી એક એક ગોળી મહોમા મુકી ચુસવુ. આ નુસખા અનુભવી છે

ચેતવણી-દાકતર બીના સલાહથી વેહમાઓ નહીં કારણ કે આ નુસખો અજમાવેલ છે નુકશાન કરશે નહી

આમલાનો મુરબ્બો, પાણીથી ધોઇ ચાંદી નો વરક ના ૧ ઉપર રાખી વિંટાળી લેવુ પ્રથમ એ ખાય ઉપરથી ગુલે સેવુતી માશા ૫ કાસનીના બી માશા ૫ ગાવજબાનના ફુલ માશા ૫ બરગે બાદરંજ બોયા માશા ૩ સર્વને ૬-૮ કલાક પાણીમા ભીંજવી કપડામા ગાળી તેમા સફરજનનુ શરબત તોલા ૨ મેળવી પી લેવુ

અને જો થોડા દીવસ સુધી આમલાનોજ મુરબ્બો માત્ર ખાયા કરશો તો પણ (ખફકાન) દિલની ધડક જતી રહે છે

અને જયારે કોઇને (ગશી) બેહોશી આવી હોય તો ટાઢા પાણીના છાંટા મ્હોં ઉપર મારશો નહી,

અને માણસનુ દિલ ડાબી છાતીના નીચે રહે છે

(મેઅદા) પેટની બીમારીઓનુ વર્ણન

ફાયદા મેઅદાની આરોગ્યના રહેવાનો વધુ ખિયાલ રાખો ભુખ લાગ્યા વગર ખાઓ નહી અને જયારે ભુખ લાગ્યા પછી ખાઓ ત્યારે થોડીક ભુખ રાખી ખાણાથી હટી જાઓ અને એમ ના સમજો કે થોડા ખાવાથી જીવ ને શુ લાગશે એટલુજ નહી પણ વધુ ખાવાથી પાચન શકિતમા ફેરફાર થઇ જશે અને તે જીવને લાગશે નહીં અને થોડુ ખાધેલુ ઘણું જલદી હજમ થઇ પચે છે, તેથી (ખુન) લોહી વધુ બને છે અને ખાવામા વધુ ચેનકા કરો નહી અને હમેશ સારૂ અને નરમાણુ ચીકાશદાર ખાણુ ખાવાની ટેવ કરો નહીં પરંતુ દરેક સારી કે માઠી ગજા બન્નેવ રીતે ખાવાની ટેવ રાખો જો કોઇ ખાસ વસ્તુ ખાવાની આદત પડી જાય છે ત્યારે બીજી તરેહનુ ખાણુ તેને નુકસાનજ આપનારૂ બની જાય છે, અને કદી કદી નફિલ રોજો પણ રાખ્યા કરો એમા સવાબ પણ મળે છે અને પેટનુ મેલાપણુ પણ દુર થાય છે એટલુજ નહીં પણ ઘણી બીમારીઓ (રોગો)થી સંભાલણુ રહે છે

ફાયદા તરબુંજ-ખીરા-કાકડી વિગેરે ઠંડી ચીજો ભરેલાં પેટ ઉપર ખાવુ નહી, તેમજ ભુખે પેટે નાળે કોઠે પણ ખાવુ નહીં, પણ તે એવુ વખત કે જેમા ભરેલુ પેટ અથવા તદન ભુખુ પેટ ન હોય ત્યારે ખાઓ અને ભુખ ઘણીજ લાગેલી હોય ત્યારે એવી વસ્તુઓ ખાવાથી તદન પિત્ત બની જાય છે અને તે પિત્ત (સફરા) થી અગોઝ (હૈજા)ની બીમારીનો દેખાવ કરી લે છે અને ભરેલા પેટ ઉપર ખાવાથી આગલી ખાધેલી ગજાને હજમ થવામા રોકાણુ કરે છે

ફાયદા વધુ ચીકાશવાળી વસ્તુઓ ખાવા થી મેદા પાચનશકિતમા નબળો થઇ જાય છે

ફાયદા બને ત્યા સુધી (મુસહેલ) જુલાબ લેવાની આદત પાડો નહીં એથી મેદાની તાકાત તદન જતી રહે છે

ફાયદા મેદો પેટના વચોવચ હોય છે, જયારે કોઈ લગાડવાની દવા લગાડવી હોય ત્યારે પેટની વચ્ચે ડુંટી સુધી લગાડવુ

(ક) ઉલટી કરાવવાનુ વર્ણન

જો વધુ ખાવાને લીધે અથવા બીજી કોઇ જરૂરતને લીધે ઉલટી કરવવુ પડે ત્યારે આ દવાથી કરાવો સુવાના બી, તોલો ૨।। સુવાના બી તોલો ૧।।, શેર રતલ પાણીમા ઉકાળો અને તેમા સરકાની સોકનજેબીન તોલા ૪ મેળવી સેહેતુ સેહેતુ પીયો અને ગળામા આંગળી નાખી ઉલટી કરી લયો આ દવા વધુ તેજ નથી અને કોઇ રીતે નુકશાન કરતી નથી* અને ઉલટી થતી વેળા અખિ઼ ઉપર હાથ રાખી લો નહી તો અખિ઼ ઉપર મોટો સદમો પહોચવાનો ભય છે અને ઉલટી

---

* પણ હમલની હાલત (બે જીવથી) હોય ત્યારે હકીમની રાય લેવા વગર ઉલટી કરાવવી નહીં

કરી રહ્યા પછી જ્યા સુધી તબીયત થોભી જાય નહી ત્યા સુધી તદન પાણી પીંવુ નહી કારણ વાયુ તાઢા પાણીથી ઉત્પન્ન થઈ પેટને દુખાવશે પરન્તુ ઉલટી થઈ રહ્યા પછી જો રોગ જ ખો અને જો દેહ થ ડો હોય તો ઉકાળુ પા ી વડે કોગળો કરવો અને ગરમ દેહ હોય તો તાઢા પાણીથી કોગળો કરવો

ઉલટી રોકવાનુ બયાન.

કેટલોક વેળા જુલાબ પીવાથી ઉકાલા થવા લાગી જાય છે અને જીવ કચવાયા કરે છે તેનો ઉપાય આ છે કે બન્નેવ હાથના (બાજુ દણ કપડાવડે કસીને બાધી દો, અને થોડાક અહી તહી ફેરા ખવડાવો ટહેનાઓ અને એલચી તથા ફુદીનાના પાન ચવડાઓ જો એથી થોભે નહી તો (મેદાનુ મહો) કમે મેદા એટલે કોડી ક જે પેટ ઉપર બન્નેવ નાની પાસલીઓની વચેની જગ્યા) તે ઉપર આ લેપ કરવુ

ગુલાબ છૂર (ગુલાબના બી) માશા ૩ ઉજલુ (સુખડ) સદન માશો ૧ વાસ્તકપુર માશો ૧ આ સર્વને ગુલાબજળ તોલા ૨ અને સરગ માશા ૬ મા વાટી કાઢી ઉપર લેપ કરો આ દવા લગાડી થોડાક વાર ફરી જો ... વાહો પીવડાઓ ઉલટી થશે નહી

(હેઝા) કોલેરા અથવા અગોકનુ વર્ણન

આ બીમારી ઘણીજ કઠણ છે જેથી એનો ઇલાજ કોઈ હોશિયાર હકીમથી ઉતાવળે કરાવવો જોઇએ અત્રે બે નુસખા એવા લખવામા આવે છે જે કાઇ રીતનુ નુકસાન કરશે નહીં ફરી ઝાડા અટકાવવાની કે ચાલુ રાખવાની જેવી ઇચ્છા હોય તેમ કરી લો

પહેલો નુસખો

ગુલાબના ફુલ માશા ૩

ગુલાબજળ તોલા ૧૫ મા જોશ દઇ અરધુ રહે ત્યારે તેમા દાડમનુ શરબત તોલા ૨ અને તેમા દરયાઇ નારયલ રતી ૬ જેહેર મોહરા ખતાઇ માશો ૧

બેદમુશકના અરકમા ઘસી ગાળ્યા વીના ભેળવી આપો અને બે ત્રણ વાર પીવડાઓ એથી જો પેટમા કઇ બગાડો હોય તો એક બે ઝાડા થઇ આવે છે અને જો બગાડો નહી હશે તો એથીજ ઝાડા બધ પડી જાય છે

બીજો નુસખો

(અરકે કાફુર) એટલે કાફુર જળનો કે જે એમા ઘણોજ ફાયદો કરે છે તેની આ રીત છે કે કાફુર તોલો ૧ વાટી તેમા સરકો તોલા ૩ મેળવી શીશીમા બધ કરી ત્રીશ દીવસ સુધી તડકામા રાખો અને રોજ એકવાર હલાવી લેવુ ફરી ત્રીસ દીવસ વીત્યા હોય ત્યારે કપડામા ગાળી બોતેલમા સારી પખે (કાક) બુચ મારી નીલુ કાગળ અથવા નીલુ કપડુ વિટાડી સભાળી રાખો જ્યારે અગોકમા ત્રસ વધુ લાગે ત્યારે એના દસ દસ ટીપા ગુલાબજળ બબે તોલામા મેળવી પીવડાવવુ ઘણો ફાયદો આપે છે અને જો (વબા) ખરાબ રૂતુના મોસમમા આરોગ્યતા રેહવાને લીધે તદોરસ્ત માણસ પણ આજ અરકને દીવસમા પાચ ટીપા પાણીમા નાખી અથવા બતાશામા મેળવી પીતા રહેવાથી ખુદાનુ ચ હ્યુ છે તો (અગોક) હેજાની બીમારીથી બચી રહેશે આ ઘરોમા તૈયાર રહેવાની ઘણી ઉપયોગી વસ્તુ છે પણ થડી દેહવાળા અને નાના બાળકોએ તદોરસ્તીમા એને પીવુ નહીં—અને (અગોક) કોલેરામા પીશો તો કાઇ નુકસાનકારક નથી અને આ કાફુરનુ અરક કુતરાના કરડેલા ઉપર પણ લગાડવામા આવે તો ઘણો અકસીરી ફાયદો આપે છે

અને (અગોકની બીમારી ઘણી પ્રકારની હોય છે) તેમા કેટલાક રીતના અગોકમા એખ્લુ પાણી આપવુ ઘણુ નુકશાન કરે છે. એટલા માટે ઇલાજ આ છે કે એક રતલ પાણી અથવા એક રતલ (સોફ) વરયાળીના અરકમા

(ન[illegible]ક) તોના ૫ ગુલાબજળ મેળવી રાખી લો અને પેયાલામા એનેજ પાઓ આથી કોઇ રીતે નુકશાન પહોચશે નહીં

(અશોક) હેજાના બીમારને પાણીથી તર સાવ[illegible] ફાઇદા વગરનુ છે માટે એઓને તગ મમા ઉપરનુ ગુલાબજળ મેળવેલુ પાણી પાઓ

અને આ બીમારીમા જયા સુધી સજજડ ભુખ લાગે નહીં ત્યા સુધી કોઇ ખાણુ આપશો [illegible] જયારે એવી ખરી ભુખ લાગે ત્યારે બે ત્રણ તોલા જેટલુ રોગ[illegible] એટલાજ પ્રમાણમા (માનોજવ) જવનુ પાણી (જેની રીત હમો [illegible]મા લખીશુ) તે પાઓ અને ધીમે ધીમે ખારાક વધારો અચાનક પેટ ભરી ના આપો [illegible]—નહીં તો તેનુ [illegible] ભય ભરેલુ છે

અને જો (અશોક) હેજા વાલાને ઉંઘ આવી જાય તો તેને સુવા દો આ સારૂ થવાની નીશાની છે એટલુજ નહીં પણ તાવ આવવુ [illegible] સારૂ [illegible] પણ પેશાબનુ રોકાય [illegible] એ સારી નીશાની [illegible] અને (નબજ) [illegible] અને નહીં ચાલવુ એવુ કોઇ [illegible] તો [illegible] કરતા રહો

[illegible] [illegible]નો [illegible]ગાડો

[illegible] [illegible] [illegible]

આ [illegible] [illegible] આતરડાને તાકાત [illegible] છે અને ભુખ લગાડે [illegible] અને ખાણુ [illegible] જો પેટ ચાલતુ હોય તો બંધ [illegible] જો ઝાડો કબજ હોય તો (દસ્ત) [illegible] લાવે

[illegible] જુ[illegible] તોલા ૪) માશા ૮

[illegible] [illegible] જાય ત્યારે આ ઉપાય [illegible] અજમાવેલ [illegible] વાટી કપડા ઉપર [illegible] [illegible] તેને [illegible] જગ્યા ઉપર [illegible] [illegible] ઉપર [illegible] અને [illegible] [illegible] અને મહોમા [illegible] [illegible] આવુ છે [illegible] દસ મીનીટમા [illegible] થઇ જશે દસ મીનીટ ફરી કપડુ [illegible]

સુંઠ (જનજબીલ)	માશા ૭
ઉજલુ જીરૂ	માશા ૭
ઉજલુ નસોત (તુરબદ) સુફેદ	માશા ૨૦
કાલુ જીરૂ	માશા ૨૦
તતરીક (સમાક)	માશા ૨૦
પીલી મોટી હરડેની છાલ	માશા ૨૦
બેહાની [illegible]	માસા ૨૦
લાહોરી નીમક	તોલા ૪) માશા ૨

આ સર્વને કુટી દોદરૂ કરો અને અરધો અરધો ભાગ કરી લો હવે અરધાને ઝીણી ધુળની જેમ બારીક વાટી કપડામા ચાલી લો [illegible] અરધાને એટલુ જાડુ વાટવુ કે ચાણીમા ચનાય જાય [illegible] બન્નેવને અલગ અલગ વાસણોમા ભરી દો જયારે ઝાડો કબજ દુર કરવો હોય ત્યારે હમેશ (નાડે કોડે) ભુખા પેટે સવારે જાડુ વાટેલામાથી માશા ૭ ફાકી લો—અને જયારે એક પછી એક ઝાડો લાગ્યા કરે ત્યારે બંદ કરવાનુ હોય તો ઝીણુ વાટેલુ માશા સાત અથવા માશા નવ ભુખે પેટે અથવા ખાણુ ખાધા કરી ફાકી લો

નમક સુલેમાની.

આ દવા પાચનશક્તિ વધારવામા વધુ અસર રાખે છે અને એમા ઘણા ફાયદાઓની સમાવીશ છે પેટના દુખાવાને ખોઇ નાખે છે જો સાત રતી હર દીવસ ખાવામા આવે તો અખનિની રોશનીને તાકાત આપે છે અને જો (ખિળ-ભરન) જેને (તનૈયા—જખુરમાકણી) પણ કહે છે તેના ફડેલી જગ્યાએ સારી પેઠે મસલવુ સુકી અથવા ગુલાબજળમા મેળવીને તો તેને માટે પણ આઝમાવેલ છે—હાથ પગોમા જયા દુખતુ હોય ત્યાં પ્રથમ મધ લગાડી ઉપરથી નમક સુલેમાની ભભરાવી દો તો પણ ૪ ઘડો કરશે—જો (નીમબિરસ્ત) પાણીમા કાચુ પાકુ બાફેલુ મરગીનુ ઇંડાની સાથે લગાડી ખાઓ તો એ ઘણી તાકાત આપે છે. અને એથી યાદદાશ્ત શક્તિમા શક્તિ આવે છે એટલુજ નહી પણ શરીરનો રંગ ખુલે છે અને જેમ જીનુ થાય તેમ આ દવાની તાકત વધેછે,

(નિમક સુલેમાનીનો નુસખો *)

દવાના નામો.	વજન શબ્દોમા	વજન આંકડામા
ભુજેલુ લાહોરી લુણુ	તોલા સત્તાવન માશા ૭	તોલા ૫૭) માશા ૬
સાંભર લુણુ (નીમક)	તોલા આઠ માશા પોણાચાર	તોલા ૮) માશા ૩ાા
નોશાદર	તોલા આઠ માશા પોણાચાર	તોલા ૮) માશા ૩ાા
કરફસના બી	તોલા બે માશા અગીઆર	તોલા ૨) માશા ૧૧
કાળા મરી	એકવીશ માશા	માશા ૨૧
ધોળા મરી દખણી	એકવીશ માશા	માશા ૨૧
(ઇજખર) મચ્ચીયા ગદ	સવા ઓગણીશ માશા	માશા ૧૯।
અફતીમુન (અફ્તાસબેલ) વીલાઇતી	સાડા દશ માશા	માશા ૧૦ાા
હીંગ	સાડાદશ માશા	માશા ૧૦ાા
કાલુ જીરૂ સરકામા ભીંગવી સુકવેલુ	સાડાદશ માશા	માશા ૧૦ાા
દારચીની સારી	સાત માશા	માશા ૭
હબ્બુલ કુરતુમના (બી)	સાત માશા	માશા ૭
સુંઠ	સાત માશા	માશા ૭
અનીસુ રૂમી	સાત માશા	માશા ૭
જેઠીમધની જડ (મુલેઠી) છાલ છોલેલી	સાત માશા	માશા ૭
સુફેદ જીરૂ	સાત માશા	માશા ૭

એની બનાવવાની રીત આ છે કે લાહોરી નીમકને ટોડી નાના ટુકડા કરી એક માટીના વાસણમા મુકી ગરમ (તનુર) રોટી બનાવવાની ભઠીમા મુકી દો જ્યારે (તનુર) ભઠ્ઠાની અગ્નિ ટાઢી પડે ત્યારે કહાડી કુટીલો ફરી દરેક દવાને અલગ અલગ કુટી તેના બતાવેલા પરમાણે વજન કરી લો અને સર્વ સાથે મેળવી દો ફરી નીલા રંગની બોતલમા ભરી થોડાક દીવસ જવના અનાજ વચ્ચે મુકી ઉપર નીચે જવ નાખી ઢાંપી દો—અને જો એ રીતે ઢાપવા વગર પણ કામમાં લાવશો તોએ નુકશાન કાંઇ નથી ખોરાક માશો એક—એની સાથે કાકડી-ચીભડા ખાઓ તોપણ નુકશાન થશે નહીં

*નિમક સુલેમાનીનો નુસખો પઢવામા લોકો એ ઘણીજ ભુલો કરી હતી જેથી હવે વધુ ખુલાસેથી લખવામાં આવ્યો છે.

નુસખો પાચનશક્તિ વધારનાર ગુટીક (ગોલી હાજેમ)

કાળુ મીઠુ (સચળ) તોલો ૧

કાળા મરી તોલો ૧

આકડાના મો બધાયલા ફુલ જેની પાતરીઓ હજુ ખુલી નહોય તોલો ૧

ફોદીનો સુકો તોલો ૧

સર્વને બારીક કુટી વાટી ચાલી લો અને (ચેણી) નાના બોરના બરાબર ગોળીઓ બનાવી ખાણુ ખાધા ફરી એક ગોળી ખાઇ લો—અને કોલેરાના દીવસોમા સવારે નાડે કોઠે ખાઇ લો તો ઘણીજ ઉપયોગી થઇ પડશે.

દવા જેથા ઝાડો કબજ દુર થાયછે

ગુલાબના ફુલ માશા ૨ અને સુનામકીના પાતરા બે માશા કે જેને ઘી વડે ચીકણુ કરેલી હોય કુટી કપડામા ચાલી ફરી (ધતરી ફુલ

કિશનીજી) નામના ચટાણામા મેળવી સુતી વેળા ખાવુ-અને(હતરી ફુલ કીશનીજી)ની રીત છેવટમા લખી છે

લેપ જે પેટની સખતાઇને દુર કરે છે.

આ લેપ પેટની સખતાઇ દુર કરી કોઇ રીતે નુકશાન કરશે નહી

રૂમી મમતગી માશા ૩ હલકા હાથે વાટી ગુલાબનુ તેલ તોલા ૨ મા મેળવી ગરમ કરી મસલો એવી રીતે એક બીજો લપ પણ ઘણો સારો છે કે જે રેહમની બીમારી ઓમા લખાયો છે જેના નુસખાની પહેલી દવા ગુલે બાબુના(બાબુનાનુ ફુલ) છે

પોટલીનો નુસખો જેથી પેટનો દુખાવો સારો થાય છે.

ઘઉની ભુસી તોલા ૨

બાજરી તોલા ૨

સાભર લુણ તોલા ૨

સર્વને સાથે સારી પઠે મેળવી દો અને એ પોટલીઓમા બાધી ગુલાબજળ-કેવડોજળ દરેક ત્રણ તોલા લઇ આગ ઉપર ગરમ કરો અને તે પોટલીઓ તેમા ભીગવી એક એકથી સેકો- જો ગુલાબ તુરતા તુર્ત નહીં મળે તો ફરી સુકી પોટલીજ વડે ગરમ કરી સેકો અને આ દવા દરેક જગ્યાના દરદ માટે ઘણીજ ઉપયોગી છે અને એમા કોઇ રીતે નુકસાન નથી જો એથી સારૂ ન થાય તો કોઇ હકી મથી પુછી લો

(મુસાહલ) જુલ્લાબનું વર્ણન.

ફાયદો કોઇ હકીમની રાઇ લેવા વિના કદી જુલ્લાબ લેવો નહી

ફાયદો જુલાબમા (અમલતાસ)ગરમાલાને ઉકાળો નહી

ફાયદો ગરમાલાની સાથે બદામ અથવા બીજી કોઇ એવી ચીકણી વસ્તુ સાથે મેળવી દો જેથી આતરડાઓમા મરડો કરે નહીં

ફાયદો જો જુલાબમા સુનામકી હોય તો પ્રથમ તેને ઘી ચોપડી ભીગવો નહીંતો પેટમા મરડો કરશે.

ફાયદો જુલાબ પીને સુવો નહીં કારણ એથી (દસ્ત) ઝાડો આવશે નહી અને નુકશાન થશે

ફાયદો જુલાબના દીવસોમા તેમજ જુલાબ લવાફરા નીરા, પચીસ દીવસ સુધી ખાણુ નરમ-હલકુ તેમ ભુખ કરતા કમતી ખાઓ

ફાયદો જુલાબની દવાઓને વધુ મસલો નહી હલકે હાથે મસલી ગાલી લો ઘણી ઘાટી દવા ઝાડા કમતીલાવેછે-જુલાબના દીવસે પેટ ઉપર કોઇ લેપ લગાડો નહી પરતુ જો તેથી કાઇ ઝાડો થયો નહોય ત્યારે લેપ લગા ડશો તો કાઇ વાધો જવુ ત્યી

જુલાબને બીજે દીવસ ચડાઇનો નુસખો જરૂર પીશો ચડાઇનો નુસખો કાઇ નક્કી નથી હકીમની રાઇ ઉપર છે અને એક પછી એક જુલાબ લો નહી,

(જીગર) કલેજાની બીમારીઓ.

જીગર કલેજાને કહે છે એ પેટમા જમણી પાસલીઓની નીચ રહે છે જયારે જીગર ઉપર કાઇ દવા લગડવી હોય ત્યારે જમણી પાસલી-ઓની નીચ લગાડો

જયારે બીમારના મો અથવા હાથ પગો ઉપર સોજો (વરમ) જવુ જણાય આવે તો સમજી લો કે એના કલેજા અથવા તેની આસે પાસેની કોઇ ચીજથી નબળાઇ આવી ગઇ છે ઇલાજ કરવામા વાર લગાડો નહી અને જયા સુધી સારો જાણીતો હકીમ મળે નહીં ત્યા સુધી-માજુન દબીદુલ વરદ માશા પાચ ચાટી ઉપરથી પોપટી (મકો)નુ અરક તોલા દસમા શરબત બજુરી બારેદ તોલા બે મેળવી પીતા રહો અને (લોઆબદાર) રગડા જેવી વસ્તુ-ઓથી પરહેજી રાખો

માજુન દબીદુલ વગૈરે અને શરબતે બજુરી બાગૈરના નુસખાઓ બેટ્ટમાં લખ્યા છે

(ઇસ્તિસ્કા) ઝલંદરની બીમારી

એનો ઇલાજ હકીમથી કરાવી લો અને (મકો) પોપટીની ભાજી એમા ઘણો ફાયદો આપે છે જો સર્વ ગજાની જગ્યાએ એનેજ ખાવામા આવે તો વધુ બેહતર છે

તીલ્લીની બીમારીઓ.

તિલ્લી પેટમા ડાબી પાસળીઓના નીચે રહે છે જ્યારે એમા કોઇ દરદ લગાડવી હોય ત્યારે ડાબી પાસળીઓની નીચે લગાડવુ

તિલ્લી વધી જવાનો ઉપાય.

ચુનો સારો તોલા ૫
પાણી શેર ૨

મા નાખી ને અને હલાવી દો જ્યારે તે બેસી જાય અને ઉપર (સફા) નીતરૂ પાણી થયલુ લઇ તે પાણીમા ડકા મીઠા કાઢી અજીર નં૦ ૨૦ ને ઉકાળો જ્યારે અજીર સારી પબે ફુલી જાય તોકહાડી ચોખ્ખા કપડામા ફેલાવી દો જ્યારે પાણી સુકાઇ ત્યારે મરકો સારો તોલા ૨૦મા નાખી મન મુજબ તેમા (નમક) લુણ—અને મરચા સવાદ થાય તે પરમાણે મેળવી દો અને પંદર વીશ દહાડા બાદ આ અજીર દરરોજ ખાવુ શરૂ કરી દો

(ગોલી—વધેલી તિલ્લી માટે ઘણી ઉપયોગી છે

સોસનની જડ માશા ૧૪

ઉજલા મરી દખણી માશા ૭

બન્નેવને કુટી ચાનીને ફરી (ઉશક) નામનો ગુંદર તોલો ૧ સરકામા મેળવી ફરી તેમા સર્વ દવાઓ મેળવી ચણા જેટલી મોટી ગોળીઓ બનાવી લો અને સાત માશા દરેક દીવસે (સાદુ સીકન્જેબીન) તોલા ૨ની સાથે ફાકો આઝમાવેલુ છે અને સેકનજેબીન નામના શરબતની રીત છેવટમા લખી છે

લેપ-વધેલી તિલ્લી માટે ઘણો ફાયદો આપે છે.

બાવનનો ગુંદર માશા ૨॥
કતીરો ગુંદર માશા ૨॥

ઝરાવ૰ મુકલરજ નામની જડ જે અદરથી સેજ લાલ અને બહારથી પીળી માશા ૨॥
ઉશક ગુંદર તોલા ૧॥

સર્વને દસ તોલા સરકામા બારીક વાટી રામળી જેવુ બનાવી તિલ્લીના પરમાણમા એક કપડુ કાટી તે ઉપર આ રાબળી લગાડી તિલ્લી ઉપર વળ ગાળીદો જેમજેમ તિલ્લી ગટતી જશે તેમતેમ કપડુ પણ ધીમેધીમે વળગેલુ અવળ પડતુ જશે તેટલુ કપડુ કતરતા જવુ

અને જો તિલ્લી વધેની હોય અને તાવ પણ ઘણો હોય ત્યારે હકીમથી ઇનાજ કરાઓ

આંતરડાની બીમારીઓ

(ઝાડા થયા કરવુ)

જો વધુ ખાવાથી અથવા બીજા કોઇ કારણ જણાયા વગર ઝાડા થવા લાગ્યા ત્યારે (પેટ) મેદાની બીમારીમા એના ઉપાય જોય લેવા

અને જ્યારે ઝાડા વધુ આવવા લીધા અથવા લાબા વખત સુધી આવતા રહ્યા અથવા (દોરો) તેના બધાઇલા નીયમ પ્રમાણે આવવા લાગ્યા ત્યારે ઇલાજમા સુસ્તી કરો નહીં કોઇ હોશીઆર હકીમ પાસે જાય ઇલાજ કરાવી લો,

(કુલન્જ.)

એક આતરડાનુ નામ કુલુન છે તેના દરદને કુલન્જ કહેવામા આવે છે અને બધા અજાણ માણસો એને પેટ દુખવુ કહે છે-અને એ દુટીના જોડે સીધી બાજુ નીચે

હોય છે. એમા એડયાનો જુલાબ તોલા ચાર પી લેવુ વધુ ફાયદો આપે છે એક બે ઝાડા આવી દુખાઓ બધો જતો રહે છે

કુલંજની બીજી દવા.

બછ માશા ૬
સુંઠ માશા ૬
અલસી માશા ૬
મેથીના બી માશા ૬
હીંગ માશા ૬
સુવાના બી માશા ૬

સર્વ લઈ કુટી ચાલી અળદનો આટો અરધા રતલમાં મેળવી (સોફ) વરયાલીના અરકથી જુદી બે જાડી રોટલીઓ બનાવો અને ઠિકરી અથવા તવા ઉપર ફકત એકજ તરફ સેકો અને બીજા તરફથી કાચી રાખો અને કાચાની તરફ એડયુ અથવા ગુલાબનુ તેલ અરધો તોલો ચોપડી એકને સેહતુ સેહતુ પેટ ઉપર મુકી બાંધી લો જ્યારે તે થડી થાય ત્યારે બીજી બદલી દો આ રોટલી ગુરદાના દુખાવા ઉપર પણ ઘણી ઉપયોગી છે

ફાયદો કુલજની બીમારીવાળાને જ્યા સુધી ખરી ભુખ લાગે નહીં ત્યા સુધી ખાણુ આપો નહીં અને દુધથી પરહેજી કરાઓ જો એને દુધની ટેવ (આદત) હોય અને કાઇ નુકશાન કરે નહીં તો ગરમ ગરમ આપી દો છતાં હકીમથી પુછી લેવુ જોઇએ

પેચીશ-(મરડો).

ફાયદો પેચીશની બીમારીમા જલદી ચાલો નહીં અને ઉચી નીચી જગ્યાએ પગ નાખો નહીં એટલુજ નહીં પણ વધુ ચાલો ફરો પણ નહીં જો થોડોક અસર હોય તો આ દવા કરી લો

રેશાખતમી માશા ૫
તુખમે કનોચા માશા ૫
મકો (સુકી પોપટી) માશા ૫
બનફશાના ફુલ માશા ૫

છ સાત કલાક ગરમ પાણીમા ભીંગવી તેને મસલી કપડામા ગાલી બનફશાનુ શરબત તોલા બે મેળવી પી લો.

મરડાની બીજી દવા

(ચાર બી) એટલે ઇસપગોલ-તુખમે રેહાન તુખમે બારતગ-તુખમે કનોચા બધા મલી છ મારા લઇ દસ તોલા મકોના અરક અથવા પાણી સાથે ફાકી લો અને મગની ખીચડી તથા સાગુદાણા પાણીમા રાધી ખોરાક રાખો-કોઇ સખત વસ્તુ ખાઓ નહી

અને જો પેચીશમા (ખુન) લોહી આવવા લાગે ત્યારે આ દવા કરશો

રેશા ખતમી માશા ૫
તુખમે કનોચા માશા ૫
બેલ ગેરી માશા ૫
મકો સુકી માશા ૫
બનફશાના ફુલ માશા ૫

ગરમ પાણીમા ૬-૭ કલાક ભીંગવી કપડામા ગાલી તેમા અજેબારનુ શરબત તોલા બે મેળવી પીવુ-જો એથી પેચીશનુ ખુન બદ થાય નહીં ત્યારે એજ દવા તૈયાર કરી એના ઉપર તુખમે બારતગ આખા ભભરાવી પીશો અને એમ કરવા છતા જો બદ થયુ ન હોય તો તુખમે બારતગને થોડુ ભુજી લો ફરી ભભરાવી લો અને શરબતે અજેબારનો નુસખો છેવટમાં લખીશુ.

અને જો આ દવાઓથી કાઇ ફાયદો થયો નહોય અથવા સુવાવડી સ્ત્રીને પેચીશ થઇ ગઇ હોય અને હાથ પગો ઉપર (વરમ) સોજો અને સાથે તાવ પણ હોય તો કોઇ હકીમનો ઇલાજ કરાવી લો અને આ ખીયાલ રાખો કે એવા સભવમા વધુ (લોઆબદાર) રાબળી જેવી ચીકણી દવા આપવામા આવે નહીં અને જો ગભવાળી સ્ત્રીને પેચીશ થઇ હોય તો તેને પણ (લોઆબદાર) ચીકણી દવાઓ આપો નહીં પણ તે આપો જે (ગભ) હમલની સાચવવાની રીતોમા આવે છે. (ત્યાં જોશો.)

પેટના કીડા એટલે લાંબી કેચવા અલ-સીઆ જેવા અને (કુંદ્દુ દાણા) તે દોધીના બી જેવા.

એની પહેચાન આ છે કે મોથી લાળ ઘણી વહે અને રાતના હોટો ભીંજેલાં અને દીવસમા સુકા રહે અને ઉંઘમાં દાત ચાવવુ અને ખાણું ખાધા પછી જીવ, કચવાવવુ અને પેટમા ચેન પડતુ નહોય

લેપ જેથી પેટના કીડા મરી જાય છે

કલોંજી માશા ૬

(શહમેહન્જલ) ઇંદ્રીરાસનના અંદરનો ગુદો માશા ૨

એલચો માશા ૬

કારેલાના રસમા વાટી પેટ ઉપર અને ડુંટી નીચે લેપ કરી દો

દવા જે દરેક જાતના કીડાઓને કહાડે છે

લીમડાના પાન માશા ૩

વાયવડીંગ માશા ૩

કપેલો માશા ૩

બારીક વાટી સારૂ મધ તોલા ૨ મા મેળવી બધુ ચાટી લો આ એકજ ખોરાક છે

દવા જેથી નાના કરમ મરી જાય છે.

કરપીલો બે તોલા લઈ તલનુ તેલ તોલા પાંચમા બાલી ઝાડાની જગ્યાએ લગાડો

પરહેજી અડદની દાળ-વીગેરે બલગમ પેદા કરનારી વસ્તુઓ ખાવી નહીં.

કારેલા વધુ ખાવાથી પણ કીડાઓનો નાશ થાય છે

કોઈપણ કરમવાળા બીમારને દવા ખાતી વેળા એમ કહો નહીં કે આ કીડા મારવાની અથવા કીડા વીશે દવા છે, નહીં તો દવાનો કાંઈ અસર થશે નહીં

બવાસીરની બીમારી.

ખુનમા જ્યારે સવદાવી માદ્દો વધી જાય છે ત્યારે ઝાડાની જગ્યાએ ખુજલી થયા કરે છે અને જલન રહે છે હવે જો ખુન પણ આવ્યુ હોય તો ખુની બવાસીર છે અને લોહી આવ્યુ નહોય તો એને બાદી બવાસીર કહે છે

ખુની બવાસીરમા એવી તેજ દવા લગાડો નહી જેથી લોહી તદન બંધ થઈ જાય—નહી તો એથી ઘણી મોટી બીમારીઓ ઉત્પન થવાની બીક રહે છે જેમકે-ખીલ-ગાંડાપણુ (જનુન) વિગેરે

અને બવાસીરવાળાને ઘણી વેળા ઝાડો કબજ પણ રહે છે આ કબજને લીધે હમેશ જુલાબ લેવાની ટેવ પાડીજ બુરી છે પણ વધુ સારૂ આ છે કે જ્યારે ઝાડો કબજ હોય ત્યારે મોટીહરડેનો મુરબ્બો એક સુતીવેળા ખાઇ લો અથવા તો હેઠે આ દવા ઇત્રીફલ બનાવી ખાઈ લો એથી બવાસીરને તથા પેટ કબજને પણ ફાઇદો થાય છે

ઇત્રીફલનો નુસખો.

ગુળલ સાડા સાત તોલા અને ગરમાળાનો ગર સાડાસાત તોલા ગંદના બુટીના રસમા અથવા એ નહી મળે તો મુળાના રસમાં જો એ પણ નહીં મળે તો સોહના ખરકમા ઘોલી નાખવુ ફરી કપડામાં ગાળી તેમાં સાઠ તોલા સાફ મધ મેળવી ઉકાળી શીરો બનાવી તેમા

કાબુલી હરડેના ભીંડા તોલા ૨॥

મોટી પીળી હરડેના ભીંડા તોલા ૨॥

કાળી ઇમળી હરડે તોલા ૨॥

બેહેડાના ભીંડા તોલા ૨॥

સુકા આમળા તોલા ૨॥

(અફતીમુન) આકાશવેલ તોલા ૨॥

કિસતો ખુદફ્સ તોલા ૨॥

સર્વને કુટી કપડામા ચાળી ગાઇનું ઘી તોલા પાંચમાં ચોપડી મજકુર શીરામાં મેળવી દો

અને દસ-પદર દીવસ ઘઉં અથવા જવમા તે વાસણ દબાવી રાખો અને સુતી વેળા તોલો એક ખાયા કરવુ—અને જેઓ ગરમ મીજાજ હોય તેણે ગુગલની જગ્યાએ (રસોત) રસવતી મેળવવી

દવા જેથી બવાસીરનું ખુન બંધ પડે છે.

ગેદાના પાન (જેનુ ખુબસુરત દોઢવાર જેટલુ ઉંચુ ઝાડ હોય છે તે) ૭ માશા અને ૭ માશા હારસિગારના ફુલ બન્નેને પાણીમા વાટી તેમા શરબતે અજબાર તોલા બે મેળવી તેના ઉપર મુલતાની (પીળી માટી) માશો એક વાટી ભભરાવી પીવુ, અને ખોરાકમા મસુરની દાળ ખાવી +

અને જો બવાસીરની જગ્યાએ ઘણીં આગ બળતી હોય તો આ દવા લગાડો

ઉજલો કાથો માશા ૩
કાશગરી સફેદો માશા ૩
(રસોત) રસવતી માશા ૩
મુરદારસગ માશા ૩
કાપુર માશો ૧

સર્વને બારીક વાટો ફરી કપડામા ચાલી બે તોલા ગુલાબનુ તેલમા મેળવી ઝાડાની જગ્યાએ મસલો

+ મસુરની દાલનો અસર જોતાં તો એ બવાસીરવાળાઓને નુકસાન કરે છે છતા કીતાબ રચનારે ઉપરના નુસખાની સાથે આ ગજા બતલાવી એથી એમ ધારવામા આવે છે કે એ દવા અને ગજાની કાંઈ ખાસ તાસીર હોવી જોઇએ—નહીં તો બધા હકીમો આ બીમારીવાળાને આ (દાલ) નુકસાન કરતી સમજે છે અને તેઓ ગોળા વિગેરેની સવારી તથા હવા પેદા કરનારી વસ્તુ—દુધ, દહીં અથવા એવી તરકારીથી પરહેજ બતલાવે છે

એચ એ રહમાન.

અને કદી બવાસીરમા ઝાડાની જગ્યાએ સોજો આવી જાયુ છે, અને એવી આગ બળે છે કે, ઝાડો પણ થતો નથી, જ્યારે એમ થતુ હોય ત્યારે ભગના પાતડા તોલા બે ત્રીશ તોલા દુધમા ઉકાળી પ્રથમ તેનો ભપારો આપો (તે જગ્યાએ વરાળ આપો) ફરી તેજ પાતડા ગરમ ગરમ બાધી દો *

જયારે પણ મસ્સા કપાવવાનો સભવ થાય ત્યારે એવો કોઈ એક નાનો મસ્સો કપાવવો નહી કે વખતો વખત તેમાથી કાઈ બગાડો નીકળતો રહે

ગુરદાની બીમારીઓ.

દરેક માણસના ગુરદા બે હોય છે અને તેની કુખના જોડે કમરમા તેની જગ્યાએ હોય છે જ્યારે કોઈ દવા ગુરદામા લગાડવી હોય ત્યારે કુખથી કમ્મર સુધી લગાડો

અને કોઇ વેળા કુલજ અને ગુરદાની બીમારી સમજવામા શકશુબો પડ્યા કરે છે એ બન્નેની તપાસ તે એવી રીતે છે કે કુલજનો દખાવો પ્રથમ પેટથી શરૂ થાય છે અને ગુરદનો દુખાવે કમ ના એક ...એ જણાય છે અને બીજો ફરક બન્નેમા આ છે કે ગુરદાના દુખાવામા સાસ લેવાની સાથે ગુરદા સુધી એક ચમક જેવી લાગે છે, કે જેથી પુરો સાસ પણ લેવાતો નથી

દવા જે ગુરદાના દુખાવાને ફાયદો આપેછે.

ખરબુજાના બી માશા ૬
ગોખરૂ માશા ૬
હબ્બુલ કુરતુમ (કુળના બી) માશા ૯

---

* ભગ નાપાક નથી અને બહાર લગાડવા વીશે શરીઅતમા વાંધા જેવુ નથી હા તેની નીશાને લીધે તેનુ પીવુ દુરસ્ત નથી વધુ ખુલાસો બેહેશતી જોહરના નવમો ભાગ (તિબ્બીજોહર) મા છે

કાસનીની જડ માશા ૫
કાલુ જીરૂ મ શા ૫
કાકનજ માશા ૫

પાણીમા ઉકાળી કપડામા ગાળી તેમા શરમત બજુ ારેદ તોલા ૨ મેળવી દો અને તેમા એક એક માશો હજરૂલ યહુદ (સગ સરેમાહી) એટલે માછલીના માથાનો પત્થર ખુબ બારીક વાટી મેળવી એ રીતે સવાર સાજ બન્ને વખત પીવુ જો સાથે તાવ પણ આવતો હોય ત્યારે એમાજ આલુ બુખારા ના૦ ૭ પણ મેળવીદો

જ્યારે સાધારણ દવાથી સારૂ ન થાય ત્યારે (કાશટર ઓયલ) કાચુ એડયુ તોલા ચાર સોફનુ અરક તોલા પદરમા મેળવી એના પીવાથી ઝાડા પણ આવી જશે તેમજ પેશાબ પણ ખુલાસેથી આવશે અને ગુરદાનો મેલ કચરો નીકલી જશે એટલુજ નહી પણ એ ઘણોજ ફાયદો આપનારી વસ્તુ છે

રેટલી જે ગુરદાના દુખાવાને ઘણોજ ફાયદો આપે છે અને તે કુલ જની બીમારીમા હમોએ લખી આપી છે જેમા સુવા તથા મેથીના બી પણ છે ત્યા જોશો

લેપ જેથી ગુરદા દુખાવાને તેમ તેના આસપાસના દુખાવાને ફાઇદો આપે છે.

દારચીની સારી માશા ૩
રૂમીમસતગી માશા ૩
ગુલાબનુ તેલ તોલા ચારમાં બારીક વાટી મેળવી ગરમ ગરમ મસલો અને તેના ઉપર જુના રૂ ગરમ કરી બાધી દો

સેક ગુરદાના દરદને ફાઇદો આપે છે

છછળતુ ગરમ પાણી બોતેલમા ભરી (બુચ) કાકથી બદ કરી દરદની જગ્યાએ બોતેલને ફેરવો—જો બોતેલની ગરમી પસદ લાગતી નહોય તો તેના ઉપર એક કપડુ થોભાય તેવુ વિટાડી ફેરવો

(ગજા) ખોરાક—ગુરદાના બીમાર માટે સર્વથી સારો ખુરાક શોરવો છે જો કમજોરી ઘણીજ હોય ત્યારે તો મરઘાનો શોરવો આપો નહી તો માત્ર બકરાનોજ શોરવો બસ છે ચોખા ગુરદાના બીમાર માટે નુકસાન કરે છે

(મસાના) પેશાબના કુકણાની બીમારીઓ.

જે જગ્યાએ પેશાબ ભરાય એકઠી થાય છે તેને **મસાના** કહે છે તેની જગ્યા પેઢુમા છે જો પેશાબ બદ થાય અથવા બીજા કોઈ કારણે મસાના ઉપર દવા લગાડવી પડે તો પેઢુ ઉપર લગાડો

પેશાબમાં આગ બળતી હોય તો

એહરોઝાનુ તેલ બે ટીપા પતાશા અથવા રોટલીના કટકા ઉપર મુકી ખાય લો, અજમાવેલ છે અને એની રીત છેવટમાં લખી છે

બીજી દવા.

કાળા ખુરફાના બી માશા ૫
કાકડી ચિભડા બન્નેના બી માશા ૫

પાણી દસબાર તોલામા બન્નેને વાટો અને કપડામા ગાળી તેનો રસ કહાડો તેમા શરબત બનફશા તોલા ૨ મેળવી તે ઉપર વાસકપુર એક માશો અને કતીરો ગુદર એક માશો બારીક વાટી ભભરાવી પીલો

પેશાબનું રોકાય જવું.

ટેસુના ફુલ બે તોલા બે રતલ પાણીમા ઉકાળો અને તે પાણીથી ગરમ ગરમ દુટી નીચે ઝારો, અને તે ફુલોને દુટી નીચે ગરમ ગરમ બાધીલો *

*પેશાબનો રોકાણ જો જખમ લીધે હોય તો એહરોજાનુ તેલ એના જખમ ભરવા માટે અકસીર છે પણ જો જખમ નહી હોય અને બીજા કારણે જેમકે કોઈ માદદાને લીધે અથવા બગાડો મેલ કચરાને લીધે અથવા પથરીને લીધે અથવા તો મશાનાની જીલ્લી તણાવાને લીધે હોય તે વેળા ટેસુના ફુલનો નુસખો વાપરવા છતા પેશાબ ખુલતી ન હોય તો આ રીત કરશો કે બીમારને ચીત્ત સુવાડી તેના બન્ને પગો આપણા હાથમા પકડી ઉઠાવી લો અને એક પગને સુકેડો તો બીજા પગને ખેચો એમ દસબાર વેળા જલદી ઉતાવળે કરી જટકો આપવાથી તેની પેશાબ ખુલી જશે અને દાકટરોની સળી નાખવ ની જરૂરત રહેશે નહીં એચ. એ રહેમાન

મસાનાની કમજોરી એટલે-પેશાબની પોટલી કમતાકાતથઇ ગઈ હોય.

અને વારે વારે પેશાબ આવતી હોય અને પેશાબ લાગ્યા વિના પેશાબ વગર જાને થતી હોય અથવા સુતી વેળા બચ્ચાઓને પેશાબ થઈ જતી હોય એ સર્વ માટે આ દવા–માજુન ફાયદો કરે છે

કાળા મરી	માશા ૨
પીપલ નાની	માશા ૨
સુંઠ	માશા ૨
ખુરફો	માશા ૨
દારચીના	માશા ૨
(ખુલનજાન) પાનની જડ	માશા ૨
લાલ તોદરી	માશા ૬
ધોળી તોદરી	માશા ૬
લાલ બહમન	માશા ૬
સફેદ બહમન	માશા ૬
એલચીદાના	માશા ૬
મીઠી કઠાવજ	માશા ૬
નાગર મોથ	માશા ૬
બાલછડ	માશા ૬

સર્વ કુટી કપડામા ચાળી (શેહેદ) મધ તોલા ૫૯૨ ગરમ કરી તેમા મેળવી દો, મોટા માણસો એક તોલો ખાઈ અને છોકરાઓ અરધો તોલો

પેશાબમાં (ખુન) લોહી આવવું.

એને માટે આ દવા ઘણીજ આજમાવેલી છે, સુફેદ સંદલનો વહેર ૭ માશા લઇ રાતના પાણીમા ભીંજવી સવારના કપડામા ગાળી તેમા (ગરબતે બજુરી મોતદીલ) તોલા બે મેળવી દો પ્રથમ ચાકસુ ત્રણ આશા છોલીને જીર્ણુ વાટો કાઢી લો ઉપરથી તે દવા પીલો અને જો લોહી કોઇ બીજા કારણે આવતુ હોય ત્યારે તો હકીમથીજ ઇલાજ કરાવી લેઇ અને શરબતે બજુરી મોતદીલની તરકીબ છેવટમા લખી છે

(રહમ) ગર્ભસ્થાનની બીમારીઓ.

સ્ત્રિઓના શરીરમા ડુટી નીચે ત્રણ અવ્યવો હોય છે સર્વથી ઉપર (મસાના) પેશાબની પોટલી ફરી તેની નીચે દબાઈલું (રહમ) ગર્ભ સ્થાન જેમા બચ્ચુ રહે છે, તેની નીચે દબાઇલા આતરડા

જ્યારે (રહમ) ઉપર કોઈ દવા લગાડવી હોય ત્યારે ડુટી નીચે લગાડો

જો (રહમ)ની બીમારીઓથી બચવુ હોય તો આ વસ્તુઓ ખિયાલમા રાખશો (૧) (હેજ) માસીક આદતમા જરાપણ વધઘટ થયુ હોય ત્યારે તાબડતોબ તેનો ઇલાજ કરી લો (૨) આજકાલની દાઈઓ તદન અનાળી હોય છે જેથી ફક્ત તેનીજ રાઇ ઉપર ચાલો નહીં પરન્તુ કોઈ સાગ હકીમથી પુછી લો (૩) સાધારણ બીમારીમા અંદર લેવાની દવાથી બચતા રહો પીવાની દવા અને લેપથી કામ કાઢી લો (૪) સુવાવડી હાલતમા ભલે સ્ત્રિ સારી તદુરસ્ત હોય તો તેની પણ દવા અને (ગજા) ખોરાકી વીશે હકીમથી પુછી લો નહીંતો હમેશાને માટે તદુરસ્તીમા ફેર થઈ ખરાબ થઈ જશે (૫) જો વરમ (સોજો) હોય તો પણ હકીમની રાઈ લેવા વિના પેટ મસલાઓ નહીં એથી કેટલીક વેળા મોટુ નુકસાન પહોચી જાય છે (૬) બચ્ચુ પાડવાની તદબીર કદી કરાવશો નહીં (ઘણી વેળા એથી જીવ જતો રહે છે)

[હૈજ] માસિક આદતનુ થોડુ આવવું.

આ દવા સમધારૂ છે ન વધુ ગરમ ન વધુ ટાઢી છે. કોઈને પણ નુકસાન કરતી નથી

ખરબુજાના બી	માશા ૬
ચીભડા કાકડીના બી	માશા ૬
ગોખરુ	માશા ૬
કાસનીની જડની છાલ	માશા ૬
પરેસીયાવશા	માશા ૫

(પોણુગતલ) ગરમ પાણીમા ૬–૭ કલાક ભીંજવી કપડામા ગાળી તેમા શરબતે બજુરી

બારેદ તોલા ત્રણ મેળવી પીવુ એ રીતે રોજ પીતા રહેવુ

ધુણી જે હૈજ ખુલાસે લાવે છે.

ગાજરના બી અગ્નિ ઉપર નાખી દો અને તે ઉપર વચ્ચે કાણુ કરેલુ તગારૂ વીગેરે વાસણ ઢાકી કાણા ઉપર બેસવુ અને તે એવી રીતે ધુણી લેવુ કે ધુવાડો અંદર પહોચે *

(ઇસ્તેહાઝા) લોહીવા એટલે આદતથી પહેલા અથવા પાછલ ઘણુ જ લોહી આવવા લાગે.

જો ગરમ ચીજ ખાવાથી નુકસાન થતુ હોય અથવા ગરમીના દીવસોમા આ બીમારી વધી જતી હોય, અને મોનો રગ પણ ફીકો પડી ગયો હોય ત્યારે સમજી લો કે દેહમા ગરમી વધી લોહી પાતળુ થયુ છે જેથી રગોમા રોકાયુ નથી તેના ઉપાયોમા, **એક ઉપાય** આ છે કે તાઢુ પાણી કોઈ લગન જેવા ચોળા વાસણમા ભરી તેમા બેસો અને કમર તથા દુટીના નીચે તાઢા પાણીથી ઝારો **બીજી દવા** દાઢમના છોડા, દાઢમની કલી, માજુફળ સર્વ બબ્બે તોલા લો અને દોદરૂ કરી ચાલીશ રતલ પાણીમા ઉકાળી મોટા લગન અથવા બીજા એવા કોઈ વાસણમા ભરી બેસો—પણ બેસો ત્યારે પાણી ઉકાલુ રહેવુ જોઇએ અને તે એટલીવાર બેસો કે પાણી તાઢુ પડી જાય-

ત્રીજી દવા સુફેદ સદલ, ગુલાબના ફુલ, (સમાક)એટલે તિતરક દાઢમના છોલતા સર્વ છછ માશા ગુલાબજળમા વાટી દુટી નીચે ઉકાલુ કરી લેપ કરો અને અંજુબારનુ શરબત પણ એમ પીવાથી વધુ ફાયદો આપશે અને **(ગજા)** ખોરાક મસુરની દાલ સરકો મેલવી ખાવાથી વધુ ફાયદો થશે

(ઇસતેહાઝા) લોહીવાની બીજી રીત એવી હોય છે કે અંદરથી કોઈ રગ કે નેસનુ મોં ખુલી જવાથી ખુન જારી થઈ જાયછે તેની ઓળખ આ છે કે એકજ વખતમા વધુ ખુન આવી લાગે છે

ઇલાજ.

પ્રથમ એક નગ કુર્સે કહેરબા (એ નામની દવાની ટીકડીઓ દિલ્લીમા તેમ સર્વ હકીમોને ત્યા બનેલી તૈયાર મળે છે) તે ખાય ઉપરથી,

તુખમે ખુરફા માશા ૫
હબ્બુલ આસ માશા ૫
તુખમે બારતગ માશા ૫

પાણીમા વાટી અને ગાલી તેમા શરબતે અંજુબાર તોલા બે મેળવી પીવુ અને કુર્સે કહેરબા તથા શરબતે અંજુબારની રીત છેવટમા લખી છે

અને એજ રીતનો ઇસતેહાઝા (લોહીવા) માટે આ દવા પણ ફાયદો કરે છે

માજુફલ તોલા ૨
દાઢમના છીલકા તોલા ૨

બન્ને કુટી એક રતલ પાણીમા ઉકાળો જ્યારે બલીને પાચ તોલા રહે ત્યારે તેમા રૂ ફેલાવી ભીંચવો ફરી તે ઉપર

કાળો સુરમો માશા ૩
સમે જસાહદ માશા ૩
ગેલેઅરમની માશા ૩

---

* એક નુસખો જે (હૈજ) માસિક લાવવામા ઘણો તેજ છે પણ ગરમ દેહવાળી તેને વાપરે નહી-અક્કલગરો-(બરગેસોદાબ)એટલે તિતલીના પાતરા, મુરમક્કી, મુશ્કતરામશી, અભલ, સર્વ ત્રણ ત્રણ માશા અને ફરફ્યુન એક માશો દવાઓને તદન બારીક વાટી લો અને ઝેતુનના તેલમા ગુદી આઠ આંગળ લાબી કપડાની બત્તી વીટાડી તે ઉપર આ દવા ચોપડી અંદર મુકો,

ફાયદો મસુરની દાલ અને મસુર, આલુ (બટાકા) સાઠીના ચાવલ અને એવી કોઈ બીજી સુકી ગજા હૈઝને રોકે છે.

બારીક વાટી સારી રીતે ભભરાવી દો અને આઠ આગળ લાંબા બત્તી વિટાળી અંદર રાખો, અને છ કલાક રાખી બીજી બદલી દો

અને એવું પતેહાઝા (લોહીવા) માટે તે નુસખો કે જે હમ. ઉપર લખી ચુકયા છીએ જેમા દાઢમની કલી પણ છે તે પણ ઘણો ફાયદો આપશે

અને બીમારને બનતા સુધી ચાલવા-ફરવા અથવા એવા કાંઈ કામો કરવાથી મનાઈ કરી દો જેથી શરીર હીલયા કરે,

અને બગલથી હાથના પહોચા સુધી તેનો હાથ કપડાથી કસીને બાધી દો જ્યારે દુખવાથી સબર કરી નહી શકે ત્યારે તરતજ ખોલી દો અને એ રીતે ફરી પણ બાધી દો

એવા ઈસ્તેહાઝા (લોહીવા) નો ગરીબી ઈલાજ આ છે કે જ્યારે લોહી ઘણુજ આવતુ હોય ત્યારે બે તોલા પિન્ડોલ માટી (જગલની કાળી માટી) લઈ સાઠીના ચોખા ઉકાળી તેનુ પાતલુ ધોવણ (પીચ) મા ઘોલી થોડુ થોડુ પીવડાઓ અને મુલતાની માટીના તુકડા પાણીમા ભીગવી રાખો અને પીવા માટે પણ આજ પાણી આપો અને ગુનાગજળમા કપડાની બત્તી ભીગવી અને એ બત્તી ઉપર સુરમો કાળો બારીક વાટી સારી પખે લગાડી અંદર રાખો, છતા સારૂ ન થાય અને બીજૂ કોઈ કારણને લીધે હોય તો ફરી હકીમથી ઈલાજ કરાવી લો

(રહમ) ગર્ભસ્થાનમાંથી હંમેશ પાણી વહેયાં કરવુ.

આ બીમારી રેહમના કમતાકાત હોવાને લીધે થાય છે અ દવા એને માટે વણીજ ઉપયોગી છે એટલુજ નહી પણ (જીંદગીના મુખ્ય અવ્યવો) મેદે દેમાગ, દીલને પણ તાકાત આપે છે ન ભુખ ઘણીજ ખોલે છે, અને ઝાડો કબજ કરતી નથી વળી (ખફકાન) હોલે દીલ તથા બવાસીરને પણ ઘણો ફાયદો આપે છે

હડે મોટાનો મુરબ્બો તોલા ૨
નાની એલચીના દાણા માશા ૬
સુકા ધાણા માશા ૬

સર્વને છ તોલા કેવડાના અરકમા વાટી તેમ છ તોલા ખાડ મેળવી થોડુક પાણી નાખી આગ ઉપર જાડુ કરી માજુન બનાઓ જ્યારે તૈયાર થાય ત્યારે તેમા ચાદીના વરખ ના૦ ૫ મુગાની ખાક માશો એક મેળવે અને અરધા તોલાથી એક તોલા સુધી એમાથી રોજ ખાવુ એ બન્નેની ખાક કરવાની રીત છેવટમા આવશે,

અને સરદીના દીવસોમા આ લાડવા બનાવી ખાવુ પણ ઘણો ફાયદો કરે છે **લાડવાની રીત આ છે** કે ચાર રતલ મેદાને બે રતલ ઘીમા ભુજી લો અને ઘીને તેમાથી અલગ કહાડી લો ફરી સુફેદ ખાડ ત્રણ રતલનો શીરો બનાવી તેમા જે મેદો ભુજેલો છે તે મેળવી દો ફરી તેમા

પસતાના ફુલ તોલો ૧॥
ગુલે ધાવા તોલા ૨॥
કતીરો ગુદર તોલો ૧
બાવલના ગુદર તોલો ૧॥
સોપારીના ફુલ માશા ૬
સુઠ તોલો ૧॥
મજીઠ તોલો ૧
ઢાકનો ગુદર તોલો ૧
સમદર સુખ તોલા ૨
તાલ મખાના તોલા ૨
નાની માઈ માશા ૪॥
મોટી માઈ માશા ૪

આ સર્વ કુટી કપડામા ચાલી પેલા અલગ કરેલા ઘીમા ભુજીલો અને ફરીસેથી બારીક વાટી ઉપરના શીરામા મેલવી અને તેમા

મીઠી બદામ તોલા ૧૦
પિસતા સારા તોલા ૫

અખરોટની ગરી તોલા ૫
ચારોલી તોલા ૨ાા .

ખારક ઠલીઆ કહાડેલી રતલ ૧
આ સર્વને પણ સારી પખે કુટી તેમા મેળવી દો અને પાચ પાચ તોલાના લાડવા બનાવી લો અને એક લાડવો રોજ ખાઈ લો અને ગરમીના દીવસોમા ખાવુ હોય અથવા દેહ ગરમીની હોય ત્યારે એમા સુઠ નહી મેળવો, અને જો લાડવાથી ઝાડા કબજ થતો હોય તો કાળી દરાખ બે તોલા કોઈ વખત અથવા સુતી વેળા મોટી હડેનો મુરબ્બો ખાય લેયા કરવુ

અને કદી આ બીમારી (હમલ) ગભ પડી જવાથી અથવા બચ્ચા જલદી જલદી વરષે વરષ થયા કરવાથી પણથઈ જાય છે એની સ્ત્રિઓને યોગ્ય છે કે હમલ પડયા પછી અથવા બચ્ચુ થયા પછી જે દવા કે ખોરાક ખાવુ હોય તે હકીમની રાઈ લેના વિના ખાવુ નહી દાયઓના કહેવા ઉપર રહેવુ નહી દાયઓ દરક સુવાવડીને ગુદર સુઠ (વાલી ચાલુ છે તેજ) ખાવા માટે આપતી રહે છે અને કાઇ સમ જતી નથી કે હવે આ વસ્તુઓ સર્વ દેહને મુવાફેક અવે છે કે નહી

રહમમાં ખુજલી અને આગ બળવા વીશે.

કોઈ ખરાબ મોઈદા અથવા કોઇ ગરમ વસ્તુ ખાવાને લીધે કદી અન્દર ખુજલી થઈ જાય છે કદી ફુલ્લીઓ પણ નીકળી આવેછે અને બેચેની ઉપજે છે તે વેળા આ દવા કરવુ

રસોત	માશા ૩
મુરદારસગ	માશા ૩
લાલસદલનો વેર	માશા ૩
સુફેદ સદલનો વેર	માશા ૩
કાશગરી સુફેદો	માશા ૩
ગેરૂ (લાલ માટી)	માશા ૩
સોપારી	માશા ૩
કાફુર	માશો ૧

લીલી કોથમીરના રસમા આ સર્વ વાટી અન્દર લગાડો

બીજી દવા ૭ માશા રસવતીને બે-તોલા ગુલાબજળ અને બે તોલા લીલી મહેદીના પાતરાના રસમા ઘોલી અદર લગાડવુ

ચેતવણી આ બીમારીમા અભણ અને અજાણ દાયોના કહેવાથી સભાલુના પાતરા અને પુલટીસો તથા ગરમ દવાઓ વરતશો નહી કેટલીક વેળા દાણા પાકી બીમારી વધી જાય છે અને જે દવાઓ લખવામા આવી છે જો તેઓથી ફાયદો ન થાય તો હકીમથી ઈલાજ કરાવી લો

(રહમ) ગભસથાન મા સોજો થ જવા વીશે.

(વરમ) સોજો ઘણી પ્રકાર નો હોય છે જેથી હકીમ થી ઇલાજ કરાવી લેવુ જોઇએ અત્રે એક હલકી જેવી દવા લખી છે કે જે સર્વ તરેહના એના વરમને ફાયદો આપે છે

માજુન દબીદુલ વર્દ માશા ૫
ચાટી ઉપરથી મકોનુ અરક દસ તોલામા શરબતે બાજુરી બારેદ તોલ બે અને પોપટીના લીલા પાતરા ચાર તોલાનુ કાઢેલુ પાણી મેળવી પીવુ અને દબીદુલ વરદનો નુસખો છેવટમા આવશે પણ જો ખાસી વધુ થતી હોય તો આ માજુન આપશો નહીં

લેપ—એથી રહમ—મેદો તથા નલાના સોજાને ફાયદો થાય છે

બાબુનાના ફુલ	માશા ૩
અકલીલુલ મલેક(નખ જેવા બી)માશા	૩
તુખમે ખતમી	માશા ૩
નાગર મોથા	માશા ૩
મકો સુકી	માશા ૩
લાલ સદલનો વેર	માશા ૩
બાલ છડ	માશા ૩
છબેલા	માશા ૩

એળયો	માશા ૩
અફસતીન રૂમી	માશા ૩
બનફશાના ફુલ	માશા ૩
મસતગી રૂમી	માશા ૩
કિઝબર મકકી	માશા ૩

સર્વને કુટી કપડામા ચાલી ફરી બે તોલા અરમાલાના ગરને પોપટીના લીલા પાંતરાના રસમાં ઘોલી તેમા તે સર્વ દવાઓ મેળવી દો ફરી તેમા ગુલાબનુ તેલ બાબુનાનુ તેલ એકયુ દરેક અરધો તોલો મેળવી ઉકાલુ મેહતુ લેપ કરો સવારનો લેપ કરેલો સાજે ધોઇ નાખો અને નવો લેપ કરીદો

ઇખ્તેનાકુર રહમ વીશે.

એમા એકાએક દીલ ગભરાવવા લાગે છે, અને કાંઈ સમજ પડતી નથી એમ લાગે છે કે (જીવ ઉંડાણુમા જાય છે) અને હાથ પગો ઠુંજા થઈ પડવા લાગે છે, અને રગ પીળો પડી જાય છે, અને આખોથી થોડુક પાણીં પણ રડતુ રહે છે, તેમ નબલા નબલા ખ્યાલો થાય છે ફરી થોડીવારમા એમ લાગે છે કે દુટી નીચેથી કોઈ ચીજ ઉઠે છે અને તે દીલ દેમાગ સુધી આવી તેને સતાવે છે, જેથી કરી હોશ હવાસ રહેતો નથી અને કેટલીક એવી સ્ત્રિઓ તો બુમો સુદ્ધા પાડવા લાગે છે ફરી બેશુદ્ધ થઈ જાય છે અને આ બીમારી મિરગી અને (ગશી) બેહોશીની બીમારીને જેમજ લગભગ હોય છે માત્ર ફરક એટલોજ કે મિરગીમા મોથી રાળ આવ્યા કરે છે અને એમાં નહીં આવતી અને (ગશી) બેહોશીમા સુગધ સુઘાડવાથી ફાયદો થાય છે અને એમા સુગધથી નુકશાન થઇ બીમારી વધુ થાય છે, એટલુજ નહીં પણ દુરગધ સુઘાડવાથી ફાયદો જણાય છે આ ઓળખથી જણાય છે કે આ (ઇખ્તેના કુર રહમની) બીમારી કે મિરગીની અથવા ગશીની છે, અને આ બીમારી મોટે ભાગે (હેજ) માસિક ખુનના રોકાણથી ઉત્પન્ન થાય છે જ્યારે પણ એવો ઉછાલો જણાય કે તેજ વેળા બીમારના બન્નેવ પગો ગુઠણથી પીંડલી સુધી જુદા જુદા કપડાંથી એવાતો કસીને બાધવુ કે બીમારને દુખી આવે અને મો ઉપર તાઢા પાણીના છાંટા મારવુ અને તલયા ઉપર રાઈ તથા નીમક વાટી મસલો અને કોઈ બદબોદાર વસ્તુ જેમકે હીંગ, ચ્યાસતેલ તેને સુગાડો અને ખુશબોની કોઇપિણ વસ્તુ કદી સુઘાડો નહીં તેમજ છણકવુ અને પીવાડવુ પણ નહી અને પુરો ઇલાજ એનો હકીમથી કરાવી લો

પરન્તુ જ્યારે આ બીમારી તે સ્ત્રિઓને કે હજુ તેઓ પરણેલી ન હોય અથવા રંડાયલી ને થઇ હોય ત્યારે સર્વ ઇલાજ કરતા સારો ઇલાજ આ છે કે તેઓને પરણાવી દો

ફાયદો—(હેજ) માસીક આદતના દીવશો વીતી ગયા ફરી કપડામા થોડી કસ્તુરી મુકી તે કપડુ અંદર રાખવાથી આ ઇખ્તેનાકુર રહમની બીમારી થશે નહી

[રહમ] ગરભસ્થાન કમતાકાત થઇ જવા વીશે.

એમા (બાદી) હવાનુ જોર ઘણું વધી જાય છે અને દુટી તળે કદી સોજો હોય તો ઉભરેલુ થઈ જાય છે, કદી અન્દર પાણી જેમ બોલે છે તો કદી હવાથી ગળગળનો અવાજ આવે છે એને માટે (જવારેશકમુની) ૭ માશા અથવા એક તોલો દરરોજ ખાયા કરવુ ઘણુ ઉપયોગી થશે આ જવારેશની રીત પણ છેવટમા છે, અને રહમથી પાણી નીકળતુ રહેવાની બીમારીમા એક રીત લાડવા બનાવવાની લખી છે તે એમા પણ ફાયદો કરશે

અંદરનુ શરીર [કુ જગ્યા] નુ ચીરાય જવું.

કદી મોટી થયા પહેલા પહેલા પરણાવી દેવાથી અથવા કોઈ બીજા કારણે વાગી પડવાથી

કદી એવુ થઈ જાય છે એને અરબી ભાષામા (શેકાકોર રહમ) કહે છે હકીમથી ઇલાજ કરતી વેળા માત્ર આ બોલ કહી દેશો તોપણ બસ છે, વધુ નફ્ફટ બોલવાની કાંઈ જરૂર નથી એને માટે આ મલમ પણ ઘણો ફાયદો કરશે

ઉજળુ મીણ (મોમ)	તોલા ૨
બકરીના ગુરદાની ચરબી	તોલા ૨
ગાયના નલાનો ગદુદ	તોલા ૨

સર્વ એક વાસણમા કરી આગ ઉંપર પીઘળાવીલો અને તેમા ચાર–ચાર માશા (સગે જરાહત) અને (મુરદાર સગ) બારીક વાટી સારી પખે મેળવી બે ત્રણ દીવસ લગાડો ઘણુ અનુભવમા આવ્યુ છે

કમર અને હાથ–પગો તથા સાંધાઓના દુખાવા વીશે.

કમ્મરનો દુખાવો કદી સરદી લાગવાને લીધે થાય છે. એમ હોય તો–સારૂ મધ બે તોલા, સોફનુ અરક દશ તોલામા મેળવી પીવડાવો–અને છ માશા કલોઞ્જી ને મધ બે તોલામા મેળવી ચટાડયા કરો

અને કુખના દુખાવા માટે પણ આજ ઇલાજ ફાયદો આપનાર છે

અને કમ્મરનો દુખાવો કદી એમ પણ થઇ આવે છે કે ટાઢના દીવસોમાં છોકરૂ જણયુ હતું અને સારી રીતે ખોરાક મલ્યો નહીં જો એમ હોય ત્યારે એવા સંજોગે ગોસતની યખની (ગોસ્ત તોલા દસ ને દોઢ બે રતલ પાણીમા ઉકાલો અને તેમા અદરકની બે ત્રણ ટુકડીઓ તથા એક કપડાની પોટલી તેમા સોફ–વાઇ વર્ણીંગ વગેરે હોય તે મેલીદો અને દારચીની લવીંગ કાળામરી ઇલાચી વગેરે ગરમ ચીજો તથા નીમક પણ નાખી દો જ્યારે બળીને અરધુ–પા–પાણી રહે ત્યારે ગાળી પીવું) અને ઇંડુ ખાવુ પણ ઘણો ફાયદો કરશે અને જો ઇંડુ નીમકે સુલૈમાની સાથે ખાશો તો ફાયદોજ થશે

અને કદી ગુરદામા બીમારી હોવાને લીધે પણ કમરમા દુખાવો હોય છે તેનો ઇલાજ આ છે કે ગુરદાનો ઇલાજ કરો.

અને કેટલીક વેળા હેજ આવવા પહેલા કમરમા દુખાવો થઇ આવે છે એને માટે આ માજુન તથા આ શરબત ફાયદો કરશે

માજુનનો આ નુસખો છે

તુખમે કરફસ માશા ૪॥
મેથી (હુલબા) તોલા ૨) માશા ૭॥
કાકડી–ચીભડાના છોલેલા બી તોલો ૧॥
(સોફ) વરયાલી માશા ૯
અનીસુન રૂમી માશા ૯
સુવાના બી માશા ૯
મજીઠ માશા ૯

આ સર્વને પાણીમા ઉકાળી કપડામાં ગાળી તેમા ઉજલી ખાંડ સાડાબાવીસ તોલા મેળવી દો અને જાડો શીરો બનાવી લો કે (રાબળી જેમ) માજુન થાય એમાથી એક તોલો ખાઇ ઉપરથી શરબતે બજુરી તોલા બે અને અરકે મકો તોલા પાચમા મેળવી પી લો

આ જેવા મહીનાનું હેજ આવવાને બે ત્રણ દીવસ પહેલાથી પીતા રહો, અને જ્યારે દુખાવો જતો રહે ત્યારે છોડી દો

અને જો હેજના દીવસોમા પણ આ દવા ખાતા રહો તોપણ ફાયદો છે

(અને શરબતનો નુસખો આ છે.)

તુખમે કરફસ (અજમોદ) માશા સાડાચાર
મેથીના બી માશા સાડી એકવીસ
કાકડી–ચીભડાના બી તોલો દોઢ
વરયાલી (સોફ) માશા નવ

આનીસુન રૂમી માશા નવ
...ના બી માશા નવ
...ઓ કુટી દોદરી કરો અને રાત્રે ...રતલ પાણીમા સર્વ ભીંગવી ...ળી કપડામા ગાળી લો તેમા બાવીશ ...જળી ખાંડ મેળવી ઉકાળી શરબતનો ...નાવી લો અને આ શરબતના સાત ...ી એક ભાગ ઉકાલ્યુ પાણી અથવા ... અરકમા મેળવી હેજ આવવા પહેલા ...મ્મરમા દુખાવો જણાય કે પીવુ શરૂ

૬-કમ્મરના તથા કુખના દુખાવાને તથા ઘણા દરદો માટે ફાયદો કરે છે

...ીના બી. માશા ૬
...સીના બી માશા ૬

પાણીમા ભીંગવી દો અને એઓનો ...) ખુદર જેવુ ચીકણુ પાણી લઇ તેમા

...ન માશા ૩
...ુનાના ફુલ માશા ૩
...ોક (કાન્દર) માશા ૩

...ળવી દો અને ફરી બે તોલા એરન્ડયુ ...આગ ઉપર થોડુ ગરમ કરી મસળો

...દવા જ્યારે દુખાવો કમતાકાત હોવાને ...ત્યારે તે લાડવા જે હમો' (રહમ-...નમાથી હમેશ પાણી વહેમા કરવુ) તેના ...ા લખી ગયા છીએ તે પણ ફાયદો

...ણુ-કોહણી તથા સાંધાના દુખાવા વીશે.

...ા દરદો માટે અથવા બીજા એવા ઘણા ... માટે પણ આ દવા ફાયદો આપે છે

...ુરજાન શીરીં) મીઠી સુરીજાન માશા ...બારીક વાટી લાલ ખાંડ છ માશા ...ળવી સુતી વેળા ખાઓ અને ફરી એના ઉપર દશ તોલા સોફના અરકમા ખમીરએ બનફશા બે તોલા મેળવી પીવુ આ દવા દરેક જગ્યાના દરદો માટે ફાયદોજ આપશે, અને ખમીરએ બનફશાની રીત છેવટમા છે

બીજી દવા કે દરેક પ્રકારના સધીના તથા બધી જગ્યાના દુખાવાને ફાયદો આપનારી છે અને કોઇ પણ રીતે નુકસાન કરશે નહીં

સુરજાન કડવી માશા ત્રણ
કુસ્ત (કૂટ) કડવી માશા ત્રણ

બન્ને વાટી-ગુનાબનુ તેલ તોલા બે અને પીળો મોમ છ માશામા અગ્ની ઉપર મેળવી મસળો

તેલ તજવી લાગતનુ વળી શરીરના દરદો માટે ઘણુજ ફાયદો આપનાર છે, અને નુકસાન કાંઇ નથી

(ઘૂગચી સુરખ) લાલ ચનોટી સવા તોલો લઇ પ્રથમ દોદરૂ કુટી લો અને તેની દાળ કહાડી ફરી તેને કુટી લો અને એક રાત દીવસ (દસ તોલા) પાણીમા ભીંગવી તેમા તલનું તેલ ત્રીશ તોલા મેળવી ઉકાળો કે પાણી બધુ બળીને તેની સાથે ચનોટી પણ બળી કોઇનો થાય ત્યારે કપડામા ગાળી તેમા (નમક સાભર) સાભરલુણ સાડાચાર માશા તેમ કુવાનુ તાજુ પાણી દસ તોલા મેળવી લોખડના વાસણમા પાછુ ઉકાળો કે પાણી અને નિમક બળી જાય પણ વધુ ખ્યાલ રાખવાનુ આ છે કે તેલ બળે નહીં-ફરી સભાળી બોતેલમા રાખી લો અને જ્યા શરીરમા દુખાવો હોય ત્યા મસલો-અનેક વેળા ઉપયોગમા આવેલુ છે

ફાયદો સધીવાના દરદોના ઇલાજમા ઘણીજ ખટપટ છે એટલા માટે એનો ઇલાજ કોઇ સારા જાણીતા હકીમથી કરાવી લો

ફાયદો સધીવાના દરદોમા ખરબુજા અને ફુટ પાચનશક્તી મુજબ ખાવાથી ફાયદો આપે છે

ફાયદો સંધીવાના દુખાવામા શોરવો (ચપાતી) વગર ઘી ની પાતળી ઘઉંની રોટલી સારી ગજા છે

ફાયદો મશહુર છે કે ગઠીયાની બીમારીમા થડી દવા વાપરવુ નહીં આ ખોટુ છે કેટલીક વેળા કાફુર સુદ્ધા વાપરવુ પડે છે હકીમથી પુછી રાઇ લો

(૧) નિકરસ જો સંધીવા નાની હાડકીઓના જોડમા થઈ ગયુ હોય જેમકે પગના નીચે અને ગટટામા તેને નિકરસ કહે છે

(૨) વજઉલ વરક તથા (૩) ઇરકુન નસા

જે દુખાવો કુલામા પેદા થાય છે તેને વજઉલ વરક કહેછે અને જયારે તે ત્યાથી વધી પગમા નીચે સુધી ફેલાયુ હોય તો તેને ઇરકુન નસા કહેવામા આવે છે

ફાયદો આ ત્રણે બીમારીઓમા ઘણી થડી ચીજોનો લેપ કરો નહીં.

ફાયદો કારેલા (નો શાક) આ ત્રણે બીમારીમા ઘણોજ ફાયદો કરે છે પણ ઇલાજ એઓનો હકીમથી કરાવી લો *

---

* ઇરકુન નસાની બીમારી એવી સતાવે છે કે તેના દરદથી માણસને રડવા સીવાઇ કાઇ નથી અને એમ પણ જોવામા આવ્યુ છે કે જેમ જેમ દવાઓ ચોળીએ છીએ તેમ તેમ બીમારી વધતી જણાય એમ લાગે છે, ... એને માટે મા ... ખરો અને જુનો અનુભવી ઇલાજ ... તાવુ છુ ... આ છે કે જે પગમા બીમારી હોય તે પગની નાની અને તેની પાસે વાળી આગળીની વચ્ચેના ગાળામા નાના ચપ્પુથી ચામડી ઉપર કાપ પાડીલો કે બે ત્રણ ટીપાં લોહીના નીકળીઆવે ફરી તેમા કાળા મરી વાટી ભરીદો, ફકત એકજવાર એમ કરવાથી ખુદાના ફજલથી સારૂ થશે.

આ ઇલાજ તો માત્ર ઇરકુનનસા મા... છે, પણ સંધીવા-નિકરસ-કુલાનો દુખ

(બુખાર) તાવનું વર્ણન

એની સેકડો જાત છે એટલા... એના ઇલાજ વીશે વધુ ઇલમ તથા હો... હકીમની જરૂરત છે આ જગ્યા મા... વીષે કેટલીક નાની નાની અગત્યની લખવામા આવે છે.

(૧) તાવનો ઇલાજ હકીમ યુના... મથી કરાઓ અને એમા વાર-ઢીલ લગાડો

(૨) ટાઢવાળા તાવમા જયારે તેનો... હોય બીમારને ગરમ જગ્યાએ રાખો પણ હવાથી બચાઓ-અને ધ્રુજારો થાય તો કપડું ઓઢાવી લો શરીરને ભારમુકી દાબો અને ધ્રુજારો ઉત... પછી જો પસીનો થયો નહોય તો હ... નુકશાન કરશે નહીં

(૩) હાથ-પગોને (એક જાડા ... કુ ચાથી) નીચેથી આગળા સુધી ઉપર લાવા દરેક જાતના તાવને ઉતારવા અને (મ... નહીં ચડવા) વીશે ફાયદા ભરેલુ છે મીઠાની પોટલી કે બીજી કોઇ દવાની પો... મસલો અને જયારે તે પોટલી કે કપડુ ગ... જાય ત્યારે બદલી દો. એથી તાવ ઉત...

અથવા શરીરનો કોઈ રીતે પણ થતા ... માટે ઘરમા રાખવા લાએક આ પાક ... ધુ સુનામકીના પાતરા સાફ કરેલા વાટી કપડામા ચાલી દુધમા ગુંદી તેના ભજીયા બનાવી ઘીમા તલીલો ફરી વચ્ચેના વચ્ચેનો કાચો ભાગ ફરીથી ઘીમા ... ફરી એનો ચુરો કરી એના ત્રણ ઘણા ગરમ કરેલામા મેળવી દો અને ચીની-... વાસણમા ભરી દો જયારે તદન થડું ... પી દો ખોરાક તોલો ૧ સવારે ... મ દૂધ સાથે.

એચ. એ ...

(૪) મસલવા કરતાં વધુ ફાયદો સીંગડાની લુમડીઓ ચાલવામાં છે, અને એથી વધુ સારી રીત (પાશોયા)ની છે એનુ વર્ણન હમણાંજ આવશે કેટલાક લોકો એમ કહ્યા કરે છે કે એમા સીંગડાથી કે પાશોયામા ભોભવાની તાકાત નથી એ સર્વ નકામી વાતો છે એથીએતો વધુ તાકાત આવે છે

જયારે સીંગી ખેચી રહ્યા ત્યારે પગોને રાનથી લઇ ઘુટી સુધી કપડાથી કસીને લપેટી બાધી દો અને એક કલાક ફરી ખોલી નાખો, પણ ધીમે ધીમે ખોલો જલદીમા એકાએક ખોલો નહી-લપેટો ત્યારે રાનથી શરૂ કરો અને ખોલો ત્યારે ઘુટીથી ખોલો-પાશોયા કરી રહ્યા પછી પણ એવીજ રીતે બાધી લો એજ રીતે જયારે પગોની માલીશ કરી રહ્યા ત્યારે પણ બાધો

(૫) પાશોયા તેને કહે છે કે, કેટલીક દવાઓ પાણીમા ઉકાળી તેનુ ગરમ ગરમ પાણી પગો ઉપર ઉચીધારથી નાખવુ અને હાથે હાથે તેની પીંડલીઓ સુધી ઉપરથી નીચે મસના

પાશોયાનો નુસખો જે ઘણી રીતના તાવમાં કામ આવે છે

ઓરડોના પાત ... તોલા ૫
ધતુરની ...
... સુસી (લુલુ) તોલા ૫
(નમક) ખારૂ લુણ તોલા ૨
ખાકસી તોલો ૧
બનરશા તોલા ૨
બતમીના બી તોલો ૧
નીલુફરના ફુલ તોલો ૧

આ સર્વને એક પોટલીમા બાધી લો અને (બગાલી શેરના વજનથી) વીશ શેર પાણીમા ઉકાળો જયારે જોશ આવ્યો ત્યારે પોટલી કહાડો બીમાને કુરસી અથવા ખાટલા ઉપર તેના પગો લટકાવી બેસાડો અને પગો તળે એક મોટુ લગન અથવા મોટુ તપેલુ ખાલી રાખી લો અને બીમારના મો ઉપર એક પીછોડી નાખી દો' એટલા માટે કે તેની વરાળ બીમારના મો ઉપર ઉડે નહીં અને તેની ગરમી બીમારને પહોચે નહીં ફરી બે માણસ બન્ને પગો ઉપર ગુઠણથી તેજ દવાનુ જરા સરખુ ગરમ પાણી ધીરે ધીરે રેળવુ શરૂ કરે-અને બે આદમી બીજા ગુઠણથી તે ઘુટી સુધી જરા જોરથી પગોને મસલે કે બીમારને થોડો દુખાવો પણ જણાય જ્યારે તે પાણી પુરૂ થઇ નીચેના ખાલી વાસણમા ભરાય ગયુ કે બીજી વારે પણ તેજ પાણી બધણામા ભરી તેજ રીતે રેડી પાશોયા કરવુ ફરી તે એક કલાક સુધી અથવો સારૂ લાગે ત્યા સુધી 'એમ કર્યા કરવુ-ફરી તરતજ પગોને લુછી બે લાંબા કપડા વડે બાધી દો જેમકે હમો સીંગીના વર્ણનમાં લખી ગયા છીએ.

પાશોયાનો બીજો નુસખો

(ભુસી) ઘઉંનુ થુલુ તોલા ૫
ખારૂ લુણ તોલા ૨
ખાકસી તોલા ૨

એજ રીતે (બગાલી સેરના વજને) વીશ સેર પાણીમા ઉકાળો અને પાશોયા કરો

ફાયદો તાવમા મગજ ઉપર તાવ ન ચડે તે સભાળ માટ (લખલખા) પણ સારી રીતછે.

લખલખા તેને કહે છે કે (શીશી વિગેરેમા ભરી) કોઇ ચેન આપનારી સુધદવાળી વસ્તુ સુંધાડવામા આવે

લખલખાનો નુસખો.

ઉજલુ સદલ ત્રણ માશાને ગુલાબજળ છ તોલામા ઘસો અને તેમા ત્રણ માશા કોથમીર વાટી નાખો અને ખસની ઘાસ જેની ટટ્ટીઓ બને છે ત્રણ માશા અને દોધી મીઠી અથવા કાકડી-ચીભડાના ટુકડાં બે તોલા ગીલેઅરમની ત્રણ માશા ગુલાબનુ તેલ એક તોલો અને સરકો ત્રણ માશા મેળવી દો ફરી

બે વાસણોમા અરધુ અરધુ કરી એક એકથી સુધાડતા રહેવું

એજ રીતે ખસની ઘાસ ઉપર પાણી છાટી અથવા પિન્ડોલ માટી સુફેદ ,પાણીમા મેળવી છાંટી અથવા કાકડી–ચીભડા સુધાડવુ પણ ફાયદો આપે છે.

જો તાવની ગરમી વધુ જણાતી હોય તો લખલખામા કાફુર પણ મેળવી દો.

બેશુદ્ધી દુર કરવા વીશે એક રીત.

આ છે કે મગના આટાની રોટલી બનાવવી એવી રીતે તેને સેકો કે તેનો એક પાસો ઉપરનો કાચી હોય અને તે કાચા પાસા ઉપર ગુલાબનુ તેલ ચોપડી માથા ઉપર બાધી દો જ્યારે તાવથી ગરમ થાય ત્યારે બીજી બદલી દો.

એજ રીતે દુધનો માવો ગુલાબનુ તેલ ચોપડી માથા ઉપર બાધવુ. હોશમાં લાવવા માટે ફાયદો આપે છે. *

જો બીમારને કોઇપણ રીત કર્યા છતા હોશ આવતો નહોય તો એક મરગો હલાલ કરી તેના પેટના અવ્યવો કહાડી ઉતાવળે તરતજ તેના માથા ઉપર એવી રીતે મુકો કે માથુ અદર બધુ ઢકાય જાય. એથી ગમે તે અશુદ્ધી થઇ હોય પણ એકવાર તો ખચ્ચીત હોશ આવી જાય છે.

(૬) જે વેળા તાવનો વારો હોય તથા સખત તાવનો(બોહરાનનો)દીવસ હોય તે દીવસે કાઇ ખોરાક આપો નહીં અને જો દેવુજ હોય તો વારી આવવાને ત્રણ ચાર કલાક પહેલા આપો.

*એક રીત આ છે કે વધુ તાવ હોય અને તેની બેહોશી થવાની બીહીક હોય અથવા બેહોશી આવી ગઇ હોય તે વેળા માથા ઉપર બરફ ચોળવુ પણ સારો ફાયદો આપશે.

એચ એ. રહમાન.

ગરમ તાવમાં જવનુ પાણી (આશેજવ) ઘણીજ સારી ગજા છે એની ઉકાલવાની રીત છેવટમાં છે.

(૭) જ્યારે પણ કોઇને તાવ આવે ત્યારે આવવાનુ વખત તથા તેનો દીવસ ખ્યાલ કરી યાદ રાખો એની જરૂરત આ છેકે તાવમા કેટલાક દીવસો બીમારીના એવા આવે છે કે તેમાં શરીરની તબીઅત બીમારીને કહાડવા ચાહે છે. એજ રીતે બીમારી પોતાના જોરથી તબીઅતને અશક્ત બનાવવા વીશે જોર કરે છે, તે વેળા બીમારને વધુ તકલીફ હોય છે. એનેજ (બોહરાન) એટલે બન્નેની લડાઇનો દીવસ કહે છે. એટલાજ માટે બધા હકીમો બોહરાનના દીવશોને ખ્યાલમા રાખે છે

જો તમુને બીમારી શરૂ થવાનો દીવસ તથા વખત યાદ હોય તો હકીમને કહી દેશો વળી આ પણ જરૂરી છે કે બોહરાનના દીવસોમા ઉપરવાળાઓને કેટલીક વાતોની સમવટ રાખવી પડે છે, તો જ્યારે દીવસ અને વખત યાદ હશે તો સર્વ તેના લાગતા કામો સહેલાઇથી થશે

હવે એમાં કેટલીક અગત્યની વાતો યાદ રાખવા જેવી છે.

પ્રથમ આ છે કે બપોર પહેલા જો તાવ આવ્યો હોય તો તેને તાવનો પહેલો દીવસ ગણવો.

અને જો બપોર પછી આવ્યો હોય અને તે તાવમાં વારો ત્રીજા દીવસનો હોય ત્યારે પણ તેનો આખો દીવસ ગણવો.

અને હંમેશ રહેતા તાવનાં તથા રોજની વારીવાળા તાવમાં ફરી તે થડીથી આવતો હોય કે વગર થડીએ તે દીવસને ગણો નહીં પણ તેના આગલા દીવસને પહેલો દીવસ ગણવો.

બીજુ આ છે કે એવી રીતે યાદ રાખવાની જરૂરત વીશ દીવસ સુધી છે.

આ દીવસોમા તાવનો દસમો—બારમો-સોળમો અને ઓગણીસમો દીવસ તદન ખાલી ગણાય છે એમા (તાવનુ ઘણુ જોર)બોહરાન થતો નથી

અને સાતમો—અગીઆરમો-ચઉદમો અને સત્તરમો તથા વીશમો દીવસ સખત તેજ બોહરાનનો હોય છે

અને અઢારમો દીવસ હલકો બોહરાનનો હોય છે

અને આઠમો તથા તેરમો દીવસ તો વધુ ભાગે ખાલી જાય છે, અને કદી કદાચ બોહ-રાન થઇ જાય છે

અને ત્રીજો તથા નવમો દીવસ ઘણુ કરીને બોહરાનનોજ હોય છે ભાગ્યેજ ખાલી જાય છે

અને ચોથો, પાચમો અને છઠ્ઠો તથા પદરમો દીવસ એવા છે કે એમા બોહરાન કદી થઇ આવે છે અને કદી નહીં

જે તાવની વારી ત્રીજા દીવસની પડતી હોય તેમા સાતમો અને અગીઆરમો દીવસ ઘણો સખત બોહરાનનો હોય છે અને ઘણુ કરીને અગીઆરમા દીવસ સુધીજ બોહરાન પુરો થઈ જાય છે. જો અગીઆરમે દીવસે બોહરાન થયો ન હોય તો કાંઇ પણ ભય જેવુ રહેતું નથી

ત્રીજુ સમજવાનુ આ છે કે જો રાત્રે બોહરાન થનાર હોય તો દીવસમા તેની નીશાનીઓ જણાય આવે છે અને જો દીવસમા થનાર હોય તો તેની નીશાનીઓ રાતમા જણાય છે.

અને તે નીશાનીઓ આ છે કે, ચેન નહીં પડવુ, કરવટો બદલ્યા કરવી, કદી હોશમા રહેવુ તો કદી અચાનક ભાન જતો રહેવો, બકવાસ કરવો, ગરદનમા દુખાવો થવો, ચકરી આવવી, અખ્નિ સામે કાંઇ દાંઇ મુરત વિગેરે દેખાવવુ કમરમા દુખાવો, આગલા દીવસો કરતા વધુ થાક જણાવવુ, શરીર તુટવુ, કાનમા (શોર) મોટો અવાજ થવુ, કદી તો બધીજ નીશાનીઓ સામટી હોય છે, તો કદી કોઇ કોઇ—ફરી જયારે આફતી જેમ જેમ વધવા લાગે અથવા ઉંગમા ચોક થતી હોય, અથવા ઉઠી ઉઠીને નહાસવાનુ કરે અને મોર ઢાડ કરે છે, તો સમજી લો કે આ બોહરાન છે ✳

ફરી જયારે હોશની વાતો કરવા લાગે અથવા પસીનો આવી શરીર હલકુ જણાય ત્યારે સમજી લો કે બોહરાન ખલાસ થયુ છે

✳ ચેતવણી—જે બીમારીનો બોહરાન તેના માદદાના બહાર પડવા વીશે તૈયાર થવા પહેલા થયો હોય તો સમજી લો કે એને બીજો બોહરાન પણ થવાનો અને તેની ઓળખ જેથી એમ સમજાય કે બીમારીનુ જોર થવાનુ છે તે તેર (૧૩) તરેહની છે કે જે તમને નીચેના કોઠાથી જણાય આવશે. આ તેરમાની કોઇપણ નીશાની બોહરાન થયા બાદ તમને જણાય તો એમ સમજવુ કે બીજો પણ બોહરાન આવશે એટલા માટે વીશેષ કરી આ પરહેજી તો કરવીજ જોઇએ, કે જેથી બોહરાન હલકો આવે અને બીમારીનું જોર થાય નહીં ઘણી થન્ડી અજા—મેદાને કમતાકાત કરનારી વસ્તુ–ભરેલા પેટ ઉપર ગજા ખાવી-જુખત્ર

ચોથુ આ સમજો કે બોહરાનના દીવસોમા જે જે વાતોની સગવડ રાખવી અગત્યની છે, તે આ છે કે તે દીવસે બીમારને વધુ આનંદમા ચેનથી રાખો—કોઇ પણ તેઝ* દવા તદન આપો નહીં ફરી તે ઝાડા લાવનારી જુલ્લાબની અથવા વારી રોકવા ની કે પસીનો લાવનારી હોય, કેટલાક સભવ એવા બન્યા છે કે એવી દવાઓ આપવાથી બીમારને મોત આવી જાય છે,

પણ હા તેની સુસ્તી તથા હોશ સાચવવા અથવા દીલની તાકાત માટે જો હલકી ફુલકી દવા કે બીજી કાઇ રીત કરી લો તો કાઇ

*વાગવા વીના ગજા ખાવી—કામકોજ—મગજ શકિતના કામો કરવા—સોહબત કરવી—વિગેરેથી પરહેજ કરવુ

પહેલી ઓળખ	બોહરાન હલકો હોવા છતા તાકાત નહીં રહેવુ અને ચેન પડે નહીં તો સમજો કે હજુ માદ્દો નીકળવા તૈયાર થયો નથી માટે બીજીવારીએ પણ બોહરાન આવશે
બીજી ઓળખ	ભુખ તદન લાગે નહીં
ત્રીજી ઓળખ	ખાણુ હજમ ન થાય અને જેમ તેમ રહે
ચોથી ઓળખ	શરીરમા સુસતી અને ભારી જણાય
પાંચમી ઓળખ	કલેજુ તિલ્લી મોહ, આખની નીચેની જગ્યા ઉપર સોજો
છઠ્ઠી ઓળખ	રાતમા ઉંઘ નહીં આવવી, અને ચેન નહીં પડવુ
સાતમી ઓળખ	તરસ વધુ લાગવી.
આઠમી ઓળખ	ગજા ખાવા છતા શરીરમા તાકાતનો દેખાવ થાય નહીં
નવમી ઓળખ	બોહરાન શરીરના અન્દર થાય (એટલે જાહેરમા કાઇ નહી પણ અન્દર બેચેની ઘણી હોય તથા તે બોહરાનમા વૈરમ સોજો વિગેરે શરીરના અન્દર થાય અને બહાર ન થાય
દશમી ઓળખ	બીમારીની તકલીફ ઘણી અને સખત થાય
અગીઆરમી ઓળખ	નાળનો ધપકારો જલદી અને ઉભાર સાથે જવું.
બારમી ઓળખ	એ બોહરાનમાં પીશાબ લાલ અથવા લોહીવાળી અથવા તદન પીળી—જેવી બીમારી હોય તેની પીશાબમાં બીમારી રહેલી જણાવવી. (એમા હકીમ સમજે છે)
તેરમી ઓળખ	માથામા દુખાવા સાથે ચકકરનુ થવુ ફરી તે કમતી કે વધુ રહેવુ બીમારી પાછી આવવાની નીશાનીઓ છે (એમ. એ રહમાન મેનેજર)

વાંધા જેવું નથી. જેમકે સીંગી ખેચાડવું અથવા દીલની જગ્યાએ સદલ ગુલાબમાં ઘસી કપડું ભીંગવી મુકવુ—એથી વધુ જે કાંઇ કરવુ હોય તો હકીમથી પુછી તેને સર્વ એહવાલ કહી તે જે કહે તેમ કરો.

પાંચમુ આ સમજો કે જો બોહરાન માં નકસીર ફુટી લોહી વહેવા લાગે અથવા ઝાડા આવવા લાગે અથવા ઉલટી થવા લાગે અથવા એકદમ પેશાબ વહેવા લાગે અથવા તો પસીનો આવે તો કાંઇ બીવા જેવુ નથી અને રોકવાનો ઉપાય કાંઇ કરો નહીં આ નીશાની સારી છે. હાં જ્યારે આ વસ્તુઓમા હદ ઉપરાત વધારો જણાય ત્યારે હકીમથી પુછી તેઓના રોકવાના ઉપાયો કરો.

(૮) મી તદબીર આ છે કે જો તાવમા એટલો ધ્રુજારો હોય કે સબર ન થાય ત્યારે બન્ને હાથના ડણોથી લે પહોચા સુધી અને બન્ને પગની રાનોથી લઇ ગુટી સુધી કપડા વડે લપેટી બાધી દો અથવા પાણી છછલતુ તેના ખાટલા તળે મુકી તેની વરાળે બફારો દો એમ કરવામા ખાટલા ઉપર કાંઇ પણ બીછાણુ રાખો નહીં કે જેથી શરીરને સર્વ બાપ સારી રીતે લાગે—અને જોઇએ તો તે પાણીમા પાંચ—છ તોલા સુવાના બી પણ નાખી ઉકાળાલો.

(૯) મી તદબીર આ છે કે જો તાવમા તરાસ વધુ હોય અથવા જીભ સુકી થઇ ગઇ હોય અથવા ઉંગ આવતી ન હોય ત્યારે માથા ઉપર દોધીનુ તેલ અથવા કાહુનુ તેલ અથવા તો એવુ કોઇ તાઢુ તેલ એટલુ જ મસલો કે તે પેવસ થાય નહીં અને કાનમાં પણ ટપકાઓ— અને જો ખાસી ન હોય તો મોંમા આલુ બુખારા ચુસવા માટે આપો અને ખાસી હોય ત્યારે તો બેહદાના અથવા ઉન્નાબનો સત્વ રાખો અને જો તાવમા માથાનો દુખાવો વધુ હોય અથવા હાથ પગો તાઢા હોયતો નીમકથી પગોને માલીશ કરી પગો ઉપર કપડુ વિટાળી લો.

(૧૦) મી તદબીર આ છે કે જો તાવમા ધભરાટ અને બેચેની વધુ હોય તો

સદલ ગુલાબજળમાં ઘસી તેમા કપડુ પલાળી દિલ ઉપર રાખો. દિલ ડાબી છાતીના નીચે રહે છે.

(૧૧) તાવવાળો (માદદો જેમકે ખરાબ થયલો બલગમ અથવા સફરા અથવા સોદા) કદી નેસોની અદર હોય છે તો કદી નેસોની બહાર મેદા—(જીગર) કલેજુ અથવા બીજા કોઇ અવયવમાં તો જ્યારે માદદો નેસોથી બહાર હોય છે, ત્યારે તાવ વારી સાથે તથા થડી સાથે આવે છે. અને જ્યારે નસોની અદર હોય છે. તો તાઢ વાગતી નથી માત્ર તાવનો વારોજ થયા કરે છે આથી જણાયું હશે કે જે તાઢની સાથે હોય તેમાં એટલું બીવા જેવુ નથી. જેટલુ કે માત્ર તાવમા છે કારણ કે નેસોની અદરથી ખરાબ મદદાઓનુ નીકળવું ઘણુ કઠણુ છે.

(૧૨) ત્રીજા દીવસનો વારો મોટે ભાગે (સફરાવી) માદદાથી તાવ હોય છે અને રોજનો તાવ (બલગમી) માદદાથી અને ચોથે દીવસે (સોદાવી) માદદાથી હોય છે

સફરાવી તાવ વધુ દીવસ રહેતો નથી પણ સર્વથી તાકાત વાળો અને ઘણો બીવામણો ભય ભરેલો હોય છે અને ચોથયો તાવ વરસો સુધી આવ્યા કરે છે. છતા કાંઇ ડર જેવુ નથી.

(૧૩) "આ દવાઓ" તાવ માટે ફાયદા આપનારી છે.

તાવની વારી રોકનારી ગોળીઓ.

ગલો સત્વ તોલો ૧

વાંસ કપુર તોલો ૧

નાની ઇલાચીના દાણા તોલો ૧
જેહેર મોહરા ખતાઇ * તોલો ૧
કાફુર માશો ૧
કોનાએન (ઇંગ્રેજી દવા) માશા ૩

સર્વને કુટી કપડામા ચાલી "ઇસપગોલના લોઆબ" (ઇસપગોલ છ માશા ને ચાર પાચ તોલા પાણીમા થોડીવાર નાખી મેળવી દો ફરી તેનુ લોઆબવાળા પાણી) મા મેળવી ચણા જેવડી મોટી ગોળીઓ વાળી લો-ફરી વારી આવવાને ત્રણ કલાક પહેલા એક ગોળી અને ફરી બે કલાક પહેલા એક ગોળી અને એક ગોળી એક કલાક પહેલા પાણી સાથે ગળવુ ધણો અનુભવી નુસખો છે. અને કોઇ રીતે નુકસાન કરનારો નથી.

(પાચ વરસથી બાર વરસ સુધીના) બચ્ચાઓને એકથી બે ગોળીઓ આપો

પલેકની મોસમમા એક બે ગોળી દરરોજ ખાવાથી પલેકથી ખુદાનુ ચાહ્યુ છે તો શાત રહેશે

અને તાવ સારો થયા ફરી પણ જો કેટલાક દીવસ સુધી ખાતા રહો તો લાબી મુદ્દત સુધી તાવ આવશે નહીં

દવા તાવનો ઈલાજ કરવા છતાં

જો શરીરમા હજુ થોડો તાવ રહી ગયલો હોય તો (ત્રણ તોલા કાસનીનુ) ટપકાવેલુ પાણી શરબતે બજુરી બે તોલામા મેળવી પીવું ધણો ફાયદો કરશે એની ટપકાવવાની રીત છેવટમા છે, અને કાસનીનુ ફાડેલુ પાણી બનાવવાની રીત તે જુદી ચીજ છે અને એની પણ બનાવવાની રીત છેવટમા લખીશુ

* આ એક જાતનો પથર છે જે ચીનથી સારો આવે છે. અને ધણી તરેહના હોય છે પણ સારો તે છે કે જેમા રગ ઉજલા સાથે લીલાસ-પીળાસ હોય અને સુવાળો કે તે જલદી ધસાઇ-અને જો તે નીમડાના પાંતરા સાથે વાટીએ તો તેનો કડવાસ જતો રહે
એચ એ. રહમાન. મેનેજર.

(વરમ) સોજો તથા દુમ્મલ વિગેરેનું વર્ણન.

ત્રણ જગ્યાના (વરમ) ને કદી બેસાડો નહીં (૧) એક કાનની પાછળ, (૨) બીજુ બગલ અને (૩)ત્રીજી ગનોની વચ્ચેવાળી જગ્યા જેને વચગલા (વચાળો)કહે છે આ જગ્યાઓના સોજા ઉપર કોઇ થડી તાસીરની દવા જેમકે ઇસપગોલ વિગેરે કદી લગાડો નહીં એટલુજ નહીં પણ જ્યારે બગલમા સખત અને ઉડેની નીકલે ત્યારે પીયાજ ભરભટમા બાફી તેમા લુણ વાટી મેળવી બાધી દો કે તેથી પાકી જાય ફરીં કુટી નીકળવાની તદબીર કરવી અને તેને થડી દવા લગાડી કદી રોકશો નહીં વિશેષ કરી જયારે પલેકની રૂતુ હોય કારણ કે પલેકમા આ એજ ત્રણે જગ્યા ગાઠ નીકળતી છે એમા બેસાડવાની દવા આપવી તદન મોત છે

વરમની કેટલીક દવાઓનુ વર્ણન

દવા જે કઠણ વરમને નરમ કરે છે સવાર સાજ (મરહમે દાખલયુન) લગાડો-અને જો આજ મરહમને કપડા ઉપર ચોપડી દુમ્મલ પર રાખો ઉપરથી મેદાની પુલટીસ અથવા અલસીની પુલટિસ દુધમા રાધી બાધી દો તો ધણીજ જલદી પકાવી આપશે

મરહમે દાખલયુનનો નુસખો.

અલસીના બી માશા ૬
મેથીના બી માશા ૬
ઇસપગોલના બી માશા ૬
ખતમીના બી માશા ૬
કનોચાના બી માશા ૬

સર્વને ત્રીશ તોલા પાણીમાં ૬ છકલાક ભીંજવી ઉકાળી કપડામા લેવાબ ગાળી લો ફરી જેતુનનુ તેલ પાચ તોલામા વાટેલુ મુરદાર સગ બે તોલા મેળવી એટલુ બાળી નાખો કે તે કાળુ થાય અને કાંઇક દરજે ઘાટુ થાય ફરી ચુલાપરથી નીચે ઉતારી તે લોવાબ તેમા થોડુ થોડુ નાખી વધુ વાર હલાવી છુટો જેથી રગડો કે (મરહમ) બની જાય એજ (મરહમે દાખલયુન) કહેવાય છે—જો જેતુનનુ તેલ મલતુ ન હોય અથવા કમતી ખરચમા બનાવવુ હોય ત્યારે જેતુનની જગ્યાએ તલનુ તેલ નાખશો—આ મરહમ દરેક જગ્યાના કઠણ સોજાને નરમ કરે છે, અને રહમની અદર પણ વાપરવામા આવે છે

દવા જે દુમ્બલને પકવી નાંખે છે.

અલસીના બી માશા ૧૦
મેથીના બી માશા ૧૦
આમલીના ચીગોરા માશા ૧૦
કબુતરનું અગાર માશા ૧૦

સર્વને કુટી કપડામાં ચાળી અઢી તોલા પાણી અને અઢી તોલા દુધમા મેલવી પકાવો કે જાડુ થાય ફરી ઉફાલુ બાધી દો

અને પીપલના તાજા પાતરા અને પાન અગ્નિ ઉપર સેકી બાધવુ પણ ફોડાને પકવી દેછે.

ફાયદો—કેટલીક વેળા રાન વિગેરે ઉપર પુલટીસ અથવા એવી બીજી કોઇ દવા લગાડવાની હોય છે પણ કારણસર બાધવામાં આવતી નહીં કારણ કે ત્યા પટ્ટી રહેતી નથી તેને માટે સારી રીત આ છે કે, (છ માશા મોમ અને બે તોલા બેહરોજા અને બે તોલા રાલ) લઇ આ ત્રણે ચીજોને અગ્નિ ઉપર પલાળી મલમ જેવુ બનાવી લો ફરી એક મોટી ગોલ પટ્ટીની કોરે કોરે લગાડી લો હવે જે દવા અથવા પુલટીસ તમારે ફોડા ઉપર મુકવી છે તે મુકો ઉપરથી આ મોટી પટ્ટી વળગાવી તેની કોરો શરીર ઉપર સારી રીતે વળગાવી દો આ એવું વળગશે કે જેમ પોતે અલગ થઇ સરકે નહીં તેમજ પુલટીસને પણ પડવા દેશે નહીં એટલુંજ નહીં પણ આ મલમ પોતે પણ પકવી દેછે.

જયારે એને ઉખેડવુ હોય ત્યારે થોડુ તેલ અથવા ઘી એની કોરો ઉપર લગાડી દો અને ધીમે ધીમે ઉખેડો

ફરી જયારે ફોડો પાકી ગયો ત્યારે તેને ફોડવાની રીત વાપરો અને ફોડો પાકવાની પેહેચાન આ છે કે તેમા (ચીમ) ધીના મારવુ શરૂ થાય અને તે જગ્યા લાલ તથા ગરમ હોય અને તદન પાકવાની નીશાની આ છે કે તદન ગટકા બધ પડી દુખાવો પણ કમતી થાય અને રગ લાલ રહે નહીં

અને જો ચોખ્ખુ પીપ નીકલુ ન હોય અને ફરતી કોર હજુ લાલ હોય તો સમજી લો કે હજુ ફોડો તદન પાકયો નથી માટે ફરીથી પુલટીસ બાધી દો

દવા—જેથી નસતર મારવા વિના ફોડો પાકી ફુટી જાય છે, ચુનો ત્રણ માશા (જે હજુ પાણી લાગેલુ ન હોય અને કોરો હોય) અને એક તોલો તાવેલી બકરાના ગુરદાની ચરબી બન્નેને મેળવી ફોડા ઉપર પટ્ટી વડે મુકો—જયારે ફોડો પાકી ફુટી જાય ત્યારે તેના વહેના અને સાફ કરવાની રીત કરો, એને માટે આ દવા ફાયદો આપનારી છે

(પીયાઝ) કાદા ને નીમડાના પાતરા મુકી કપડુ લપેટી ચુલામાં ભુજી લો ફરી બન્નેને છુદી તેમા થોડી વાટેલી હલદી ભભરાવી બાધી દો એ રીતે સવાર સાજ બદલતા રહો અને બન્ને વેળા નીમડાના પાણીથી ધોતા રહો

બીજી દવા જે કાચા ફોડાને પકવે છે અને પકવી તેનો મવાદ કહાડી સાફ પણ કરે છે.

(બીનોલા) કપાસના બી, અલસીના બી તલનો ખોળ આ ત્રણ દવા છે દરેક બે બે તોલા લઇ જીર્ણું કુટી દુધમા પકાવી રાબ બનાવી સેહતુ બાધો આ દવા વધુ ગરમ નથી, અને દરેક પ્રકારના ફોડાને ફાયદો કરે છે, એટલુંજ નહીં પણ ઘણી વખત અજ-માવેલુ છે

ફરી જયારે ફોડો તદ્દન સાફ થાય અને તેના કીનારા હલકા પડી ગયા હોય અને લાલાટ તદ્દન રહે નહીં ત્યારે તેના ભરવાનો ઉપાય કરો અને એ માટે આ (મલમ રેસોલ) ને લગાડવુ ઘણો ફાયદો આપેછે. તેનો નુસખો આ છે

ચોખ્ખુ દેશી મીણુ પોણા દશ માશા
રાતીનજ પોણા દશ માશા
જાનશીર એક માશો
ગદા બેહરોજા એક માશો
ઓગોક સવાપાચ માશા
ગુગળ ત્રણ માશા

સર્વને વાટી જેતુનનુ તેલ તોલા પાચમા મેળવી અગની ઉપર પલાળી લો જયારે સર્વ પીગળી એક થાય ત્યારે નીચે ઉતારી તેમા

જનગાર માશો એક
મુરમકી (બોલ) માશો એક
લાખી જરાવદ માશો દોઢ
કુન્દર માશો દોઢ
મુરદારસગ માશા ત્રણ

સર્વને ઘણુ જીણુ વાટી મેળવો અને એટલુ ઘુટો કે માખણુની જેમ મલમ બની જાય ત્યારે કપડાની પટ્ટી ઉપર લગાડી ફોડાના ઘા ઉપર વળગાઓ ઘણો ફાયદો આપશે, એના સારા ગુણ આ છે કે જો તે (ઘા) જખમમા પીપનો બગાડો રહી ગયો હોય તો તેને કાપી બહાર કાઢે છે. અને સારૂ નવું માસ ઉપજ કરે છે. પક્ષેકમા પણ ઘણુજ ઉપયોગી છે, પણ પક્ષેકમા વાપરવાની રીત પક્ષેકના વર્ણ-નમા લખવામા આવશે જો (ગતી નજ) ન મળે તો એના બદલે બેહરોજાનો વજન વધારી દો એટલે અગીઆર માશા કરી દો. અને જો થોડા પૈસામાં નુસખો બનાવવુ હોય તો જેતુનના તેલના બદલે ગુલાબનુ તેલ મેળવો

બીજો મલમ ગરીબો માટે જે (જખમ) ઘા ને ભરે છે

તલનુ તેલ સારૂ સાડા સાત તોલા કઢા-ઇમા નાખી અગ્નિ ઉપર ચઢાઓ અને ધીમી આચ રાખો જયારે તેલમા ધુમાડો ઉઠવા લાગે ત્યારે તેમા સફેદો કાશગરી તોલા પાચ જીણા કપડા વડે ચાળી પાસે રાખી લો અને ચપટી ચપટી થોડુ થોડુ મેળવતા રહે અને એક લાકડીથી હીલાવતા રહો તેલમ' જ્યારે જોશ આવશે ત્યારે તેને જોતા રહેવુ કે તેમા ચીકાશ આવ્યો કે નહી જ્યારે ચીકાશ આવ્યો હોય અને હાથમા વળગતો હોય અને તેનો રગ કાળો થઈ ગયો હોય ત્યારે અગ્નિ ઉપરથી કઢાઇ ઉતારી ટાઢા પાણીમા મુકી દો-પણ જ્યારે રગ કાળો થાય ત્યારે ખ્યાલ રાખો કે મલમ બળે નહી ફરી ટાઢુ થયુ હોય તો સભાળી રાખો, અને (જખમ) ઘા ને નીમડાના પાણીથી ધોય સુકવી મલમની પટ્ટી બનાવી વળગાઓ અને નાસુર હોય તો તેમા બત્તી ઉપર લગાડી મુકો ઘણીવાર અજમાવેલુ છે

જો જખમમાં કીડા પડી ગયા હોય તો તેઓને મારવાનો આ ઉપાય કરો

બચ્છને બારીક વાટી અથવા-ટરપીન ટાઇન તેલ એકલુ અથવા તો બન્ને સાથે મેળવી (જખમ) ઘા મા પુરી દો અને ઉપર-

થી ગુદેલા આટા પડે તે ગા નુ મો બધ કરી દો એથી અન્દરના કીડાઓ મરી જશે

અને કીડાઓ ઘણુ કરીને ઘા ને સાફ નહી રાખવાથી તથા માખીની સભાળ નહી કરવાથી પડે છે, માટે સફાઈસુથરાઇથી રહેવાનો વધુ ખ્યાલ રાખો

ફાયદો જેને દર વરષે (દુબુલ) ફોડા નીકળતા રહેતા હોય તેને જોગ છે કે એ ત્રણ વરષ સુધી તેની મોસમમા જુલ્લાબ વિગેરે લઈ બગડેલા મવાદની વધુ સફાઇ કરી લે- નહી તો (ઢીટ) સરતાન એટલે કાણા કાણા વાળો ખરાબ જખમ થવાનો ભય છે

જો ગરમીથી (છાલા)–નાના દાણાં અથવા **ફોડી** ફોડાઓ નીકળ્યા હોય ત્યારે તેના ઉપાય માટે આ મલમ લગાડો

મગે ત્રગાન્ત, મુરદારસગ અને સફેદો, કારાગરી તથા ગુલે મેરટી અને રસવન્તી તથા કસ્તોયો અને ગોટીના કાથો આ સર્વ દવાઓ દરેક ... માશા લઈ કુટી કપડામા ચાળી નીક પો એક વાર ગાયના ધોયલા ઘી તોલા ૭ મા મેળવી નાખી લો અને લગાડયા કરો–વરસાતમા બાળકો માટે આ સારી દવા છે

બીજી દવા.

રસવન્તી એક તોલો
ગુલાબજળ ત્રણ તોલા
મેહદીના પાનનો રસ ત્રણ તોલા

આ બન્ને પાણીમા મેળવી લગાડો આ દવામા ચીકાશ નથી જેથી કપડા ખરાબ થશે નહી

સુકી તથા **લીલી ખુજલી** માટે આ દવા ઘણી ઉપયોગી છે

નીમડાની છાલ અને રસવન્તી તથા નાહતરો સર્વ એક એક માશો બારીક વાટી બે તોલા ગુલાબના તેલમા મેળવી લેપ કરી દો

અને માખણ વધુ મસળ્યા કરવાથી પણ દરેક પ્રકારની ખુજલીને ઘણો ફાયદો છે

લીલી ખુજલી માટે આ દવા અકસીર છે–બાપચી અને ખુરાસાની અજમો તથા લાલ સન્દલનો વેર અને આમલાસાર ધન્દ્રખ અને ચુનો સર્વ દવાઓ એક એક તોલો અને નીલાથુથા, ૭ માશા તથા કાળા મરી નગ ૫ સર્વને સારી રીતે કુટી ઝીણી ધુળ બનાવી (સરસુના) કડવા તેલમા મેળવી માયુ અને મો છોડી રાત્રે આખા શરીર ઉપર લગાડો અને રાતના **ધીવાળો મલીદો બનાવી** ખાઓ અને સવારે ગરમ પાણીથી નહાય લો છતા કાંઈ રહી ગયુ હોય તો બે ત્રણ વાર ફરી એ રીતે કરી લો,

કંઠમાળા આ બીમારી તદન જાતી તો નહીજ પણ આ દવા લગાડવાથી કેટલાક દીવસો સુધી એના ફોડાઓ સુકાય જવાના

મુરદારસગ ૭ માશા બારીક વાટી બકરી ના દુધ દશ તોલામા મેળવી રોજ સવારમા એથી વોયા કરવુ, અને એને માટે (મરહમે રેસાલ) રેસોલનો મલમ જેની રીત ત્યા આવી ગઈ છે જયા જખમ ભરવાના ઉપાયો લખ્યા છે, એ પણ ફાયદો કરે છે

(સરતાન) જેને ઢીટ કહેવાય છે. આ દવા બહુજ ખરાબ જાતનો ફોડો છે, અને વધુ ભાગે કમ્મર ઉપર નીકળે છે એમા ઘણા કાણા હોય છે, અને ઘણુ દુખાવે છે એનો ઇલાજ કોઈ હોશીયાર હકીમથી કરાવી લો- કટલાક માણસો ઉપર આ બીમારીમા (દુબ ઘાસ) ની જડોનો લેપ લગાડવો ઘણો ફાયદો કરનારો થયો હતો

(પિત્તી ઉછળવુ) વેદમા એને રસપિત્તી કહે છે * આના ઉપાય આ છે કે,

* એમા ચપટા લાલ રગના ફેલા નાના અને મોટા મોટા પણ હોય છે, અને કોઇ

(અફ્તીમુન) અકાસવેલ્લ જેને સોનગળ વેલ પણ કહે છે,પોટલીમા બાધી માશા ૫

શાહતરો માશા ૫
કાસનીની જડ (દોદગી કરેલી) માશા ૫
આલુ બુખારા નગ ૭
કાળી દરાખ તેના બી કહાડેલા નગ ૯

સર્વને (૬-૮ કલાક અગર પોણા રતલ) ગરમ પાણીમા ભીગવી લો ફરી કપડા વિગેરેથી ગાળી તેમા ગુલકન્દ, આફ્તાબી બે તોલા મેળવી પીવડાઓ અને જો (હમલ) બે જીવથી હોય તો **આ દવા** પીવડાઓ

ઉન્નાબ નગ ૫
કાળી દરાક્ષ બી કહાડેલી નગ ૯
મુન્ડી માશા ૫

કરયાતુ (ચેગાઇતો) માશા ૫
એને પણ ઉપરની જેમ ગરમ પાણીમા ભીગવી ગાળી ગુલકન્દ આફ્તાબી તોલા બે મેળવી પીવડાઓ

પિત્તી ઉપર મસલવાની દવા. આ દવા પિત્તી ઉપર મસનો ખરબુજાના છોલેલા બી ઘઉંની ભુસી અને ગેરૂ સર્વ બે બે તોલા વાટી લો અને સુકી ભુકી મસલો અને એમા કામલ ચોટવુ પણ ફાયદો કરે છે

દાદ (જેને અરબીમા **કુબા** કહે છે)
રસકપુર તોલો ૧

સુરનાની જેમ વાટી ચોખ્ખો સરકો તોલા પાચમા મેળવી રાખી લો અને સવાર સાજ લગાડયા કરો ઘણો ફાયદો કરશે, અને દુખાઓ કાઈ થશે નહી

અને જો એમા લસણનુ પાણી લગાડશો પણ એ અગ્નિ તો વધુ બાળશે પણ બે-ત્રણ વાર લગાડવાથી તદન સાફ થઇ જાય છે + અને લગાડવાની સારી રીત આ છે કે લસણનુ પાણી દાદ ઉપર લગાડો જ્યારે જ્યારે આગ બળે લાગે થોડુ તેલ અથવા ઘી થી ચીકણી કરી દો *

(**હેડકી**) એને કેટલાક માણસો આગળમેન પણ કહે છે (અને એ આગળી ઉપર હોય છે) જ્યારે નીકળતી જણાય ત્યારે તુખમે રેહાન થોડુ પાણીમા ભીગવી બાધી દો અને નીકળી ગઈ હોય તો આ દવા ઘણીજ ઉપયોગી છે

વેળા તો ખુજલી સાથે ઘણા નીકળી આવે છે પણ એવા ટુક વખતમા પોતેજ સારી પણ થાય છે, અને ત્રણ દીવસથી વધુ રહેતી નથી-હા જો એવામા ત્રણ ચાર દીવસ વીતી ગયા અને કાઈ સરદી આવી હોય તો પાછી ઉભળે છે અને જ્યારે જવા લાગે છે, ત્યારે ભુસી જેમ ચામડી નીકળી આવે છે એમા કોઇ વેળા તાવ પણ હોય છે, અને સરકો, મધ, કાકડી, સેયુર વધુ ખાવાથી અથવા બલગમની ઉલટી થયા પછી ઉપન્ન થાય છે, અને ખુન બલગમથી બન્ને રીતે હોય છે

એચ. એ રહમાન.

+ દાદ માટે એક અજમાવેલી દવા-આમલાસાર, ગધક છ માશા તેલયો સોહાગો ફુલવેલો ત્રણ માશા ઉજળો કાથો ચાર માશા નીલાથુથા ભુજેલુ પાચ માશા સર્વને સારી રીતે બારીક વાટી ચમેલીના તેલ તોલો એક અને માશા આઠમા મેળવી સારી રીતે રગડો તો મલમ બનશે, અને દાદ ઉપર લગાડો આ દવા તેજ નથી અને અજમાવેલ છે કરતા

* **[છાઝન]** આ એક ખરાબ તરેહની દાદ છે, જે વધુ ભાગે પગ ઉપર હોય છે. એની દવા આ છે કે વજ લઈ તલના તેલમા, બાળી કોઇલો કરો કોઇલો થાય ત્યારે તેને તેજ તેલમા ઘુટી લો અને છાઝન ઉપર લગાડયા કરો.

સેદુર બકરીના પીત્તામા ભરી આગળી ઉપર પહેરાવી દો ઘણી વખત આ રીતે એકજ વેળા પહેરાવવુ બસ થઈ પડે છે જો બસ ન થાય તો ત્રીજે દીવસે તેને બદલી બીજો પહેરાવી દો પણ એથી નમાજ દુરૂસ્ત થશે નહી માટે નમાજ વેળા એને ઉતારી આગળી ધોય નાખો અને કોઈ રીતે નહી જાય તો તે ઉપર એક ઝોક તાજી અને એક વાસી વળગાઓ

[મોંહાંસા] ખીલ થવા વીષે.

(જો ચેહરા ઉપર) ખીલ થયા હોય તો સુફેદ કુટકી તોલા બે અને (એરસા) સોસનની જડ તોલો એક બારીક વાટી સરકામા મેળવી લેપ કરવુ

"સુઇ રહેવાથી ચામડી છોલાય જાય."

એને માટે ગુલાબજળમા મુરદારસગ ઘસી લગાડતા રહો, અને ઉપરથી સફેદો કાશગરી ભભરાવતા રહો, અને નરમ બીછાણા ઉપર સુવાડો

"અગ્નિ અથવા એવી કોઇ બીજી વસ્તુથી બળી જવુ."

અગ્નિથી બળી જવામા તરત લખવાની (દેશી કાળી) શાહી લગાડો અથવા ચુનાનુ પાણી રેડો અથવા બેહરોજાનુ તેલ લગાડો અથવા ઉજળી ખાંડ પાણીમા મેળવી એ શરબત લગાડો +

મનસલ અને પોટાસ તથા બારૂદ અને ગરમ તેલ અથવા ગરમ પાણી અને ચુનો વિગેરેથી બળી જવું.

તલનુ તેલ અને ચુનાનુ સાફ પાણી મેળવી લગાડો

એક બાયડીની અખ્નિમા કઢાઇમાનુ ગરમ તેલનો છાટો ઉડીને લાગ્યો હતો જેથી અખ્નિમા જખમ પડી ગયો હતો તેને કાફુર માશો એક અને નિશાસતો માશા ત્રણ બારીક વાટી ઇસપગોલના લોઆબમા મેળવી ટીપા ટપકાવ્યા હતા તેને એથી તદન સારૂ થયુ હતુ

મલમ જે સર્વ રીતના બળેલા માટે અકસીર છે

ગુલાબનુ તેલ તોલા બે અને મીણ ૭ માશા મેળવી ગરમ કરો જ્યારે બન્ને એક થાય ત્યારે તેમા સફેદો કાશગરી માશા ૩ અને કાફુર એક માશો બારીક વાટી મેળવી દો, અને લગાડો

"વાળ માટે નુસખાઓનુ વર્ણન."

દવા જે વાળને ઉગાવે છે. એક ઝોક (તલાવ વિગેરેમાથી) લઈ રાખો અને તલનુ તેલ ચાર તોલાને આગ ઉપર લાલ કરો જ્યારે લાલ થાય ત્યારે ઝોકને મારી નાખો અને ફરીતે તેલમા ઘુટી લો અને જે જગ્યાના વાળ જખમ વિગેરેથી ઉડી ગયા હોય ત્યા આ તેલ લગાડા ઘણી જલદી વાળ ઉગા આવશે

અળદની દાળ અને આમલાથી માથુ ધોવાથી પણ વાળ માટે ઘણો ફાયદો છે એથી વાળ કાળા રહે છે, અને મગજને પણ શક્તિ આપે છે

દવા જે વાળને ઉડાવે છે. કોરો ચુનો ૭ માશા અને હડતાલ ૭ માશા બન્ને

+ બળેલા માટે ચુનાનુ પાણી અને કોપરાનુ તેલ બન્ને મેળવી લગાડયા કરવુ પણ ૫–૭ દીવસમા તદન ફાયદો કરે છે, તેમજ તેની જલન દુર કરવા માટે ઇંડાની સુફેદી અથવા (હિઝલીન પોમેટ) એક સુફેદ મલમ કાચની શીશીમા બચ્ચાઓના મો ઉપર લગાડવા તૈયાર આવે છે એ પણ લગાડવુ પદર મીનીટમા જલન દુર થાય છે

એચ. એ. રહમાન.

વાટી ઇંડાની સફેદીમા મેળવી જે જગ્યાના વળ ઉડાવવા હોય ત્યા લગાડો થોડીવારમા વાળ સાફ થઈ જશે

દવા જે વાળને વધારે છે. હનસેરાજ અને વાસકપુર તથા સમાક અને ગુલાબના બી અને દાડમની કળી તથા રૂમી મુસનગી અને દાડમના છોલતા સર્વ છ–છ માશા અને સોપારી તથા કાબળી હર્ડેના છોડા એક એક તોલો અને ભેડાના છોલના તથા માજુફળ દોઢ દોઢ તોલો સુકા આમળા અઢી તોલા સેતુરીના પાનરા છ તોલા લઈ સર્વને કુટી અઢી રતલ પાણીમા એક રાત–દીવસ ભીંજવી ઉકાળો જ્યારે અરધુ પાણી બળે ત્યારે તેને (હાથે) મસલી કપડામા ગાલી તેમા ગુલાબનુ તેલ તથા તલનુ તેલ દરેક પચ્ચીશ તોલા મેળવી ફરી આગ ઉપર ઉકાળો જ્યારે પાણી તદન બળી જાય અને તેલ રહે ત્યારે ઉતારી રાખી લો અને રોજ મસળો એથી નબળા વાળ ખરી સારા દેખાવડા અને કાળા વાળ ઉગી આવશે, અને મગજશક્તિ પણ વધે છે, અને જો આ તેલ કોઇ ને તાઢુ પડે તો એમા બાલછડ અને બાબુનાના ફુલ અને લવિંગ દરેક છ–છ માશા વધુ મેળવી દો

વાળમાં લીખ અથવા બકો અથવા જમજુ પડવુ. *

છળેલા અને ઉજળા કનેરના પાતરા તથા પાનળો ગદા બેહરોજા, અને ઉજલા મરી તથા દાડમના છોલતા સર્વ એક એક તોલો લઈ પાણીમા ઉકાળી ત્યા રેડો એથી જુ મરી જાય છે અને જમજુ તેને કહે છે કે જે વાળની જડમા વળગેલી રહે છે, અને એકાએક જણાતી નથી કદી એને માટે જુલાબ લેવાની પણ જરૂરત પડે છે (તે વિના જતી નથી)

---

* વાળમા જુ પડવાનુ વધુ કારણ તો આ છે કે મેલી કુચેલી રહેવુ અને ન્હાવુ નહી જો હમેશ શરીર ચોખ્ખુ રાખવા અને વાળ ઓળવાની ટેવ રાખો તો કદી જુ પડશે નહીં એટલુજ નહી પણ માથુ હલકુ રહેશે

એચ એ રહમાન

માર વાગી જવાનુ વર્ણન.

માથામાં માર વાગ્યો હોય–તો એક (બકરીના) ગોશતનો લોઠડો લઈ તે ઉપર હલદી જીણી વાટેલી ભભરાવી ઉફાણુ કરી સેહતુ–સેહતુ બાધો ઘણોજ ફાયદો કરશે,

અને જો માથાનો માર વાગવાથી બેહોશી થઈ સુદ્ધી રહે નહી તો એક મરઘો હલાલ કરી તેના પેટનુ બધુ (આંતરડા વિગેરે) કહાડી તેના ઉપરની ચામડી કે પરો સહીત માથા ઉપર ગરમ ગરમ બાધી દો (એટલે એટલી ઉતાવળે હલાલ કરી બાધી દો કે મરઘો તાઢો પડે નહી) એથી ઘણીં જલદી હોશમા આવી જશે

આંખમાં વાગી જવુ. એક તોલો મેદો અને એક તોલો પદાની લોદા બારીક વાટી ચાળી એક તોલા ઘીમા મેલવી ગરમ કરી એથી આખને સેકો ફરી એનેજ ગરમ કરી બાધી દો જો એથી નરમ પડે નહી તો બકરીના ગોસતનો લોથડો લઈ તે ઉપર હલદી તથા પુઠાની લોદા બારીક વાટી તે પર ભભરાવી બાધી દો

લેપ જે માથા સીવાય બીજી કોઇ જગ્યા એ વાગ્યુ હોય તે પર ફાયદો કરે છે અને જો માથામા વાગેલાને પણ લગાડશો તોપણ કાઈ એવુ નુકસાન કરશે નહી પણ આ દવા એ તેઝ (ગરમ વધુ છે)

તલનો ખોળ
હાલુન
નાલ
માલકાંગનિ
મેદા લાકડી

લોટા સાજી

હલદી

દરેક બે-બે તોલા લઇ કુટી કપડામા ચાળી રાખી લો ફરી એમાથી થોડી દવા લઇ બે પોટલી બાધો અને તલનું તેલ તથા દુધ તથા પાણી આ ત્રણ સરખુ લઈ મેળવી આગ ઉપર ઉકાળો અને પોટલીઓ તેમા મેલી દો અને એનાથી સેકો જ્યારે તે ટાઢી પડે તો બીજીએ સેકો એ રીતે એક કલાક સેકીને તે પોટલીઓની દવા કહાડી વાગેલી જગાએ લેપ કરી દો અને તે ઉપર પુરાના કપડુ બાધી દો

મોચ [રગ ઉપર રગ ચઢી જવુ.]

ઇડાની દાળ (જરદી) નગ પાચ અને ઘી અથવા તલનુ તેલ તોલા પાચ એમા હલદી બે તોલા મેળવી મંદ તાપથી આગ ઉપર મસલો ફરી તે ઉપર ઘણી જાડી રોટલીના વચ્ચેનો ગુદો ગરમ ગરમ મુકી બાધી દો રાતના બાધી સવારે ખોલી દો અને તલના તેલથી માલીશ કરો અને રગને ચીપી ચીપી દો એક બે દીવસ એ રીતે કરવાથી રગ તદન સીધી થઈ જાય છે

ફાયદો ચોટ વાગવાને માટે મુરદાઆઈ ઘણીજ સારી દવા છે એથી હડકી સુધા જોડાય જાય છે,—આજકાલ જેમ એ ઘરી મલતી નથી પણ બનાવી પણ ફાયદો કરવામા અમલ મુમયાઈથી ઉતરે એમ નથી અને એનો નુસખો છેવટના ભાગે (ત્યા જોય બનાવશો)

"ઝેર ખાય લેવાનુ વરણન."

(સખીયા) સુખુ અથવા બીજુ કોઈ ઝેર ખાય લીધુ હોય તો આ દવાથી ઉલટી કરાવી લો સુવાના બી બે તોલા એક રતલ પાણીમા ઉકાળો ફરી કપડામા ગાળી તેમા અરધો રતલ તલનુ તેલ અથવા ઘી અને એક તોલો (નીમક) હલુ મેળવી ઉનાવુ પાઓ જ્યારે સારી રીતે ઉલટી થઈ જાય ત્યારે દુધ પેટ ભરીને પાઇ દો જો દુધથી પણ ઉલટી આવે તો એ વધુ સારૂ છે દુધ પીવાડતાજ રહેવુ અને જો દુધથી ઉલટી ન થાય તોપણ ઝેરને મારશે, અને બીમારને તદન સૂવા નહીં દો ફરી કોઈ પણ ઝેર ખાધુ હોય અથવા કોઇ ઝેહરીલા જનાવરે કરડેલુ હોય,

અને **આ દવા** દરેક ઝેર માટે ઘણી ફાયદો કરે છે તેનો નુસખો આ છે

ગિલે મખતુન (નામની માટી) તોલા ૨

હબ્બુલગાર—જેની ગરી પીળી હોય છે તોલા ૨

(એરસા) સોસનની જડ તોલા ૨

સર્વને કુટી ચાળી લો અને ગાઈના ઘીથી ચીકણુ કરી ચોખ્ખુ સાફ મધ અઢાર તોલામા મેળવી રાખી લો જ્યારે કોઇ ઝેહેર ખાય લે અથવા તેની કોઈ નીશાની જણાય આવે ત્યારે એમાથી છ માસા ચટાડવુ—જો ઝેર ખાધેલુ ન હશે તો ઉલટી આવશે નહી અને ખાધેલુ હશે તો જ્યા સુધી ઝેર નીકળશે નહી ત્યા સુધી ઉલટી પણ બધ થશે નહી—જો, સોસન ની જડ ન મળે તો નહી નાખો પણ મધ ત્યારે બાર તોલા કરી દો અને આ દવા (તિર્યાક ગિલેમખતુમ કહેવાય છે) જો ગિલે-મખતુમ ન મળે તો ગિલે દાગસતાની મેળવો—અને જો એ પણ ન મળે તો ફરી છેટલે દરજે ગિલે અરમની તો જેજ એજ મેળવીદો

સુરદારસંગ ખાધુ હોય તો અનજીર નગ ત્રણ અને સુવા તોલો એક બે રતલ પાણીમ ઉકાલો જ્યારે પાકી જાય ત્યારે તેમા ખુરા અરમની તોલો એક અથવા ખાવાનુ નિમક મેળવી ગરમ પીવડાઓ એથી ઉલટી થશે ઉલટી થયા પછી આ નીચેની દવાના ચાર ખોરાક કરી ખાઓ—મુરમક્કી સાડા દશ માશા, અને બાલછડ સાત માશા કુટી

ચાળી લો અને ચાર તોલા મધમાં મેળવી એની ચાર ખોરાક બનાઓ અને ચટાડો—અને અજામા ગોસતનો શેરવો ખવડાઓ

ફટકી—ફટકડી ખાય લીધી હોય તો તેનો ઉતાર દુધ છે કેટલાક માણુસો ફુલવેલી ફટકડી તાવનો વારો રોકવાને લીધે ખાય લે છે, પણ એમા નફો કરતા નુકશાન વધુ છે

અફીણ ખાય લીધુ હોય તો મુલ્લાના બી તોલો એક અને સુવાના બી તોલો એક અને મધ તોલા ચાર બે રતલ પાણીમા ઉકાળો ફરી તેમા નિમક મેળવી ઉકાળુ પીવડાઓ અને ઉલટી કરાવી દો અને ઉલટી થયા પછી મોટો માણુસ હોય તો હીંગ બે માશા ને—બે તોલા મધમા મેળવી અને બચ્ચાને માટે ચાર રતી હીંગ અથવા એથી કમ લઈ—છ માશા મધમા મેળવી પાણીમા ઘોલી પીવડાઓ

અને (નાલી) નારીની ભાજીનુ પાચ તોલા પાણી અફીણ ખાધેલાને પીવડાવવુ અકસીરનુ કામ કરે છે—નારીની ભાજી મશહુર છે એના વેલા પાણીના ઉપર અથવા કીનારા ઉપર પથરાયલા હોય છે

ધતુરાના બી ખાય લીધા હોય તો એનો ઉતાર તેજ છે જે અફીણ માટે લખાયો છે

ઇસબગોલના બી કુટીને અથવા ચાવીને ખાધાં હોય તો જે દવાઓ અફીણના ઉતારમાં ઉલટી કરાવવા લખી છે, તે આપી ઉલટી કરાઓ—ફરી ખુરફાના બી. પાચ માશા પાણીમા વાટી તે ઉપર (ચાર બી.) જે હમોએ પેચીશની બીમારીમાં લખ્યા છે તે બબરાવી મિસરી મેળવી પીવડાઓ

ફાયદો જો અજાણપણામા નહીં જાણવાને લીધે કોઇ ઝેર ખવાય પણ ગયુ હોય અને સમજાય નહીં કે તે શું ઝેર હતુ અથવા ઝેર ખાનારો બેહોશીના લીધે બતલાવી શકતો નહોય ત્યારે આ નીશાનીઓથી ઓળખ થઇ આવે છે (સખિયા) સુમુલ ખાધાથી પેટમાં દુખાઓ થાય છે અને ગળુ બચકાય છે અને ગરમીનો સોસ ઘણોજ થઇ ગળુ સુકાતુ જાય છે—અને મુરદારસગ ખાધાથી શરીર ઉપર વરમ આવી જાય છે અને જીભ તોટડાય છે અને પેટમાં ઘણો દુખાવો થઇ જાય છે અથવા એટલા બધા ઝાડા થાય છે કે આતરડામા જખમ પડી જાય છે—અને ફટકડી ખાધાથી ખાસી ધીમી થાય છે, તે એટલા સુધી કે ફેફડામા જખમ પડી સિલની બીમારી થઇ આવે છે, અને અફીણથી જીભ બધ થવા લાગે છે અને આખો બેસી જાય છે તાઢો પરસેવો આવે છે—સાસ ગુટવા લાગે છે અને મોહથી અફીણની વાસ આવતી રહે છે—અને ધતુરો ખાધાથી પ્રથમ તો ચક્કર આવે છે. ફરી તદ્દન બેભાન થઇ જાય છે—અને ઇસબગોલથી બેચેની અને સાસ રોકાઇ જાય છે અને નાડી પડી જવુ અને બેહોશી થઇ શરીર થડુ પડી જવું એવી બીનાઓ ઉત્પન્ન થઇ આવે છે. *

---

* ઝેર ત્રણ તરેહના છે. એક માટી, પથરનું (મઅદનીયાતી) બીજુ વનસ્પતીનુ (નબાતાતી) અને ત્રીજુ જાનવરોનુ (હેવાનાતી) હોય છે. ફરી તે અદરનો કે બહારનો અસર હોય, જેમકે મઅદની ઝેહેર સુમુલ, રસકપુર, હીરો, પારો, શગરફ, સેદુર, હડતાલ અને વનસપતી ઝેહેર અફીણ, ધતુરો, સીંગયા, જમાલગોટો, ભીલાવુ ઝેરકચુરો, ગાજો, ભંગ, અજવાએન અને શરાબ અને જાનવરોમા હડકાયલું કુતરું, સાપ, વિછુ, માકડી, ભીળ, માખ, વરૂ તથા વાઘની મુછના વાળ તથા તથા સર્વ જનાવરોના નખોમાં પણ થોડુ ઘણું ઝેર હોયછેજ માટે એઓથી પણ બચશો.

એચ. એ. રહમાન.

ઝેરવાળા જનાવરોના કરડેલાનું વર્ણન.

જ્યારે ઝેરવાળુ જાનવર કોઇપણ કરડે અથવા કરડવાનો સંદેહ થયો હોય ત્યારે સર્વ માટે આટલુ યાદ રાખો કે કરડેલી જગ્યાથી જરા ઉપર તુરત સારી રીતે કસીને બાંધી દો. જેથી કરડેલી જગ્યા સુન પડી જાય અને ઝેરનો ફેલાવો થાય નહી ફરી તે જગ્યાએ એવી દવાઓ લગાડો કે તે ઝેરને ચુસી લે અને એવી દવાઓ પીરડાઓ જે ઝેરને ઉતારી આપે.

અને ઝેરના બીમારને સુવા દો નહીં (એટલે તેના જાગવાની કોશીસ કરતા રહો)

દવા ઝેરને ચુસનારી (પીયાજ) કાદા ચુલામા બુજી તેની સાથે નિમક મેળવી બાંધી દો.

બીજી દવા કોરો ચુનો (જે પાણી લાગી ફાટયો નહોય) માશા છ અને મધ તોલા બે જેતુનનુ તેલ તોલા બે, સર્વને મેળવી લેપ કરી દો અને (કલાક બે કલાકે) લેપ બદલતા રહો આ સાપ તથા એવા બીજા વધુ ઝહેરવાળા જનાવરોના ઝેહેરને ચુસી લે છે

ત્રીજી દવા તે જગ્યાએ ભરેલી લુમડી (એટલે જ્યા કરડેલુ હોય તેની ઉપર તથા આસેપાસે ચપ્પુ અથવા અસત્રાથી જીણા જીણા કાપા પાડી સીગડાની લુમડી તે કાપાઓ ઉપર મુકી ત્યાનુ ખુન ખેચાઓ—અથવા જળો વળગાવી દો

ચોથી દવા કાસટિક અથવા ગંધકનો તેઝાબ લગાડી દો એથી ત્યા જખમનુ થવુ ઝેર માટે ઘણું શ્રેષ્ટ છે

ફાયદો કરડેલી જગ્યાએ દવાથી અથવા કુદરતી રીતે જખમ થયો હોય તો જ્યાં સુધી ઝેર ઉતરવાની ખાતરી થાય નહીં ત્યા સુધી તેને ભરવાનો ઉપાય કરો નહીં

દવા ઝેરને ઉતારનારી એટલુંજ નહીં પણ જો ઝેરવાળી કોઇ વસ્તુ ખાય લીધી હોય તેને પણ ઉતારી ફાયદો આપે છે, જો ધરોમાયનાથી તૈયાર રહે તો ઘણું સારૂ થાય

કલોજી	માશા સાત
ઇનપદ (કાલા દાણા)	માશા સાત
સુફેદ જીરૂ	માશા સાત
પખાન બેદ (નીજડ)	માશા સાડા ત્રણ
જરાવન્દ ગોલ (એકજડ)	માશા સાડા ત્રણ
ઉજલા મરી દખણી	માશા પોણા બે
સુરમકકી (બોલ)	માશા પોણા બે

આ સર્વ દવાઓ કુટી ચાલીલો અને છ તોલા સાફ મધ (ગરમ) કરી તેમા મેળવી દો અને (કાચ અથવા ચીનીના) વાસણમા ભરી લો જ્યારે જરૂરત પડે ત્યારે પોણા બે માશા અથવા સાજે અથવા હુતીવેળા ચટાડી ઉપરથી મધ તોલા બે પાણીમા મેળવી ઉકાળી પાઓ અને બચ્ચાઓને એક માશો આપો

હવે કેટલીક દવાઓ મુખ્ય જનાવરોના કડવા વીગે લખવામા આવે છે

સાપે કરડેલુ હોય તો એની રીત અમણા લખી આપી છે છતા આ દવા પણ ફાયદો કરશે, હુકકાનો કીટો જે તેની ચલમના નીચે નેચા ઉપર જમેલો રહે છે રત્તી ચાર ખવડાવી દો—એ રીતે બે ત્રણ દીવસ ખવડાવો અને બરછ (ગળમચ્છ નામની જડ ચાવી તે પર લગાડો ×

× વળી જીવતા કુકડાને મારી વચ્ચેથી કાપી બે ભાગ કરી તેનુ પેટ વળગાઓ. એજ રીતે દેડકાનો શોરવો પણ પીવડાવવુ એજ ફાયદો આપે છે—જો સાપનો મોહરો હોય અને ત્યા વળગાવ્યો હોય તો અકસીરનો ફાયદો આપે છે. એચ એ રહેમાન.

વીંછુએ કરડેલુ હોય તો જ્યાં સુધી દુખાવો જણાતો હોય તો બેહરોઝાનુ તેલ ત્યા મસલી દો અને જો કરડવાની સાથેજ તરતજ લગાડી આપો ત્યારે તો ઝેર ચડશેજ નહીં અથવા સખિયા (સોમલ) પત્થર (ઘસીને લેપ કરો *

સક્કા માખી (તતૈયા) ભીડમાખીએ કરડેલુ હોય તો કાફુર પાણીમા ઘોલી અથવા સરકો લગાડો, અથવા ટાઢા પાણીમા ભીંગવી રાખો અથવા નિમકે સુલેમાની મસલો

ફાયદો સાપ વીંછુ ભીડ માખી માટે સારો ઉપાય આ છે ક તે જગ્યાએ ઘણો તેઝ ચોખ્ખો સરકો સારી રીતે મસલો તે એટલા સુધી કે (વરમ) સોજો દુખાવો તથા આગ્નિ થમી જાય આ ઘણી વેળા ઉપયોગમા આવ્યુ છે.

માકડીના ઝેર માટે કોઇ પણ ખાટી વસ્તુ મસલો-જો એથી નહીં ઉતરે અને માકડીનુ ઝેર વધુ તેજ હોય તો (આ ઉપાય કરો) અજમાની જડ ત્રણ માશા લઇ ચાર તોલા સરકામા ઉકાળો જ્યારે સરકો અરધો રહે ત્યારે ગાળી તેમા બે તોલા ગુલાબનુ તેલ અને ત્રણ માશા રસવતી મેળવી મસલો જો એથી પણ ન ઉતરે તો ઝેર ના ઉતારવાની તે દવાઓ જે હમણા ઉપર લખી ગયા છીએ જેમાં પહેલી કલોજી છે તે ખવાડો

છિપકલી (સબ્હલી) એ ભાગ્યેજ કરડે છે પણ જ્યારે કરડે છે તો એના દાત ગોશ્તમા રહી જાય છે જેથી તાવ અને બેચેની રહે છે અને જખમમાથી પાણી વહેયા કરે છે એનો ઉપાય આ છે કે સોઇ વિગેરેથી પ્રથમ તેના દાત કહાડો અને હમણા જે દવા આવી ગઇ છે જેમા પહેલી કલોજી છે તે ખવાડો.

હડકાયલુ કુતરૂ અથવા વરૂ કે કોલું એઓના કર્ડેલાનો જખમ ભરવા દો નહીં પણ આ દવા લગાડો

રાલ	તોલો ૧
જાવ તરી	તોલો ૧

બન્નેને સરકામા ઉકાળો જ્યારે સર્વ એક થાય ત્યારે તેમા

નવસાદર	તોલા ૨
સાભરલુણ	તોલા ૨

બારીક વાટી મેળવી દો સાંજે (અથવા રાતે સુતીવેળા) લગાડો અને સવારે ગાઇનુ ઘી મસલો કે જખમનુ ખરાબ માસ નીકળતુ રહે જ્યારે તદ્દન ખાત્રી થાય કે ઝેર તદન નીકળી ગયુ ત્યારે જખમના ભરવાનો ઉપાય કરો.

બીજી દવા-ગરમ બનાતના બે કટકા રૂપીઆના પ્રમાણમાં કાતરી અને તે બન્નેના વચ્ચે ઘણો જુનો ગોળ માશા ત્રણ રાખી પીતળ અથવા લોખણના (હાવન દસ્તા)માં એટલુ કુટો કે સર્વ એક જેવું થાય ફરી એમાથી તેના બે ખુરાક કરી ખવડાઓ ઘણીવાર આજમાવેલ છે જો સારૂ કુતરૂ કરડે તો એ સભાલણની ખાતર એજ ઇલાજ કરી લે પણ સર્વથી સારી બનાત કાળી છે જો કાળી ન મળે તો ફરી કાળા રગનુ ઉન લ્યો અને જો કાળા રગની ઉનપણ નહીં મળે ત્યારે જો

---

* અથવા લસણ કુટી લેપ કરો અથવા તો તેજ વીછુ વાટી તેનો લેપ કરો, અથવા લસણ, હીંગ, ગધરક અને લુણ કુટી લેપ કરો અથવા જીવતો ઉંદર કે દેડકું મારી વચ્ચેથી બે ભાગ કરી વળગાવવાથી પણ એજ ફાયદો કરે છે પણ આ ઉપાયો કર્યા પછી દુધ પીવુ શ્રેષ્ઠ છે, અથવા દસબારવાર આ મતર કરો (આજ-કલ-પરસુ) મોંથી બોલો અને ત્યાં બોય પરસુ ઉપર તાલી વગાડો.

એચ. એ. રહેમાન.

જે રંગની હોય લઇ લો તે પણ કામદેવાથી ખાલી નથી *

બિલાડી એમા પણ ઝેર હોય છે, એથી બચ્ચાઓને ઘણી સભાળ રાખો અને કપડાં ઉપર દુધ પડવાથી બચાવતા રહો એથી બીલાડી આવી જાય છે

ઇલાજ આ છે કે કુદનો ખવડાઓ અને (પીયાજ) કાદાને ભરભટમા ભુજી તેમા કુદનો મેળવી સેહતુ સેહતુ બાધી દો જ્યારે સમજાય ગયુ હોય કે ઝેર ખેચાય આવ્યુ છે ત્યારે તલ પાણીમા વાટી બાધી દો.

બીજી દવા જે ઘણી વખત આજમાવેલી છે (સોવલી માછલી) લઈ તેનુ પેટ કાપી અન્દરના બધા અવ્યવો કહાડી સાફ કરી તેના કાટા કુહાડી તેમા માણસનુ થોડુ પીશાબ મેળવી જખમ ઉપર બાધી દો એ રીતે દીવસમા બે ત્રણવાર બદલી દો જ્યા સુધી આરામ થાય નહીં પણ નમાજ વેળા ખોલી સાફ કરી લો

વાહદરાએ કરડેલ હોય તો (પીયાજ) કાંદા ભુજી તેમા નિમક મેળવી બાધી દો જ્યારે ઝેર ખેચાય ગયુ હોય ત્યારે મલમ રેસ્સોલનો લગાડો અને એનો નુસખો જખમ ભરવાના વર્ણનમા આવી ગયો છે

---

*હડકાયલ કુતરૂ કરડેલાની બીજી દવા આ છે કે ઉદરની લીંડીઓ માશા ૬ વાટી અળદની દાળનો સાફ કરી તેમા મેળવી ખવાડો એ રીતે બે ત્રણ દીવસ ખવાડો

ચેતવણી–એનુ ખાવુ લાચારીના કારણે છે. કારણ કે હડકાયલા કુતરાનુ કરડવુ ઘણું ભય ભરેલુ છે. જેથી એવી ખવરાની બીમારીમાં દુરસ્ત છે (તિબ્બી જોહર ઉર્દુ ભાગ ૮)

કાનસલો એના કરડવાથી સાંસ ઘુંટાવા લાગે છે. અને મીઠાઇ ખાવાપર મન થાય છે. એનો ઇલાજ આ છે કે તેનેજ વાટી તે જગ્યાએ બાધો જો તે નહીં મળે તો નીમક વાટી સરકામા મેળવી લગાડો અને આ દવા ખાઓ

દવા.

જરાવદ લાબી	માશા દોઢ
પખાન બેદ	માશો દોઢ
બેખે કબેરની છાલ	માશો દોઢ
વટાણાનો આટો	માશો દોઢ

લઇ કુટી બે તોલા મધમા મેળવી ખવાડો આ એકજ ખોરાક છે, અને એને માટે દવાઉલ મિસક મોતદીલ પણ ફાયદો કરનાર છે.

જો કાનસલો કોઇને વળગી જાય અથવા કાનમાં ઘુસી જાય ત્યારે તેના ઉપર થોડી સુફેદ સક્કર (ખાડ) નાખો તરતજ એથી તે પોતાના નખો કહાડી લેશે. અને જો (પીયાજ) કાદાનુ પાણી કાનસલા ઉપર નચોવી દો ત્યારે તો ત્યાથી છુટી આવશે વળી તરતજ મરી જશે–અને એના નખોના જખમ ઉપર કાદા ભુજી બાધવુ તો અકસીરજ છે.

કીડા–મકોડાઓને નહસાડવાનુ વર્ણન.

સાંપને નહસાડવો હોય તો અરધો રતલ નોશાદાર ને દશ રતલ પાણીમા ઘોળી તેના દરોમા તથા આખા ઘરમા છાણકો સાપ નહાસી જશે, અને જો કદી કદી છાણકતા રહેશો તો તે ઘરમા સાપ આવશે પણ નહીં

બીજો ઉપાય (બારાસીંગા) સાબરનું સીંગડુ અને બોકડીની ખરી તથા સોસનની જડ અને અકલગરો તથા ગંધરક સરખે વજન લ્યો અને આગ ઉપર સર્વને કુટી મેળવી (થોડુ થોડુ) નાખી ધુવાડો કરી ઘર બધ કરી દો ફરી થોડીવાર પીછેને ખોલી દો જો ત્યાં સાપ હશે તો નહાસી જશે.

ત્રીજી દવા સાપના દરમા રાઇ કુટી ભરી દો તો સાપ મરી જશે અને જો આપણી પાસે રાઇ વેરી મુઇ રહીએ તોપણ સાપ આવી શકતો નથી

ચોથી રીત (બચ્છ) ગળબચ્છની જડ મોમા ચાવી સાપની આગળ નાખવાથી સાપ ત્યાથી આગળ વધશે નહીં અને જો કોઇ રીતે તેના મોહમા પહોચી જાય ત્યારે તો તે મરી જશે અને એને તેના કરડેલી જગ્યાએ પણ લગાડવુ ઘણો ફાયદો આપે છે અને એનુ ખવુ પણ ફાયદો આપશે જેમકે સાપના કડ વાના વર્ણનમા આવી ગયુ છે

વિછુને નહાસાડવુ હોય તો મુળા કુટી તેનુ પાણી વિછુ ઉપર રડવાપો તે મરી જશે અને જો તેના દરમા મુલાના ટુકડા રાખીએ તો તે નીકળી શકતુ નથી અને ત્યાજ મરીજશે

ચાચડ થઇ ગયા હોય તો ઇન્દ્રાયણની જડ અથવા ફળ પાણીમા ભીંગવી આખા ઘરમા છણકી દો એથી ચાચડ નહાસી જશે

ઊંદર થયા હોય તો (સખીયા ઝેર) સોમલ ઝેરથી એ મરી જશે (એટલે એને વાટી કોઇ હલવો-મીઠાઇ વિગેરે ખાવાની વસ્તુમા મેળવી તેના દરની પાસે રાખો જો એને તેઓ ખાશે તો મરી જશે) પણ બચ્ચ વાળા ઘરોમા એને રાખવુ ભય ભરેલુ છે (કે વખતે ભુલેચુકે કોઇ મીઠાઇ સમજી ખાય લે) માટે બેહતર આ છે કે-મુરદારસંગ અને કાળી કુટકી બારીક વાટી મેળવી રાખી લો અથવા કાલી કુટકી અને (મજરૂલમજ) ખુરાસાની અજમો મેળવી ઉદરની જગ્યાએ રાખ લો.

કીડીઓ હીંગથી નહાસે છે

(ભીંડ) સક્કા માખી જ્યા એનુ પુડો હોય ત્યા ગંધક અને લસણની ધુની દેવાથી મરી જશે.

કપડાઓ તથા કીતાબોના કીડાઓ માટે અફસનતીન અથવા નીમડાના પાતરા અથવા કાફુર કાપડ તથા કીતાબોમા રાખી લો

માંકડ માટે પલગ ઉપર લાલ મરચા નાખી તડકામા રાખો લો બે ત્રણ દીવસ એ રીતે કરવાથી માકડ મરી જાય છે. અને લાલ મરચાની ધુની આપવુ પણ એજ ફાયદો આપશે.

શફર માટે કેટલીક અગત્યની વસ્તુઓનુ વર્ણન.

(૧) સફર કરવા પહેલા ઝાડા પીશાબથી પરવારી જાઓ અને ખાણુ થોડુ ખાઓ જેથી શરીર ભારી ન થાય

(૨) મુસાફરીમા એવુ ખાણું ખાઓ જેથી શરીરમા લોહીનો વધારો થાય જેમકે ગોશતનો ખીમો-કબાબ-કોફતા જેમા ઘી સારૂ હોય અને લીલા (વનસ્પતી) ના શાકમા ગજા કમતી બને છે, જેથી એ વેળા એને ખાઓ નહીં

(૩) કેટલીક જગ્યા સફરમા પાણી કમતી મળે છે, ત્યારે એની સફરમા ખુરફાના બી રતલ એક અને થોડો સરકો પાસે રાખી લો અને નવ માશા (પોણો તોલો) બી ફાકી થોડો સરકો પાણીમા મેળવી પી લો એથી તોસ કમતી લાગશે જો બી નહોય તો માત્ર સરકો પાણીમા મેળવી પીવુ પણ બસ થઇ રહેશે. જો હજજની મુસાફરીમા એને સાથે રાખો તો ઘણુજ ઉપયોગી થઈ પડશે.

(૪) જો મુસાફરીમા અરકે કાફુર પણ સાથે રાખો તો ઘણું સારૂ છે એથી તોસ લાગતી નથી તેમ અજીર્ણ માટે પણ ફાયદો આપનારૂ છે એની રીત (હૈજા) અજીર્ણના વર્ણનમા આવી ગઇ છે

(૫) સખત તાવ વેળા લુમા ચાલવુ પડે તો તદન ભુખે પેટ ચાલવુ બહુજ નબળું છે.

એથી લુનો અસર વધુ થાય છે શ્રેષ્ઠ આ છે કે કાંદા જીણા કાતરી દહીં અથવા બીજી કોઇ ખાટી વસ્તુમા ચાલવા પહેલાં ખાય લો અને જો કાંદાને ધીમા ભુંજી લો તો તેની વાસ પણ આવશે નહીં, અને કાંદાને પાસે રાખવાથી પણ લૂ લાગતી નથી

અને જો કોઇને લૂ લાગી હોય તો તેનુ મોહ તાઢા પાણીથી ધોઇ નાખો અને દોધી અથવા કાકડી ચીભડા અથવા ખુરફાના બી વાટી તેમા ગુલાબનુ તેલ મેળવી માથા ઉપર રાખો અને તાઢા પાણીના કોગળા કરાઓ પણ પાણી તદન પાઓ નહી જ્યારે જીવને કાઇ આશરો મળે તો ચાખવાની રૂએ થોડુ થોડુ પાણી આપો અને આ દવા પાઓ પરતુ એ પણ સેહેજ સેહેજ કરી પાઓ એકજ વેળા બધુ ઉતારવા દો નહીં

જેહેર મોહરા ખતાઇ (એટલે લીલાસ અને પીળાશ રગનો નરમ પત્થર) માશો ૧

વાસકપુર (ચમકાટવાળુ) માશો ૧

દરયાઇ નારયળ રત્તી ૬

આ સર્વને બારીક કુટી છ તોલા ગુલાબજળમા વાટી તેમા દાડમનુ શરબત મેળવી પાઓ

અને આબાની કાચી કેરી (મરવો) બાફી તેમાં નિમક મેળવી તેનો રસ પાવુ પણ લૂ માટે અકસીર છે રીત આ છે કે કાચી કેરીને ભરભટમા દબાવી દો ભુ જાય ત્યારે કહાડી તેને કચુદી નાખો અને પાણીમા ઘોળી દો ફરી તે પાણી તેમા નિમક મેળવી પાઓ

બીજી દવા જેને લૂ લાગી હોય તેને ફાયદો આપે છે

ચણાપણી સુકી (ચણાનો શાક) તોલો અરધો લઇ અરધા રતલ પાણીમા ભીંગવી દો અને ઉપરનું નીતારેલુ પાણી પીવડાઓ અને તે શાકને હાથ અને તલવાઓ ઉપર લેપ કરી દો.

(હમલ) બે જીવથી હોય તો તેમાં કેટલીક અગત્યની તદબીરો તથા હમલની સંભાલણનુ વર્ણન.

(૧) હમલ એટલે બે જીવથી હોય ત્યારે ઝાડો કબજ નહી થવા દો જ્યારે થોડો પણ પેટમા ભાર જણાય તો એક બે વાર ચોકાશ દાર ગોશતનો શોરવો ગરમ પી લો—જો એથી પેટની કબજીયાત ગઇ ન હોય તો બે ત્રણ તોલા કાળી દરાક્ષ બી કહાડી અથવા હરડેનો મુરબ્બો ખાય લો જો એ પણ બસ ન થાય ત્યારે આ નુસખો વાપરો એમા હમલને કોઇ રીતે નુકસાન થતુ નથી, અને મેદાને તાકાત આપે છે, અને બચ્ચુ પડવા વીશે સભાળ રાખે છે

ગુલાબના ફુલની પાખડીઓ સાડા દશ માશા શ્રેષ્ઠ આ છે કે તાજી હોય નહીંતો સુકીજ લઈ રાતના દશ તોલા ગુલાબજળમા ભીંગવી દો અને સવારના એટલુ વાટો કે ગાળ-વાની જરૂરત રહે નહી ફરી એમા થોડી મિસરી મેળવી (હાથે) નાક બધ કરી પી લો, એથી બે ત્રણ ઝાડા ખુલાસેથી આવી જાય છે એટલુજ નહીં પણ આ હલકો જુલાબ છે અને જેને નજલો સળેખમ એથી થઇ જવાની વધુ બીક હોય તે એને પીયે નહીં પણ હરડેનો મુરબ્બો (બે ત્રણ દીવસ) ખાય લે જો એથી પણ કાઇ ફાયદો ન થાય તો હકીમથી પુછો †

† હરડેનો મુરબ્બો પહેલા પાણીથી ધોય અથવા તેના શીરાને કપડાથી લુછી રાતે સુતી વેળા ગરમ દુધની સાથે ખાવુ જો એક મુર-બ્બો ખાધાથી કબજ દુરયો ન હોય તો બીજે દીવશે બે ખાઓ અને એથી ફાયદો ન થાય તો ત્રીજે દીવશે ત્રણ ખાય ઉપરથી ગરમ દુધ પીને સુઇ જવુ ખુદા ચાહશે તો કબજ દુર થશે પણ પ્રથમથીજ એક નગથી વધુ ખાશો નહીં કારણ, કમતાકાત હોવાને લીધે વખતે ઝાડા વધુ થાય અને તાકાત રહે નહીં,

એચ, એ. રહમાન.

(૨) હમલ હોય ત્યારે આ દવા વાપરો નહીં

(૧) (સોંફ) વરયાળી (૨) તુખમે કસુસ. (૩) (હબ્બુલ કુરતુમ) કુળ તથા કુસુમના બી. (૪) બાળછડ. (૫) ખરબુજા ના બી. (૬) ગોખરૂ (૭) હુન્સેરાજ (૮) (સોદાબ) નિતલી (૯) જીરૂ (૧૦) ખતમી. (૧૧) તુખમે ખીયારેન કાકડી ચીભડાના બી (૧૨) તુખમે કાસની. (૧૩) (અમલતાસના) ગરમાલાના છોલતા

અને જેને બચ્ચુ પડી જવાની બીમારી હોય તે આ દવાઓથી પણ બચતી રહે (૧૪) **બનફશાના ફુલ (૧૫) ખમીરએ બનફશા (૧૬) આલુ બુખારા. (૧૭) (સેપીસતાન) લસોડા (૧૮) રેશાખતમી.**

અને હમલમાં જેને જુલાબ લેવાની જરૂરત પડે તો આ દવાઓથી જુલાબ લે નહીં **અરન્ડીયુ, જલાપાજડ, રેવદચીની, તુરજેબીન, સનામકી, ગારીકૂન, શરબતે દીનાર.**

અને હમલમાં આ ગજાઓ નુકશાન કરે છે **લોબયા, ચણા, તલ, ગાજર, મુલી, ચુકન્દર, હરન્નુ ગોશત, વધુ મરચા, વધુ ખટાસ, તરબુજ, ખરબુજા, વધુ આડદની દાલ,** પણ કદી કદાચ ખાવામા વાધા જેવુ નથી

અને આ વસ્તુઓ નુકશાન કરશે નહીં. દરાક્ષ, પાકા જમરૂખ, નાશપતિ, સફરજલ, દાડમ, જાબુ, મીઠી કેરી બટેર, તીતર અને નાના પક્ષિઓનુ ગોશત.

(૩) ચાલવામા વધુ જોરથી પગ પડે નહીં–ઉંચી જગ્યાથી નીચે ઉતરવા ઉતાવળે ઉતરો નહી સારાસ આ કે પેટને વધુ હીલવાથી સમ્ભાળો–કોઇ વખત મેહનતનુ કામ કરો નહીં ભાર બોઝવાળી વસ્તુઓ ઉઠાવો નહીં–વધુ ગુસ્સો કરો નહીં તથા વધુ ગમ પણ કરો નહીં–ફસદ લેવડાવ્યાથી તથા જુલાબથી બચતા રહો વિશેષ કરી ચોથો માસ લાગવાથી પહેલા અને સાતમા મહીના પછી તો એઓથી બચતાજ રહો સુધ દવાળી વસ્તુઓ કમતી સૂઘો–અને નવમા મહીને તો ખુશબોને પાસે પણ જાઓ નહી કારણુ કે એથી બચ્ચુ મુસીબતે

* હમલમા આ દવાઓ વાપરવા વીશે મનાઇ કરવામા આવી છે તેના કારણો નબર દઇ તમને લખીએ છીએ જેથી તમો વીચાર કરી બીજી પણ એવી કોઇ દવા ખાશો નહીં. (૧) અદરના રસતાઓ ખોલે છે અને વારે હજમ થાય છે (૨) અદરના રસતા ખોલે છે હેજ લાવે છે અને જીવ કચવાય છે (૩) મેદાને નુકશાન કરે છે અને જમેલી વસ્તુને પાતળી બનાવે છે (૪) જમેલી વસ્તુને કાઢે છે, અને ખુન જારી કરે છે (૫) રસતા ખોલે છે. (૬) રસતા ખોલે છે (૭) બદ રસતા ખોલે છે અને ખુન જારી કરે છે (૮) રસતા ખોલે છે અને ખુન જારી કરે છે, અને માથુ દુખાવે છે (૯) જમેલી વસ્તુને પાતળુ કરે છે અને ખુન જારી કરે છે. (૧૦) પોતાના ચીકાશથી બચ્ચુ સેરવામા મદદ આપે છે, અને રગો ઢીલી કરે છે (૧૧) ખુનને પીગળાવે છે અને રસતાને ખોલે છે (૧૨) રસતો ખોલી ખુન જારી કરે છે. (૧૩) એના કાળા છોલતા રસતો ખોલી ખુન જારી કરે છે (૧૪) મેદાને નુકશાન કરે છે તથા મતલી પેદા કરે છે અને પશારો કરે છે અને દીલને કમતાકાત બનાવે છે (૧૫) એમા પણ બનફશા જેવોજ અસર છે (૧૬) મેદાને નુકશાન કરે છે. અને રગોને ઢીલી કરે છે (૧૭) રગો ઢીલી કરે છે અને પોતાના લોવાબથી રીસલાવી દે છે (૧૮) એની ખાસયત પણ ખતમી જેમ છે.

એચ એ રહમાન

થાય છે. ચાલવા ફરવાની ટેવ રાખો કારણ કે હમેશ બેસી રહેવાથી બાદી અને સુસતી શરીરમા વધતી જાય છે ધણી પાસે જાઓ નહીં વિશેષ કરી ચોથા માસથી પહેલા અને સાતમો મહીનો વીત્યા પછી તો વધુજ નુક સાન છે– અને જેનુ શરીર બલગમ બાદીવાળુ હોય તે ચીકાશ પણ ઓછુ ખાય

બકરીનો ખીમો અને ભુજેલી મગનીદાળ અથવા એવી બીજી વસ્તુઓ ખાતા રહો

પોતાનુ મન કરી ઉલટી કરો નહીં હો જો આપોઆપ આવે તો રોકવુ નહીં જે વસ્તુઓથી નજલો સળેખમ, ખાસી પેદા થાય તેઓથી બચતા રહો અને પેટને થડી હવાથી બચાવતા રહો

(૪) જો ઉનટી વધુ થયા કરતી હોય તો ત્રણ માશા અનારદાણા (દાડમના સુકા બી) અને ફુદીનો વાટી તેમાં (શરબતે ગો ા) એટલે કાચી દરાક્ષનું શરબત મેળવી ચાટી લો અને જો મેદામાં કોઇ ખરાબ વસ્તુ હોય અને એથી ઉલટી થતી હોય ત્યારે તો ઉલટી લાવનારી દવાઓથી પેટ સાફ કરી લો મેદાની બીમારીઓના વર્ણનમા આ દવાઓ લખાય ગઇ છે ત્યા જોઇ લો

(૫) જો માટી વિગેરે ખાવાને જીવ ચાહે અને થોડુ મન હોય ત્યારે તો તે પોતેજ દુર થઇ શકશે પણ વધુ મન થતુ હોય તો તે ગુલાબવાળી દવાથી પેટ સાફ કરી લો જે નબર (૧) મા આવી ગઇ છે, જયારે એથા બે ચાર ઝાડા થઇ આવે ત્યારે શરબતે ગોરા અથવા (કાગઝી) નાના ખાટા લીબુ મા ખાંડ મેળવી ચાટી લો અને ચટપટી વસ્તુઓ ખાતા રહો જેમકે ચટણી ફુદનો અથવા કાથમીરની જેમા મરચા અથવા ખટાસ વધુ નહોય ખાણુ ખાવાની સાથે થોડી થોડી ચાટતા રહો અને કાળા મરી મેળવો તો પણ સારૂ થશે.

અને જો માટીનું મન ધણુજ થાય તો નીશસતાની તળેલી ટાકલી (નાની રોટલી) અથવા વાસકપુર ખાય લો એઓથી માટીની ટેવ છુટી જાય છે

(૬) જો હમલમાં ભુખ ઉડી જાય ત્યારે ચીકાશ અને મીઠાશ કમતી ખાઓ અને તેજ ગુલાબવાળી દવા નબર (૧) વાળીથી પેટ સાફ કરી લો અને ખાણુ ખાધા પછી જવારેશ મુસતગી તોલો એક ખાય લો અથવા આ ચુરણ બનાવી ગજાની પહેલા અથવા પાછળ અરધા તોલાથી એક તોલા સુધી ચાટી લો

ચુરણનો નુસખો.

મુસતગી રૂમી માશા ૬
સચળ (કાળુ લુણ) માશા ૬
ધાણા સુકા માશા ૬
નાની એલચીના દાણા તોલો ૧

અનારદાના (દાડમના બી સુકા) તોલો ૧ સર્વને કુટી ચારણીમા ચાળી (માટી, કાચ, અથવા ચીનીના વાસણમા) રાખી લો

(૭) જયારે દિલ ઢડકયા કરે ત્યારે બે ચાર ગરમ પાણીના ઘોટ અથવા ગુલાબજળના ગરમ ઘોટ પીતા રહો, અને થોડુ ચાલ્યા ફર્યા પણ કરો જો એથી નહી જાય તો (દવા ઉનમિસક મોતદીલ) ખાતા રહો

(૮) જો પેટમા દુખાવો અને હવાનુ જોર જણાય ત્યારે આ જવારેશ ધણો ફાયદો કરશે કાલુ જીરૂ એક તોલો લઇ એક રાત દીવસ સરકામા ભીંગવી તેને ઠીકરી વિગેરેમાં ભુજી લો અને એક તોલો કુન્દર અને એક તોલો સાતર લય ત્રણે દવાઓને કુટી ચારણીમા ચાળી ૮–૯ તોલા ખાંડનુ જાડુ શરબત (કીવામ) બનાવી તેમા મેળવી દો. ખોરાક સવા બે માશાથી સાડા ચાર માશા સુધી

અથવા (આ દવા કરો) મુસલગી માશો એક નરકચુર એક માશો બને વાટી બે તોલા ગુલકન્દમાં મેળવી ખાતા રહો.

(૯) જો હમલવેળા પેચીશ થઇ ગઇ હોય તો ઘણીં વખત આ દવા બસ થઇ રહે છે અને બીજી દવાની કાઇ જરૂરત રહેતી નથી

તુખમે રેહાન માશા ૬ લય ગુલાબજળ તોલા પાચમાં ઉકાળી તેમા થોડી (મીસરી) સાકર તથા નવ દાણા બદામની ગરી વાટી મેળવી ખાય લો,

અને હમલ વેળાપેચીશની બીમારીમાં વધુ ઝીવાખવાળી દવાઓ જેવીં કે રેશાખતમી વિગેરે વાપરશો નહીં વિશેષ કરી જેને હમલ પડી જવાની ટેવ હોય.

(૧૦) જો હમલમાં પગે ઉપર સોજો ચડી આવે તો એ કાઇ બીવા જેવુ નથી પણ બેહતર આ છે કે એલચો, સોપારી અને સન્દલ દરેક ત્રણ ત્રણ માશા લય લીલી પોપટી ના પાતરાના રસમા વાટી મસલો.

(૧૧)જો હમલવાળીને (કજગ્યા)ની અન્દરના શરીરમાં કાઇ તકલીફ (ખુજલીની) કે અગન બળતી હોય તે વેળા રસવતી ત્રણ માશા લઇ ગુલાબજળ તથા મેહદીનો રસ એક એક તોલામા મેળવી—અથવા મુલતાની માટી હીના પાણીમાં ઘોળી લગાડો.

(૧૨) જો હમલમાં લોહી આવવા લાગે ત્યારે કુરસે કેહેરબા (પાચ માશાથી સાત માશા સુધી) ખાઓ અને તે દવાઓથી ઉપાય કરો જે કે ઇસતેહાઝાના વર્ણનમાં આવી ગયું છે.

(૧૩) જેને હમલ પડી જવાં કરતુ હોય તેણીએ ચાર મહીના સુધી અને સાતમો માસ પીતા પછી ઘણી સભાળ રાખે કોઇ ગરમ વસ્તુ ખાય નહીં તેમજ કોઇ ભારે વસ્તુ ઉઠાવે નહીં એટલુ જ નહીં પણ હમેશ (લગોટ) કાછડો બાધતી રહે.

અને જયારે પડવાની કાઇ નીશાની જણાય ત્યારે (કોઇ સારા) હકીમથી તરતજ ઇલાજ કરાવી લો અને જો પડી ગયુ હોય ત્યારે તો વધુ સભાળ રાખવાની જરૂરત છે. કોઇ પણ કામ હકીમની રાય લેવા વિના પોતાની અકલથી એમા કરશો નહીં છતાં કેટલીક અગત્યની વાતો હમો પણ જે એમા કરવાની છે તે બતનાવીએ છીએ અને વળી એમા એવુ હોય છે કે જો એક વેળા હમલ પડી ગયુ હોય તો આગળ પણ એ બીમારી વળગી રહે છે, અને પડી જયા કરે છે અને જો બચ્ચુ અમર થયુ હોય તો એ પણ કમતાકાત હોય છે. અને જીવતુ નહીં અને જો જીવી ગયુ તો તે (ઉમ્મુસ સિબયાન) એટલે આકલાની બીમારી તથા મરગી વગૈરે બીમારીમા સપડાયલુ રહે છે, એની રોક થાય માટે આ માજુન બનાવી હમલ રહ્યા પછી ચોથો મહીનો લાગ્યા પહેલા ચાળીશ દીવસ સુધી સાડા ચાર (૪॥) માશા જેટલુ દરરોજ ખાતા રહો અને હમલ રહ્યા વિના જો એને ખાતા રહેશો તો પણ રહમને તાકાત આપશે. પણ હમલ રહ્યા પહેલા હકીમની રાઈ લઇ જો જુલાબ લેવાની જરૂરત હોય તો જુલાબ પણ લઇ લો.

ઉજળા સદલનો વેહેર	રત્તી ૧૦
લાલ સદલનો વેહેર	રત્તી ૧૦
માજુફલ લીલા રગનુ	રત્તી ૧૦
દરૂનજ અકરબી	રત્તી ૧૦
હરે સલીબ	રત્તી ૧૦
કાચુ આબેશમ કતરી સાફ કરેલુ	રત્તી ૧૦
આજુબારની જડ	રત્તી ૧૦
ગિલે અરમની	રત્તી ૧૦
ખુરફાના બી.	માશા ૨॥

તરબુજના છોલેલા બી.	માશા રાા

સર્વને કુટી કપડાના ચાળી લો અને શરબતે ગોરી તોલા ત્રણ અને દોઢ માશો અને ઉજલી ખાંડ તોલા છ અને માશા ત્રણ અને ચોખ્ખુ મધ બે તોલા એ, માશો એઓ સાથે મેળવી કીવામ કરી લો અને એ દવાઓ એમા મેળવી દો કરી એમા

ઉજલા ચાંદીના ટેની	રત્તી ૧૦
ચમકતો કહેરબો	રત્તી ૧૦
બાસકપુર	રત્તી ૧૦
ચાંદીના વરક	નગ રાા

એઓને અરકે ને મુશક તોલા ચારમા તદન જુદા કરી મેળવી દો એથી દુધ પણ વધશે અને બચ્ચાને ઝાકનાની કે મિરગીની બીમારી પણ થશે નહી

હમલ પડી જવું એટલે (ઇસકાત) ના ઉપાયોનુ વર્ણન.

હમલ પડી જવા પછી ખોરાક તદન બંધ કરી દો જ્યારે ભુખ વધુ લાગે ત્યારે ખરબુજાના દાનના બી બે ત્રણ તોલા (દીકરી) દિવેમા ભુંજી ના અને સવાર થાય એટલા વાટ ગેહુ ત્રિકેગી મિક તથા કાળા મરી વાટના મેળવી દેના-અથવા કાલી દરાક્ષ ભળી ખવાડો એ બરોક ત્રણ દીવસ સુધી કઇ ખાવાનુ આપો નહી

અને પેટની સફાઇ માટે આ નુસખો પીવડાઓ.

ખરબુજાના બી	માશા ૬
ગોખરૂ	માશા ૬
કાસનીની જડ	માશા ૫
પરસીયાવશાન (હંસરાજ)	માશા ૫
સોઆ (તિતલી)	માશા ૫
મુશક તરામશી એટલે પહાડી પુદનો	માશા ૫
અને ગરમાલાના કાળા છોલતા	તોલો ૧

સર્વને દોદરૂ કુટી (રતલ-સવા રતલ) પાણીમાં ઉકાળો (જ્યારે પોણો રતલ રહે) ત્યારે કપડામાં ગાળી તેમા શરબતે બજુરી બારેદ તોલા ત્રણ મેળવી ઉકાલુ પીવડાઓ

અને કમ્મર તથા દુટી નીચે નીમડાના પાતરાથી સેકતા રહો

ચોથા દીવસે થોડા આખા મુઠ (અના જની જાત જેની દાળ પણ હોય છે, મગ) ઉકાળી તેનું પાણી પીવડાઓ કરી પાચમા દિવસે (ગોશતના) શોરવામા રોટલી ચુરી ભીંગવી નરમ કરી આપી દો અને પેટની સફાઇમા કસર રહેવા દો નહીં અને એ વતરોક બીજી તદબીરો સત્રાવડી જેવી હોય છે. જેનુ વર્ણન આગળ આવે છે તે કરી લો

અને કેટલીક સ્ત્રીઓને બચ્ચુ પડી જવાથી રહમ અને કલેજામા કમજોરી આવી જાય છે ત્યારે આ બીમારીને પરસોત કહે છે એને માટે આ દવા ઘણીજ ફાયદો આપનારી છે

કોહ્યુ લોબાન લય વાટી લો અને એક માટીના સકોરામા બીછાવી ઉપરથી બીજુ સકોરૂ તે પર મુકી ઢાંકી લો અને કીનારાઓની કોરને આટાથી બંધ કરી લો અને નીચે દીવો મુકી (બત્તીની) આંચ આપો ત્રણ-ચાર કલાકમા લોબાનનો સત્વ (જોહર) ઉડી ઉપરના સકોરામા વળગી જશે અને નીચેના સકોરામા કાઇક રાખ જેવુ રહી જશે. એજ રાખ લય લો અને એના ભારોભાર કસ્તુરી લય પાણીથી ગુંદી ચણાં કરતાં ભમણી ગોળીઓ બનાવી લો અને એક ગોલી દરરોજ સરદીની મોસમમા (૪૦) ચાલીસ દીવસ સુધી ખાતા

રહો—અને દેહ થકુ હોય તો ગરમીના દીવસોમા પણ ખાઇ સખીએ છીએ. *

અને લોખાનનો તે જોહર જે ઉપર ઉડી સકોરામા છે બચ્ચાની (ડિબ્બા)ની બીમારી અને પાસલાના દુખાવાને એક બે ચોખાભાર ખવાડાવવું ઘણોજ ફાયદો આપશે

સુવાવડી વિષે કેટલીક તદબીરોનું વર્ણન

(૧) જ્યારે નવમો મહીનો શુરૂ થાય કે હરરોજ એક માશો મસતગી જીણુ વાટી તેમા બદામનુ તેલ નવ માશા અને થોડી મિસરી મેળવી ચાટી લો—જો બદામનુ તેલ સાફ નહીં મળે ત્યારે બદામના છોલેલા બી નંગ અગીઆર તદન બારીક વાટી તેમા મિસરી મેળવી ચાટી લો

અને જેનો (મેદો) પાચનશક્તિ સારી હોય તેને મસતગી મેળવવાની કાઇ જરૂરત નથી

અને ગાયનુ દુધ જેટલુ હજમ થય શકે પીતાં રહો અથવા ગાયનુ માખણ હજમ પરમાણે ચાટી લો અથવા બે-બે તોલા કોપરૂ (નારિયળ) તથા મીસરી કુટી એક કરી હરરોજ ખાતા રહો—આ સર્વ દવાઓ થી બચ્ચુ ઘણીજ સેહલાઇથી થાય છે

અને જ્યારે દહાડા થોડા રહે ત્યારે ગરમ પાણી વડે દુટી નીચલી ધારી સેકતા રહો અને ઘણોજ ચીકણો (ઘી વાળો) શોરવો પીતા રહો

અને જ્યારે વખત ઘણુજ પાસે આવ્યુ હોય ત્યારે આ દવા ઘણીજ ફાયદો આપશે

અમલતાસના છોતરા દોઢ તોલો દોદરૂ કરી પોણા રતલ પાણીમા જોશ દઇ તેમા શરબતે બનફશા તોલા ત્રણ મેળવી પીવડાઓ અને મકનાતીસ પત્થર ડાબા હાથમા લેવાથી અથવા (અમદ) મુરગાની જડ ડાબી રાન ઉપર બાધવાથી પણ બચ્ચુ પેદા થવામા ઘણીજ આસાની થાય છે

વળી એમા આ તેલ ઘણોજ ફાયદો આપશે

બાબુનાના ફુલ	માશા ૬
બનફશા	માશા ૬
ખતમીના બી	માશા ૬
ઇકલુલ મલેક	માશા ૬
અલસીના બી	માશા ૬
ટેસુના ફુલ	તોલા ૨

સર્વને બે રતલ પાણીમા ઉકાળી લો જ્યારે અરધુ પાણી રહી જાય ત્યારે (હાથે) મસળી ગાળી લો અને તેમા અરન્ડયુ તેલ પા (૦।) રતલ અને ગાયના નલાનો ગુદો તોલા બે તથા બે તોલા બકરાના ગુરદાની ચરબી મેળવી ફરીથી પકાઓ જ્યારે પાણી બળી જાય અને તેલ રહી જાય ત્યારે ઉતારી ગાળી લો જ્યારે જરૂરત હોય ત્યારે ગરમ કરી દુટીના નીચે અને કમ્મર ઉપર મસલો અને હાથથી અંદર

* આ પરસોતની બીમારીમા ઝાડા થાય છે. અને ઝાડા થવા છતા પેટ હલકુ પડતુ નથી. પણ પેટનો દુખાવો વધતોજ રહે છે અને ઝાડાનો ઉછાળો (દોરો) હોયા કરે છે એને માટે આ દવા ખરેખર અકસીર છે પણ એ નુસખો તાવ હોય ત્યારે આપવો નહીં અને જો તાવ હોય તો આ દવા કરી લો તાલીસપત્તર બે માશા, કાલા મરી બે માશા, સુઠ ત્રણ માશા, છોટી પીપલ ચાર માશા, વાસકપુર પાચ માશા, નાની એલચીના દાણા છ માશા, દારચીની ચાર રત્તી, સર્વ કુટી ચાળી લો, તેમા મીસરી અઢી તોલા મેળવી ફકી બનાવી લો અને અડધું તોલો રોજ ખાતા રહો જો વરમ ન હોય તો દુધ સાથે અને સોજો હોય તો પાણી સાથે, ફાકો (કરતાં)

પણ વપરાઓ—અને જે સ્ત્રીના રહમમા વરમ હોય ત્યારે તેનું બચ્ચુ થતી વેળા આ તેલની માલીશ થવુ ઘણુંજ અગત્યનુ છે.—નહીં તો તે સ્ત્રીના મરી જવાનો ડર છે, અને આ તેલ એટલાજ માટે ઘરોમાં રહેવું અગત્યનુ છે

અને જો તકલીફ વધુ હોય અથવા બચ્ચુ પેટમા મરી ગયુ હોય તો તરતજ હકીમને ખબર કરી દો

(૨) આ વાત મશહુર છે કે, બચ્ચાને માટી અથવા ચણાના આટા (બેસન) થી નહાડાવવામા આવે એની જગ્યાએ જો નિમકના પાણીથી નહાવડાઓ અને થોડીવારે ફરી સાદા પાણીથી નહાવડાઓ તો ઘણીજ બીમારીઓથી જેમકે ફોડા—ફુલ્લી વિગેરે સર્વથી બચાવમા રહેશે—પણ નિમકના પાણીથી નહવાડતા રહો. અને જો મેલ નહોય તોપણ ચાલીશ દિવસો સુધી ત્રીજે અથવા ચોથો દીવસનો વારો નાખી સાદા પાણીએથી પણ નહવાડતા રહો અને નહવાડી રહ્યા બાદ તેલ મસલી દો—જો તેલની માલીશ ચાર—પાચ મહીના સુંધી રાખો તો વધુ બેહતર છે

(૩) બચ્ચાને એવી જગ્યાએ રાખો જ્યા વધુ અજવાળુ નહોય વધુ અજવાળાથી તેની નીગાહ કમતાકાત બની જાય છે.

(૪) બચ્ચાની ગુટીની દવાઓમા (એટલે શરૂઆતમા તેને દુધ આપવાને બદલે જે દવાઓનુ પાણી તેના પેટની સફાઈ માટે પીવડાવવામા આવે છે તેમા) જે ગરમાલાનો ગર હોય છે તેને બીજી દવાઓની સાથે ઉકાળવુ નહીં ઉકાળવાથી એનો અસર જતો રહે છે પરન્તુ અલગ ભીંગવી ગાળી લો. અથવા ઉકાળેલી દવાઓમા મેળવી ગાળી લો.

(૫) બચ્ચાને દુધ આપવા પહેલાં કાંઈ મીઠી વસ્તુ જેમકે મધ અથવા ખજુર ચાવેલું વિગેરે આંગલી ઉપર લગાડી તેના તાળવામાં લગાડી દો

(૬) વધુ રીવાજ આ છે કે દરેક સુવાવડીને સોફ અજમો વિગેરે ગરમ દવાઓનુ પાણી અપાય છે પછી ભલે તેનો મેઝાજ (દેહ) ગરમ હોય કે થડી હોય અથવા તો તે બીમાર હોય આ રીવાજ ઘણોજ બુરો છે પરન્તુ તબીયતની માફક દવા દેવી જોઇએ.

જો સ્ત્રીનો થડો મિઝાજ હોય ત્યારે મજીઠ, સોફ, નરકચુર અને સુકી મકોના બી. દરેક એક એક તોલો લઇ સર્વને આઠ રતલ પાણીમાં ઉકાળો જ્યારે છ રતલ પાણી રહે ત્યારે વાપરો—અને જો દેહ ગરમ હોય તો સુકી મકો, ખરબુજાના બી અને ગોખરૂ દરેક બે—બે તોલા સર્વને આઠ રતલ પાણીમાં ઉકાળો જ્યારે છ રતલ રહી જાય ત્યારે વાપરો

અને જ્યારે સુવાવડીનો તાવ હોય તો માત્ર સુકી મકોનુંજ ઉકાળેલું પાણી આપો

એવીજ રીતે આ પણ રીવાજ છે કે સુવાવડીને (અચ્છવાની) મગજયુ અને ગુંદર સુઠપાક જરૂર આપે છે. એ પણ બુરો રવય્યો છે કોઇને માફક આવે છે તો કોઇને નુકશાન કરે છે વિશેષ કરી તાવમા તો એ વસ્તુઓ વધુજ નુકશાન કરે છે.

જો સુવાવડી બીમાર હોય અથવા પાચન શક્તિ નબળી હોય ત્યારે સર્વથી સારો ખોરાક શોરવો અથવા યખની છે—એ વગર રોટલી નહીં આપો તોપણ નબળુ નથી—અને જો તાવ અથવા બીમારી વધુ હોય તો હકીમથી પુછી તે જે બતલાવે તે આપો.

જેને ગુંદર માફક ન હોય તેને તે લાડુ જેની રીત રહમમાંથી હમેશ પાણી વહી

કરવાના વર્ણન) મા હમો લખી ગયા છીએ ત્યાં જોય બનાવી આપો

(૭) બચ્ચાને વધુ વાર એકજ કરવટે સુવાડી એક જગ્યાએ તેની નીગાહ (આંખો તકવા) દો નહીં એથી બાડાપણું થઇ જાય છે. જેથી કરવટ બદલતાં રહો

(૮) સુવાવડીને પણ તેલ ચોપડવુ ઘણુ ફાયદા ભરેલુ છે. પણ ઘણી સ્ત્રીઓને તેલ ગરમી કરે છે અને ફોડા ફુલીઓ થય આવે છે એઓ માટે આ તેલ સારૂ પડશે

ઝાવના પાતરા,	તોલા ૧૦
મેંધીના પાંતરા	તોલા ૫
નીબોલી (નિમડાની)	તોલા ૫
મજીઠ	તોલા ૨

સર્વને રાતના ૨-૩ રતલ પાણીમા ભીંગવી રાખો અને સવારે ઉકાળી હાથે મસલી કપડામાં ગાળી તેમા (સરસ્યુ) કડવુ તેલ અથવા તલનુ તેલ બે રતલ મેળવી ફરી ઉકાળો કે પાણી સર્વ બળી જાય અને તેલ રેહે ત્યારે તેમા

મુસતગી રૂમી	તોલા ૨
કડવી કૂટ	તોલો ૧

સારી રીતે ઝીણુ વાટી મેળવી રાખી લો અને હુફાલુ કરી ચોપડાઓ.

(૯) જેને દુધ કમતી હોય તેણીએ દુધ પચતુ હોય તો દુધ પીવુ અને બકરીનો ગોશ્ત વધુ ખાતા રહેવુ-અને મરઘાનો શોરવો પીવો અને આ દવાઓ પણ એને માટે ફાયદો આપશે.

કલોંજી માશા ૫ અથવા લાલ તોદરી માશા ૫ હમેશ દુધની સાથે ફાકતા રહો

અથવા કાળુ જીરૂ બે તોલાને એક રતલ ઘી, માં થોડું પ્રથમ શેકી, તેમાં ઉજળી ખાંડ બે રતલ તથા એક રતલ સોજી (રવો) મેળવી કેવામ કરી હલવો જેમ બનાવી લો ફરી તેમાં બદામની ગરી, ખારક, નારયળ, ચલગોઝા જોયતુ મેળવી દો. ખોરાક બે તોલાથી ચાર તોલા સુધી છે.

અથવા ગાજરનો હલવો ખવડાઓ-અને ખોરાક સારો ખવડાવો.

(૧૦) દુધ પીવડાવનારી નુકશાન કરનારી વસ્તુ કશુ ખાય નહીં એજ રીતે (તરેહ તેઝક-એટલે તરમરા લાલ પીળા ફુલ વાળી જે વધુ ગરમ હોય છે) તેનો શાક અથવા રાઇ-ફોદીનો પણ ખાવુ નહીં કારણ એઓથી દુધ બગડી જાય છે.

(૧૧) જો દુધ છાતીઓમાં જમી ગયુ અને તેથી ખજવાટ જણાય તો તરતજ એનો ઇલાજ કરી લો એક ઇલાજ આ છે કે બનફશા, ખતમી, ગુલેબાબુના, દરેક તોલો તોલો અને ટેસુના ફુલ બે તોલા લય ચાર રતલ પાણીમા ઉકાળી બાધી દો-જ્યારે ટાઢુ થાય ત્યારે કહાડી લો. *

(૧૨) જેનુ દૂધ ખરાબ હોય તો બચ્ચાને પીવડાઓ નહીં-પહેલા એક ટીપુ નખ ઉપર કાઢી જોય લો જો તરતજ વહી ગયુ અથવા ઘણીજ વારે વહેયુ તો ખરાબ ગણાશે. અને જો થોડુ વહી, રહીજાય તો સારૂ છે

* વળી કાઇ વાગી પડવાથી જો છાતીમા ગાઠ બધાય ગઇ હોય અને તેથી દુખાવો થયો હોય પણ હજી જખમ થઇ પાકયુ ન હોય તેને માટે બદામ, કાળી દરાક્ષ, (કિશમિશ) લાલ દરાક્ષ, બીકહાડી દરેક બે બે તોલા અને તેમાં જદવાર માશા ૬ મેળવી લો અને પાણીમાં વાટી ઉકાલુ કરી લેપ લગાડો બે ચાર વાર સવાર સાજ લગાડશો તો આરામ થઇ જશે.

એચ. એ. લુકમાન.

અને જે દુધ ઉપર માખ બેસે નહીં તે તો બુરૂજ છે

બચ્ચાઓની દેખરેખ તથા તેઓની સંભાળણનું વર્ણન.

(૧) જ્યારે દુધ છોડાવવાના દિવસો નજીક આવ્યા હોય અને બચ્ચુ કાઇ કાઇ ખાતુ થાય ત્યારે તેનો ખ્યાલ વધુ રાખો કે કોઈ સખત વસ્તુ ચાવી લે નહીં એમા દોષ આ છે કે તેના દાંત મુશ્કેલીએ નીકળે છે એટલુજ નહીં પણ હમેશને માટે દાત કમજોર રહેશે

(૨) એવા વખતમા પેટ ભરી ખોરાક તથા પાણી પણ વધુ આપો નહી, એથી મેદો હમેશને માટે કમતાકાત થઇ જાય છે.

જ્યારે થોડુ પણ પેટ ફુલેલુ જણાય આવે તો તરતજ ખોરાક બધ કરીદો અને બને ત્યા સુધી બચ્ચાને સુવાડી દો એથી આગનો ખોરાક જલદી હજમ થઈ જાય છે

(૩) **જો ગરમીના** દિવસોમાં દુધ છોડવવામા આવ્યુ હોય તો તરસ અને ગરમી લાગવા દો નહીં તેની રીત આ છે કે દરરોજ જેહેર મોહરા ગુલાબજળ અથવા પાણીમા ઘસી પીવડાવતા રહો અને વધુ ચીકાશ ખવાડો નહીં અને હમેશ ત્રીજા દિવસે તેના તાળવા ઉપર મેહદીની ટાકલી રાખીલો અથવા નિશાસતો ગુલાબજળમા મેળવી, તાળવા ઉપર મસલી દો એથી (સુખા) તાન ની બીમારીથી પણ બચાવ રહેશે

અને જો ઘણીજ તાઢના દિવસોમા દુધ છોડાવવામા આવ્યુ હોય તો સરદીથી બચાવતા રહો અને કોઈ ભારી (ખોરાક કબજ કરે) એવી કાઇ ખાવાદો નહીં અને બદહજમીનો ખીયાલ રાખતા રહો.

(૪) જ્યારે દાતનાં મસોડા સખત થઇ જાય અને દાત નીકળતા જણાય ત્યારે મરઘાની ચરબી મસોડા ઉપર મસલતાં રહો અને માથું તથા ગરદન ઉપર તેલ સારી રીતે મસલ્યા કરો. અને કાનમા પણ સારી રીતે તેલ નાખતા રહો કે જેથી મેલ જમે નહીં, અને આ દવા વાપરતા રહો કે દાત ઘણી સહેલાઇથી નીકળતા રહે

અળસી	માશા ૬
મેથીના બી	માશા ૬
ખતમી	માશા ૬
બાબુનાના ફુલ	માશા ૬

સર્વને રાત્રે પાણીમાં ભીંગવી સવારે જોશ દઇ મસલી કપડામા ગાળી તેમા ત્રણ તોલા ગુલાબનુ તેલ અને બે તોલા મધ અને એક એક તોલો બકરાના ગુરદાની ચરબી તથા મરઘાની ચરબી મેળવી ફરીથી ઉકાળો કે પાણી બળી ને તે મલમ જેવુ બની જાય ફરી તેમા નિમક માશા ૭ બારીક વાટી મેળવી રાખી લો અને ઉફાલુ કરી દરરોજ મસોડા ઉપર મસલતા રહો અને મરઘાની ચરબી નહીં મળે તો ગાયના નલાનો ગદ્દુ મેળવો

અને કદી દાતોનુ મુશકેલીએ નિકળતા એવુ થાય છે કે બચ્ચાઓના હાથ પગો એઠી વળવા લાગે છે તે વેળા માથા અને ગરદન ઉપર તેલ મસલો

(૫) જ્યારે દાત થોડા ઘણા નિકળી આવે અને બચ્ચુ પણ કાઇ ખાતુ થાય ત્યારે જેઠી મધની જડનો ગાઠયો (લાકડી) એક લઇ તેના ઉપરની છાલ છોલી પાણીમા ભીંગવી નરમ કરી બચ્ચાના હાથમાં પકડાવી દો કે તેથી રમયા કરે, અને તેને ચાવતુ રહે એથી એક લાભ તો આ છે કે તે પોતાની આગલી ચાવશે નહીં અને બીજુ દાત નીકળવામા તેના મસોડા ફુલશે નહીં અને દુખશે નહીં.

અને કદી કદાચ નિમક અને મધ મેળવી મસોડા ઉપર મસલતાં રહો એથી મોઢ આવશે નહીં, અને દાત ઘણીજ સહેલાયથી નીકળી આવશે

(૬) જયારે બચ્ચાની જીભ બોલવાનુ કરે ત્યારે કદી કદાચ બચ્ચાની જીભની જડમાં આંગળી વળે મસળી દો એથી ઘણી જલદી સાફ બોલવા લાગે છે

(૭) હિકમતની કીતાબોમા લખાયલુ છે કે નમલી ટેવથી પણ તદુરસ્તી (આરોગ્યતા) ખરાબ થાય છે એટલા માટે બચ્ચાઓની આદતો સુધારવા ઉપર ઘણોજ ખિયાલ રાખતા રહો વળી તેની સામે કોઇપણ ખરાબ ચાલ કે રીત કરવામા આવે નહીં

(૮) બચ્ચાઓને કોઇ ખાસ ખોરાકની ટેવ પાડો નહીં અને મોસમમા થતી સર્વ વસ્તુ ઓ પણ ખવાડતા રહો જેથી તેને ટેવ રહે હા વારે વારે તેને ખવાડો નહીં જ્યા સુધી એક વસ્તુ હજમ થાય નહીં ત્યા સુધી બીજી વસ્તુ નહીં આપો અને કોઇ વસ્તુ એટલી બધી ખવાડો નહીં કે હજમ થાય નહીં

અને લીલા મેવાઓ ઉપર પાણી ન આપે તેમજ ખાટી વસ્તુ પણ વધુ નહીં ખાવા દો વિશેષ કરી છોકરીઓને તો ખટાશ ઘણુજ નુકસાન કરે છે અને ખાણુ ખાતી વેળા કે પાણી પીતા બચ્ચાઓ ઉપર તાકીદ રાખી નીગાહ રાખો કે હસે નહીં તેમજ કોઇ એવી રીત કરે નહીં કે જેથી કોળયો અથવા પાણીનો ગોટ નાકમા ચઢી જાય નહીં.

અને બચ્ચાઓને શક્તિ મુજબ સારી ગજા ખવડાઓ જે કાઇ એથી શરીરમાં તાકાત આવી ગઇ હશે તે આખી ઉમ્મર કામ લાગશે વિશેષ કરી તાઢના દિવસોમા (સુકો) મેવો અથવા તલના લાડવા ખવાડતા રહો. નારીયલ અને મિસરીથી પણ તાકાત આવે છે, અને એના પેટના કરમ થતા નથી–અને સુતામાં પેશાબ પણ વધુ આવતી નથી. એજ રીતે બીજા મેવાઓમા પણ ઘણા ફાયદાઓ છે *

(૯) બચ્ચાઓને મહેનત કરવાની આદત જરૂર પાડો એટલુજ નહીં પણ જરૂરત જેટલુ તો બચ્ચાઓને (મુગદર કે ડણ્ડ)થી પહેલવાની ની આદત પાડો–જો શક્તિ હોય તો ઘોડાની સવારીની આદત પાડો અને છોકરીઓને પ્રથમ નાની ઘટી ફરી જરા મોટી ઘટી અથવા તો ચરખો કાતવાની ટેવ પાડી દો

(૧૦) ખતના (સુન્નત) બચ્ચાની જેમ નાની ઉમરમા થાય તેમ સારૂ છે. એથી તકલીફ કમતી થાય છે, અને જખમ પણ જલદી ભરાય છે

(૧૧) વધુ નાની ઉમરમાં પરણાવી દેવામા ઘણાઓ નુકસાન છે સારૂ તો એજ છે કે છોકરો જ્યારે કમાવવા તથા છોકરી જ્યારે ઘર ચલાવવાનો બોઝ ઉઠાવી શકે ત્યારે નિકાહ કરાવી દો

"બચ્ચાઓની બીમારીઓ તથા તેના ઉપાયનુ વર્ણન.

ફાયદો બચ્ચાઓને ઘણીજ તેઝ દવા આપો નહીં ફરી તે ગરમ હોય જેમકે ઘણી

* બદામ મીઠી મગજશક્તિ–આખોની બીનાઇ–અને દિલને તાકાત આપે છે પિસતા દિલ–દેમાગ અને મેદાને તાકાત આપે છે. અખરોટ બધા આઝાઓને તથા શરીરને તાકાત આપે છે ચિલગોજા શરીરમા તાકાત આપે છે લાલ દરાક્ષ જીગર, દિલ, અને ખુન દેમાગને તથા શરીરને તાકાત આપે* છે.– અન્જીર શરીર જાડુ બનાવે છે પણ વધુ ખાવા નહીં. અંગુર શરીર જાડુ કરે છે અને ખુન સારૂ પેદા કરે છે એમ. એ. રહમાન

જાતની ભસ્મ (ખાક) અથવા થડી તાસીરવાળી હોય જેમકે કાફુર—એથી દુધ પીતા દિવસો સુધીમા તો બચતા રહેવુ જરૂરી છે એ પછી પણ ૧૪–૧૫ વરસની ઉમર સુધી બચતા રહેવુ

અને દુધ પીતા બચ્ચાઓના ઇલાજમાં દુધ પીવડાવનારીને પરહેજ કરવો ઘણુજ અગત્યનુ છે

અને જ્યા સુધી બચ્ચાની ઉમર બાર વરસની થાએ નહીં ત્યા સુધી કદી ફસદ લેવડાઓ નહીં—જો ઘણીજ લાચારી હોય તો એની જગ્યાએ લુમડી બેચાઓ

અને આ વાત યાદ રાખવાની છે કે જ્યારે કોઈ ખાટી દવા કે ખોરાક દુધ પીતા બચ્ચાને આપવુ હોય ત્યારે એમા અને દુધમા બે કલાકનો ગાળો રાખી આપો જેથી દુધની સાથે મેદામા ખટાસ પણ ભેગો થાય નહીં કેટલીક વેળા એથી વણુજ નુકસાન થય જાયછે

હવે કેટલીક બીમારીઓ લખવામાં આવે છે

ઉમ્મુસસિબ્યાન એને કમટીરા—તથા મસાન પણ કહે છે (જેને આપણે ત્યા ચ્યાકની અથવા આકલા, મિરગી, ફેફરૂ આવવુ પણ કહે છે) એમા બચ્ચુ એકાએક બેહોશ થઇ જાય છે—અને હાથ પગોમા ખેચ થઇ વલવા લાગે છે—અને મોહથી લળ (ઝાગ) આવે છે એનો પુરો ઇલાજ તો હકીમથીજ કરાવવો જોઇએ.

અત્રે કેટલીએક અગત્યની વાતો સમજી લો કે જ્યારે એનો દોરો (ઉછાલો) જણાય ત્યારે તરતજ તેના બાજુઓ (કહોણીથી ઉપર) અને બન્ને રાન થોડુ કસીને બાધી દો અને છુહેલી રાઇથા તેની હથેલીઓ તથા તલયા ઓની માલીશ કરી લો અને મોહની ઝાગ સાફ કરી લુછી લો—અને એ બીમારીવાળાને ઘણી તેજ અને ચમકતી વસ્તુ જોવાથી તેમજ ગેટા—ગાઇના માંસ ખાવાથી પણ તાકીદે બચાવતા રહો અને (જુદબેદસ્તર) સુઘાડવુ તથા બચ્ચાના બીછાણા ઉપર ચારે * જગ્યા આસે પાસે થોડુ મુકી દેવુ પણ ફાયદો આપશે વિશેષ કરી ચાંદના શુરૂ માસમા કારણ કે આ દિવસો તેના વધુ ઉછાલા મારવાના (દોરો પડવાના) છે અને ઘણી વેળા મોટા થયા પછી તો પોતેજ ચાલી જાય છે અને આ બીમારીનુ વધુ કારણ તો સ્ત્રિના (રહમ) ગર્ભસ્થાનનુ બગાડ થવુ છે જેથી જે સ્ત્રિના બચ્ચાઓને આ બીમારી થતી હોય તેણીએ તે માજુન બનાવી ખાવુ ઘણોજ ફાયદો કરશે તેમજ વધુ જરૂરી છે.

અને તે માજુનનો નુસખો હમેલની તદબીરોના વર્ણનમા તદન છેલ્ટમા લખાયો છે

---

* તેમજ સખત બોલવુ—કે બીવડાવવુ કે પાણી વહેતુ જોવુ—અથવા ઉંચી જગ્યાએ ચઢવુ—એ સર્વથી પરહેજ કરો—અને દુધ પીવડાવનારીએ તાપ લાવનારી વસ્તુઓ જેમકે અજમોદના બી તથા જાડી ખરાબ તરકારી અને મીઠાસ તથા ચીકાશદાર વસ્તુ કે ભાજી પાલા વિગેરે તથા સોહબતથી ખાસ પરહેજ રાખવો જોઇએ અને જો દોરો વારે વાર થાય તો જુદબેદસ્તર રાતના તો બચ્ચાને ખવડાવી પણ દો. પણ ઝાડો કબજ રોકવાનો વધુ ખ્યાલ રાખો. અને તરતજ ખુલાસો થવાનો ઉપાય કરી લો

એચ. એ રહમાન.

વળી તેની પહેલી દવાઓ બન્ને તરેહના સદ્દ છે (ત્યા જોય બનાવી લેશા) *

સુખા–એબીમારીમા બચ્ચાને તરસ વધુ હોય છે અને તાનકીનુ હીલવુ બધ પડે છે અને તેનુ શરીર જેમ જેમ સુકાતું નબળુ થાય છે ત્યારે છેવટે ખાસી પણ થાય છે અને ઝાડા પણ થવા લાગે છે એનો ઇલાજ આ છે કે કાકડી અથવા કુલફા બે તોલાને છુદી તેમા ગુલાબનુ તેલ મેળવી તેની ગોળ ટાકલી કરી તાળવા ઉપર મુકો જ્યારે તે ગરમ થાય ત્યારે બદલી દો અને

કુલફાના બી	માશા ૨
કાસનીના બી	માશા ૨

ગાવ જુબાનનુ અરક તોલા ૩ મા વાટી લો ફ્રરી કપડામા ગાળી તેમા મીઠા દાડમનુ શરબત તોલો ૧ મેળવી દો ફ્રરી તેમા

વાસ કપુર	રત્તી ૪
ઝેહેર મોહરા ખતાઇ	રત્તી ૪

અરકે બેદમુશક તોલા બેમા ઘસી મેળવી પીવડાવો

---

* એના ઇલાજની મુદ્દતમાં આગલા ઘણા હકીમોએ મતફેર જણાવ્યો છે તેમા બુકરાત કહે છે કે જવાની પહેલા ઇલાજ થઇ શકે છે પણ પચ્ચીશ વરસ સુધી સારૂ થવુ ઘણુંજ કઠણ છે અને પચ્ચીશ વરસ વિત્યા બાદ સારૂ થવુ અસભવિત છે. પણ શફ્રાઉલ અસકામવાળા ખિઝરખાની કહે છે કે કોઇ પણ ઉમ્મરમા સારૂ થવુ મુશકેલ નથી અને ઇલાજને લાયક છે પણ તજરૂબાથી જણાયુ કે જો દોરો હલકો હોય અને ઘણીવારે દોરો પડતો હોય ત્યારે તે વેળા અક્કલગરો વાટી નાસ ફુકવાથી છીંકો આવવી અથવા ગરદનમા કોઢ થવી સારા થવાની નીશાની છે

એચ એ. રહમાન.

અને જો આ બીમારીમા ઝાડા પણ થતા હોયતો કુનફાના બી. તથા કાસનીના બીને જરા ભુજી લો અને વાટી લો અને જ્યારે ખામી હોય ત્યારે તેમા બે માશા જેઠી મધની જડ પણ વાટી લો અને હાથ પગો ઉપર દરરોજ મેહદીનુ લગાડવુ ફ્રરી તેને તાઢા પાણીથી ધોવુ પગ ફ્રાયદો કરે છે અને જો બચ્ચુ દુધ પીતુ હોય ત્યારે દુધ પીવડાવનારીને થડો ખોરાક આપો જેવુ કે દુધી, તુરીયા, પાલક, ચિભડા, (આશેજવ) જવનુ પાણી વિગેરે અને તેને પણ ઠડી દવાઓ પાઓ અને બચ્ચુ દુધ પીતુ ન હોય ત્યારે તેને માટે સર્વથી સારો ખોગક (આશેજવ છે) અને જ્યારે ઝાડા થતા હોય ત્યારે ખીચડી અથવા સાબુ દાણા આપો

(ડિબ્બા) આ બીમારીને પાસલા–ચાલવુ (તેમ સસળી) પણ કહે છે એની શરૂમા ગરમ તથા સુકી દવાઓ આપો નહીં જેવુ કે કકરોન્દા અથવા કસ્તુરી અથવા હળદી પાન વિગેરે

પણ જે દીવસે ડિબ્બાની બીમારી જણાય ત્યારે આ ઘુટ્ટી આપો

ઉન્નાબ	નગ ૨
કાળી દરાક્ષ બી કહાડેલી	નગ ૪
સુકી મકોના બી	માશા ૨
બનફ્શાના ફુલ	માશા ૨
જેઠી મધની જડ છાલ છોલેલી	માશા ૨
ગાવ જુબાન	માશા ૨
આબરેશમ કાતરેલી	માશો ૧

સર્વ ૬–૭ કલાક ગરમ પાણી તોલા ૧૦ મા ભીંગવી દો ફ્રરી કપડામા ગાળી લો ફ્રરી

ગરમાલાનો ગર	તોલા ૨
તુરનજેબીન	તોલા ૨
ખમીરએ બનફશા	તોલો ૧

અલગ પાણીમા મેળવી કપડામા ગાળી ઉપરની દવાના પાણીમા મેળવી દો વળી એમા બદા

મના બી. નંગ ૪ પણ વાટી પાછળથી મેળવી દો અને એક એક દીવસના આંતરે દિવસમા ત્રણવાર આ ગુટટી આપો.

અને પહેલા દિવસથી છાતી ઉપર આ મસલો

અલસી	માશા ૬
ખતમીના બી	માશા ૬
બનફસાના ફુલ	માશા ૬
મેથીના બી	માશા ૬
સુકી મકોના બી	માશા ૬

સર્વ ૬–૭ કલાક પાણીમા ભીંજવી ઉકાળી હાથે સારી રીતે મસળી લો ફરી કપડામા ગાળી તેમા ગુલાબનુ તેલ તોલા ચાર અને પીળુ ચોખ્ખુ મીણ તોલા બે મેળવી ફરીથી ઉકાળો તે એટલા સુધી કે પાણી બલી તેલ રહે ફરી એ તેલમા ત્રણ માશા રૂમી મસતગી મેળવી રાખી લો. અને ઉકાલુ કરી છાતી ઉપર અને જ્યા પાસલામા ખાડો પડતો હોય ત્યા દીવસમા બે ત્રણવાર મસલો અને ઉપરથી રૂ (ઠીકરી વિગેરેમા) ગરમ કરી બાધી દો કદી આ માલીશથીજ આરામ થઇ આવે છે અને ગુટટીની જરૂરત રહેતી નથી અને એ મોટા માણસોના પાસલાના દુખાવાને પણ ફાયદો આપે છે જો ગુટટી પછી કકરોન્દા અથવા કસ્તુરી વિગેરે આપો તો પણકાઇ ડર નથી પણ બચ્ચાને તેમ ધવાડનારીને પરહેજ કરવાની જરૂરત છે માત્ર ખોરાકીમા મગની દાળ (ચપાતી) વગર ઘીની પાતલી ઘઉની રોટલી અથવા ખીચડી આપો

બચ્ચાનુ વધુ રડવુ અને નહીં સુવુ.

જો કોઇ જગ્યા દુખાવો કે ચેન નહોય તો તેનો ઇલાજ પ્રથમ કરો નહીંતો આ દવા બનાવી આપો.

ચારોલી	માશા ૬
ઉજલા ખસખસના બી	માશા ૬
કાલી ખસખસના બી.	માશા ૬
અળસીના બી.	માશા ૬
કુલફાના બી	માશા ૬
તુખમે બારતંગ	માશા ૬
તુખમે કાહુ	માશા ૬
અનીસુન	માશા ૬
સોફ (વરીયાળી)	માશા ૬
કાલુ જીરૂ	માશા ૬

સર્વ ૭ છ માશા લય કુટી ચાલી સારો ગોળ તોલા પાચનો (ઠીવામ) પાયો બનાવી તેમા આ દવાઓ મેળવી દો અને બે માશાથી સાત માશા સુધી (ઉમર પ્રમાણે) ચટાડો–એથી, મોટાઓને પણ સારી ઉંઘ આવે છે પણ જે બચ્ચાઓને આફલાની બીમારી હોય તેને નહીં આપો

અને કોઇ બચ્ચાને અફીણ નહીં આપો છેવટમા એથી ઘણુ નુકશાન થાય છે અફી ણુની જગ્યાએ ઉપરનીજ દવા આપો

ઉઘમાં ચોંકવુ જો બચ્ચુ કોઇ રીતે ડરી ગયુ હોય તો જેમ બને તેમ તેના દિલથી તે ડર કહાડી દો અને જો પેટ ચઢ્યુ હોય તો ઘુટી વડે (કે જે ડિબ્બામા લખાયલી છે) તેનુ પેટ સાફ કરી લો

કાનનો દૂખાવો એની ઓળખ આ છે કે બચ્ચુ ઘણુ રડે છે પણ રડવાનુ કારણ જાહેરમા કાઇ જણાય નહીં અને પોતાનો હાથ વારેવાર કાન ઉપર લય જાય છે અને જ્યારે તેના કાન ઉપર હલકો હાથ ફેરી પસવાનીએ તો તેને એથી આરામ તથા સતોશ મળે છે–એ માટે આ દવા ફાયદો કરશે સિખદરસન (સદરસનને કહે છે એક લાબા પાતરાની તથા સુફેદ ફુલની બુટી હોય છે તેનુ) અથવા ઇંદ્રાના પાતરાનુ પાણી કહાડી ઉકાલુ કરી બે બે ટીપા કાનમા નાખો

બીજો નુસખો રસવતી, સાથર, મમુર આખા દરેક ત્રણ ત્રણ માશા લય પાચ તોલા પાણીમાં ઉકાળો જ્યારે પાણી અરધુ રહે ત્યારે તેને મસળી કપડામા ગાલી તેમા ગુલા-

ખનું તેલ અથવા બદામનુ તેલ અથવા તલનું તેલ બે તોલા મેળવી ફરી ઉકાળો જ્યારે પાણી બળી તેલ રહે ત્યારે તેમા નિમકે ઇન્દરાની અને બોલ દરેક એક માશા લય બારીક વાટી મેળવી રાખી લો અને બે ટીપા ઉશનુ કરી ટપકાઓ

ત્રીજો નુસખો બાબુનાના ફુલ છ માશા અરધા રતલ પાણીમા ઉકાળી ભપારો આપો

ફાયદો કાનમા દવા હમેશ ઉકાલુ કરી રેડો થડુ રેડવુ નહીં અને બચ્ચાઓના કાનમા ઘણી તેજ દવા નાખો નહીં કારણ તેથી બેહરા થવાનો ભય છે •

કાન વહેયાં કરવુ આ બીમારીમા બહારની કોઇ દવા નાખી તેને અટકાવવુ સારૂ નથી પણ હા ખાવાની આ દવાથી મગજને તાકાત આપવુ અથવા એનુ વહેતુ પાણી સુકાવી આપવુ જોઇએ

એક ચોખાભાર મુગાની ખાક (ભસ્મ) ને ઇત્રીફલ કિશનીઝી અથવા ઇત્રીફળ જમાની છ માશામા મેલવી સુતી વેળા એક વરસ સુધી ખવડાઓ અને અથવાડીયામા એક બે વાર આતરો પણ પાડી (નહી ખવાડો) અને બહારથી આ દવા વળે કાનની સફાઇ કરતા રહો નીમડાના પાતરા ઉકાળી તેના પાણીથી કાન ધોય દો ફરી નીમડાના પાતરા કુટી નચોવી તેમા મધ મેળવી ઉકાલુ કરી ટપકાઓ—અને કાનમા રૂ હમેશ રાખો કે માખી બેસે નહીં અને ઘણુ કરી મોટા થયા બાદ કાનનુ વહેવુ પોતેજ સારૂ થાય છે.

આંખ દુખવુ—જીરૂ અને અખરોટની ગરી સરખુ લય બારીક વાટી તેમા થોડી મોંહની થુક મેલવી ફરી વાટો કે એથી મલમ જેવુ બને ફરી તેમા થોડુ બકરી કે ગાઇનુ દુધ મેળવી આખની ઉપર લેપ કરી દો, અને કલાક બે કલાકે બદલતાં રહો.

અને જે ઇલાજ મોટાઓની આખ દુખવાના વર્ણનમા લખાયા છે તે બચ્ચાઓને પણ ફાયદો આપે છે.

અને જો આખ દુખીને સારૂ થયા ફરી ચાલીશ દિવસ સુધી આ દવા ખવાડતા રહો તો આશા છે કે ફરી હમેશને માટે અમન રહેશે

કાલા મરી	નગ ૫
મિસરી (સાકર)	તોલો ૧
બદામની ગરી	નગ ૫

પ્રથમ વાટી લો ફરી બે તોલા ગાઇના માખણમાં મેળવી દરરોજ ચતાડતાં રહો

ફાયદો આ જે મશહુર છે કે આખ દુખવામા ફક્ત મીઠો ખોરાક આપવો જોઇએ આ તદન ખોટી વાત છે પણ ખરૂ જોતા મીઠી વસ્તુ નુકસાન કરે છે—જ્યારે પણ ખોરાક આપો ત્યારે ખારી વસ્તુ આપો અને ધી વાળી ચીકણી આપો પણ તેમા નીમક તથા મરચા વધુ ન હોય

અને ખટાસ તથા દુધ—દહીં અને તેલ તથા ગાઇનુ ગોશત તથા બાદીવાળી વસ્તુઓથી પરહેઝી રાખો—પણ જો મગજશક્તિ માટે કોઈ (હરીરો) મગજની લાહી અથવા હલવો આપો તો તેમા જરૂરત જેટલુ મીઠાસ હોવાથી નુકસાન નથી.

માંજરી આંખ થવુ પેદા થતી વેળા બચ્ચાને જોય લો જો તેની આખો માજરી હોય તો આ દવા લગાડો એથી માજરી આખ કાળી થશે.

કસ્તુરી અને જાફરાન (કેસર) સરખુ વજન લો અને સુરમાની જેમ ઝીણું વાટી લો. ફરી મધમાખીનુ ચોખ્ખુ મીણનો એક સળી લાબી બનાવી તે સળીથી આ દવાનો સુરમો અથવાડયામા બે દીવસ લગાડો અને વચ્ચેના બીજા દિવસોમા કોરી સળી ફેરવતાં

ગ્હો અને જો (મોમ) મીણની સળી બનતી ન હોય તો જસતા વિગેરેની સુરમાની સળીઉપર મોમ વળગાવી બનાવી લો એથી ચાલીશ દિવસ વીત્યા પછી માજરી આખ હાલી થશે છતા કાળક આવી ન હોય તો છોડી દો થોડા દીવસોમાં પોતેજ દવાના અસરથી કાળક આવી જશે

* **આખની આંજણી** એટલે (ઘ જની અથવા અજનહારી) નીકળવુ એના વિશે નાની (જોક) જલો લય નાક ઉપર વળગાવી દેવુ અને જો એક જવો તાજી અને એક વાસી વળગાવો તો હમેશને માટે અમન થઇ જશે. (ખુ । ચાહશે તો ફરી થશે નહીં) વળી એક રુગડો જે આખની બીમારીઓમા પહેલા આવી ગયો છે જેમા સરસ્યુ તેલ પણ છે તે તો એને માટે અકસીરજ છે પણ ચાલીશ દીવસ લગાડવુ જોઇએ

મોહની લાળ વહેવુ જો ઘણી વહેતી હોય તો જવારેશ મસ્તગી ત્રણ માશાથી છ માશા સુધી (ઉમર પ્રમાણે) ખવાડી દો

જો પૈના થતા આ વાત ખિયાલમા રાખી દો કે મધમા થોડુ નિમક મેળવી કદી કદી જીભ ઉપર મસળી દો તો મોહ આવશે નહીં વળી એ રીતેની બીજી દવાઓ જીભની બીમારીઓના વર્ણનમા લખાય ચુકી છે (ત્યા જોઇ લેશો)

ઘાંટી એટલે ગળુ પડી જવુ એને માટે (પૈદા થયા પછીજ દાઇ જ્યારે તેને ઉઠાવે ત્યારે સારૂ આ છે કે પોતાની આગળી મધમા ડબોવી તે ઉપર થોડુ લાહોરી નિમક ભભરાવી જીભની નીચે લગાડી જીભને ઉઠાવી દે *

ખાંસી જો બચ્ચાને ખાસી હોય તો

બાવલને ગુદર	માશો ૧
કતીરા ગુદર	માશો ૧
બેહદાનાના ઉપરનો ગર	માશો ૧
જેઠી મધનો શીરો	માશો ૧

બારીક વાટી લો ફરી મધમા ચણા જેટલી ગોળીઓ બનાવી રાખી લો અને એક ગોળી થોડા પાણીમા ઘોલી ચટાડી આપો એ રીતે દિવસમા ત્રણ ચાર વાર ગોળી આપો પણ ચીકાશ નહીં આપો

અને **કાલી ખાસી** (જે સુકી હોય અને બલગમ નહીં નિકલતો હોય) તેમા માખણ અને મિસરી મેળવી ચટાડવુ ફાયદો કરશે

ઊંઘમાં બચ્ચાનુ ગભરાઇ ઉઠવુ એવા બચ્ચાઓને માખણ તથા મિસરી-અથવા બદામ અને મિસરી ચટાડતા રહો

દુધ પીતા ઉલટી કરી દેવી એમાં દુધ કમતી આપો અને જો ઉલટીમા માત્ર દુધ અથવા જમેલો મવાદ નીકળતો હોય તો ફુદનો માશા બે અને નાની એલચીના દાણા માશો એક પાણીમા વાટી તેમા એક તોલો મીઠા દાડમનુ શરબત મેળવી પીવડાવો અને જો કોઇ જુદા રંગની ઉલટી થતી હોય ત્યારે તો હકીમથી ઇલાજ કરાવી લો

બચ્ચાના મેદાનુ કમતાકાત થવુ એથી કદી ઝાડા આવવા લાગે છે તો કદી ભુખ બધ થઇ જાય છે એનો ઇલાજ આ છે કે

---

* આ એક **વરમ** છે જે આંખોના ખુણાઓમા પલકોની કોરો ઉપર જવના રૂપે થાય છે પણ એ બે તરેહની હોય છે એક તો પલકના રગ જેવી હોય છે જે જાડુ લોહીના વધવાનુ કારણ છે અને બીજી લાલ રગે પાણી ટીની હોય છે જેનુ કારણ માત્ર સારૂ લોહી છે અને આ બીમા એને અરૂસ કહે છે કદાચ જે ઇલાજ કરવો હોય તો પહેલા જુલાબથી દેમાગ સાફ કરી લો. અને ખાણુ કમતી આપો, વિશેષ કરી રાતનુ ખાણુ તો છોડી દો અને તે ઉપર જાયફળ પાણીમા ઘસી લગાડો. એચ એ. રહમાન.

*એથી તેની જમેલી બલગમની જાલ ખુલી પીગળી જશે અને બહાર નીકળી આવશે અને તેથી મોહ-ગળુ તદન સાફ થઇ જશે. એચ, એ. રહમાન.

એક બોતેલમા ગુલાબજળ ભરી તેમા પાચ તોલા લવિંગ મેળવી (કાક) બુચ વળે તેનુ મોહ બંધ કરી ચાલીશ દિવસ સુધી તડકામા રાખી લો અને દરરોજ એકવાર હલાવી લો ચાલીશ દિવસ વીત્યા ફરી એક માશાથી ત્રણ માશા સુધી (તેની ઉમર પ્રમાણે) આ ગુલાબ નારે કોઠે સવારમા રોજ પીવડાવતા રહો ઘણી વેળા અજમાવેલુ છે

મેદાની શકિત વધારવા માટે જવારેશ મસતગી ત્રણ માસાથી એક તોલો સુધી (ઉમર પ્રમાણે) દરરોજ ખવાડતા રહો એનો નુસખો છેવટમા લખી આપ્યો છે.

અઘોક-હૈજા જો બચ્ચાને આ બીમારી થઇ હોય તો એનો પુરો ઇલાજ હકીમથી પુછી લો પણ માત્ર આ જગ્યા એટલુ સમજી લો કે બીમારને વધુ ચેનથી રાખો અને તેને સુઇજવાની કોશીશ કરો

અને એમા નાળ બંધ પડવી તથા હાથ પગો તાઢા પડી જવા એટલી ખરાબ નીશાની નથી ગભરાઓ નહીં *

ઝાડા થવુ જો દાત નિકળતી વેળા ઝાડા થાય ત્યારે આ ફાકો આપો

બેલગરી (બીલાનો કાચો ગર)	તોલો	૧
કુલફાના બી	માશા	૬
મસતગી રૂમી	માશા	૩

કુટી ચાળી તેમા બે તોલા મિસરી જીણુ વાટેલી મેળવી દો અને પોણા બે માશાથી ત્રણ માશા સુધી (ઉમર પ્રમાણે) બચ્ચાઓને પાણી સાથે ફકાઓ અથવા દાઢમના શરબતમા મેળવી ચટાડો અને નરમ પુલાવ પકાવી ખાણુ ખવડાઓ પણ રોટી આપો નહીં. જો બચ્ચુ દુધ પીતુ હોય તો દુધ પીવડાવનારીને એ ખોરાક આપો અને બચ્ચાઓની દેખરેખ તથા તેઓની સભાલણુના વર્ણનમા નંબર (૪)મા જે દવાઓ દાતોના સેહલાયથી નીકળવા વિષે લખી છે તે કરી લો અને જો ઝાડા દુધ છોડાવવાને લીધે આવ્યા હોય તો દુધ ધીમે ધીમે છોડાઓ (એકાએક છોડાઓ નહીં) પણ દશ પંદર દહાડા સુધી એક વાર દુધ આપતા રહો અને રાત્રે બે માશા ખસખસ ખવાડી દો અને ખોરાકીમા નરમ પુલાવ ગાયની તાજી છાશ સાથે આપો પણ ગોશ્તની રોટી નહીં આપો અને જો બીજા કોઇ કારણે ઝાડા થતા હોય તો હકીમથી પુછી લો *

---

*ચુનાનુ પાણી (કોરો ચુનો તોલો ૧ પાણી ૧૬ તોલામા મેળવી હીલાવી દો ફરી તેનુ નીતરૂ પાણી લઇ લો) તે પાણીના બે ચમચામા પીપરમિન્ટનુ સત અરધો ચોખો ભાર વાટી તેમા દાઢમનુ શરબત અથવા સીકન જેબીન એક તોલો તથા ગુલાજળ મેળવી ચમચી અરધી ચમચી પાઓ જો એથી સારૂ ન થાય તો લાલ સુકા મરચાના બી-કાફુર-હીગ-અફીણ દરેક સરખુ વજન લઇ પહેલા અફીણને પાણીમા વાટી લો ફરી તેમા એ ત્રણ દવાઓ વાટી મેળવી જુવાર જેટલી ગોળીઓ બનાવી લો ખોરાક એકથી બે ગોળી પાણી સાથે દર બે કલાકે આપો અને ઝાડા બંધ થાય ત્યારે નહીં આપો. એચ. એ રહમાન,

* દુધ છોડાવવામા નવુ દુધ બેસતુ અથવા ગાઇનુ જે આપતા હોય તેજ આપો દુધ બદલયા કરો નહી તેમજ બનતા સુધી એકજ જનાવરનુ દુધ આપો—અને ઇંગ્રેજી દુધ જે ડબ્બાઓમા આવે છે તે તાજા દુધ જેવુ સારૂ નથી. હા મુસાફરીમા લાચારીએ તે પીવડાઓ અને તાજુ દુધ બચ્ચાને ભારી પડતુ હોય તેમા મીસરી તથા ત્રીજો-ચોથા ભાગ પાણી ઉકાળેલુ મેળવી દો છતા પણ ભારે પડતુ હોય તો મીસરી, વાઠવણીંગ, વાકુમબા, ઇલા ચી નાની તે પાણીમા ઉકાળી મેળવી દો અને જ્યારે પીવડાવો ત્યારે સેહતુ ગરમ વખત બાકી પીવડાઓ

એચ. એ. રહમાન,

ઝાડા બચ્ચાનો કબજ હોય તો ખોરાક ઘણો ઓછો અને નરમ આપો અને એલચો ત્રણ માશા તથા ગરમાલાનો ગર છ માશા લીલી તાજી પોપટીના રસમા અથવા ગુલાબજળમા વાટી હુંફાલુ કરી પેટ ઉપર લેપ કરો-જો એથી ન જાય તો ઘુટી (તો નુસખો જે ડિબ્બાની બીમારીમા છે તે) આપો અને જો એથી પણ ન જાય તો ફરી હકીમથી પુછી લો

પેચીશ બચ્ચાને મરડો અને જલસ હોય તો કાચી પાકી વરીયાળી ભુંજી તેના સરખે વજન ખાંડ મેળવી દુધ પીવડાવનારીને ખવરાઓ તેમજ બચ્ચાને પણ ખવરાવવુ અથવા દુધમા વાટી કપડામા ગાળી દેવુ પણ ઘણો ફાયદો કરશે

જો પેચીશ વધુ દિવસો સુધી રહે અને સાથે લોહી જળસ પણ વધુ આવતુ રહે ત્યારે જલદીથી હકીમનો ઇલાજ કરાવી લો

જો પેચીશની સાથે હાથ પગો ઉપર વરમ તથા ખાસી અને બુખાર (તાવ) પણ હોય ત્યારે આ દવા આપો,

સુકી મકો	મારા ૮
જેઠીમધાની જડ છાલછોલેલી	માશા ૨
કાસનીના બી	માશા ૨
ખરબુજાના બી	માશા ૬
ગાવજીબાનના ફુલ	માશા ૨
રેશ્માખતમી	માશા ૨

સર્વ બે બે માશા લય પા (૦।) રતલ પાણીમા ૫-૬ કલાક ભીંજવી કપડામા ગાળી તેમા શરબતે બજુરી બારેદ તોલો ૧ મેળવી પીવડાઓ

દવા જે બચ્ચાની બગડેલી પેચીશ અને ખાંસી તથા તાવ અને કમશક્તિ તથા બે શુદ્ધી માટે ફાયદો આપે છે

દવાઉલ મિસક મોતદેલ માશા બે પહેલા ખવડાવો અને ઉપરથી

(બિલગીરી) બીલાનો કાચો ગર	માશા ૨
કાસનીના બી.	માશા ૨
જેઠીમધની જડ છાલ છોલેલી	માશા ૨
ગોખરૂ	માશા ૨
ખરબુજાના બી	માશા ૨
કાકડી-ચીભડાના બી	માશા ૨

સર્વ બે બે માશા લય દશ તોલા પાણીમા વાટો અને કપડામા ગાળી તેમા શરબતે બજુરી બારેદ એક તોલો મેલવી પીવડાઓ

પેટના કરમ ચનોના એટલે નાના કીડા જે ઝાડાની જગ્યાએ હોય છે (અને પનીર અથવા સરકામા જેવા પડે છે તેવીજ શિકલના હોય છે જેનુ કારણું બલગમનુ વળગી રહેવુ છે) એની એક દવા તો આતરડાની બીમારીઓમા લખાઈ ચુકી છે

અને ખાવા માટે એક દવા આ છે કે, સોમનની જડ અને ખાવાની હલદી દરેક તોલો તોલો અને ખાંડ બે તોલા સર્વ કુટી મેળવી રાખી લો અને ત્રણ માશાથી છ માશા સુધી (બચ્ચાની ઉમર પ્રમાણે) દરરોજ પાણી સાથે ફકાઓ અને નારીયલ તથા મિસરી ખવરાઓ અને આ દવા ત્યા રાખવાની છે.

(મોમ) મીણુ આગ ઉપર પઘાળી લો ફરી નીચે ઉતારી તેમા સુકી મેહદી વાટેલી મેળવી બચ્ચાની આગલી જેવી જાડી તેની બત્તી બચ્ચાની ચાર આગળ પ્રમાણે લાંબી બનાવી લો અને ઝાડાની જગ્યાએ અંદર રાખી લો-થોડીવારે ધીમે ધીમે તે બત્તી બહાર ખેંચી લો. આ રીતે કરવાથી કીડાઓ તે ઉપર વલગી બહાર આવી જશે-અને પરહેજીમા બચ્ચાને તથા દુધ પીવડાવનારીને બાદીવાળી વસ્તુઓથી બચાવતા રહો.

આંમણ નીકળવી (વધુ ઝાડા જવાથી ઝાડાની જગ્યા જ્યારે ઢીલી થાય છે, ત્યારે તે બહાર નીકલે છે.) એ માટે જુની ચાળીનુ ચામડુ (અથવા અનાજ ભરવાની ટોપલીમાં

જુનું ચામડું હોય છે તે લય) બાળીલો અને ઝાડાની જગ્યા ઉપર ભભરાઓ ફરી હાથે હાથે અંદર દબાવી દો

અને આ પાણીમા બેસડાઓ

નાસપાલ (મગુરતાનના) છોલતા	માશા ૬
સેથુ ીના પાતરા	માશા ૬
કાગલ બાળેલાની રાખ	માશા ૬
ફટકડી ઉજલી	માશા ૬
નીલા માજુફળ રગના	માશા ૬

સર્વને પોટલીમાં બાધી વીશ રતલ પાણીમા ઉકાલો જયારે સારી પખે પાકા જાય ત્યારે પોટલીને કહાડી તે ઉકાલા પાણીમા બચ્ચાને ડુટી સુધી બેસાડો જયારે થડુ થાય ત્યારે ઉઠાવી લો—અને મેટાં થયા પછી તો આ બીમારી પોતે પણ ચાલી જાય છે

ઉધવામા પૈશાબ નીકળી પડવુ એના વિષે એક બે વાર રાતના ઉઠવી પેશાબ કરાવી દો અને ખાવાની દવાઓ એ વિષેની (મસાના) પેસાબની પોટલીની બીમારીઓનાં વર્ણનમા આવી ગઇ છે (ત્યા જોશો)

ચણુક મારવુ એટલે પેશાબનુ જલન સાથે ટીપુ ટીપુ આવવુ—એને માટે બચ્ચાને બેહરોજાનુ તેલ એક ટીપુ પતાશામા મેળવી ખવરાવો અને આ તેલની બનાવવાની રીત છેવટમા છે

અને ટેસુના ફુલના ગરમ ગરમ પાણીથી ધારો—જો એથી પણ નહીં જાય તોજ હકીમથી ઇલાજ કરાવી લો *

તાવ—બુખાર બચ્ચાને થયો હોય તો એનો પુરો ઇલાજ હકીમથીજ કરાવી લો માત્ર કેટલીક અગત્યની વાતો એ વિષેની હમો તમને બતલાવી આપીએ છીએ

પ્રથમ આ છે કે બચ્ચુ જો દુધ પીતું હોય તો દુધ પીવડાવનારી ને દવા પાવી તથા પરહેજી કરાવવી અગત્યનુ છે **બીજુ** આ છે કે જેમ મોટાઓના તાવ માટે જુલમડી ખેચાવવુ અથવા પશોયા કરાવવુ અને બેહુદી વેળા માથા ઉપર દવાઓ રાખવામા આવે છે તેમજ બચ્ચાઓ માટે પણ (થોડા વજનમા) હોયછે એ સર્વની રીતોનુ વર્ણન મોટાઓના તાવના વર્ણનમા આવી ગયુ છે ત્રીજુ આ છે કે બચ્ચાઓનો તાવ વધુ ભાગે પેટની ખરાબીથી થાય છે જો એવુ હોય તો ઝાડા કબજનો ઉપાય કરો જેનુ વર્ણન ઉપર આવી ગયુ છે

(સીલી) ચિચક બચ્ચાને નીકળી હોય તો એનો પુરો ઇલાજ તો હકીમથીજ કરાવી લો પણ અત્રે કેટલીક જરૂરી વાતો લખવામા આવે છે

(૧) જેમ બીજી બીમારીઓનો ઉપાય કરવામા આવે છે તેમજ આ સીતલાનો પણ કરવો જોઇએ એમ સમજવુ ખોટુ છે કે એમા ઇલાજની કાંઇ જરૂરત નથી

(૨) સીતલાવાળા પાસે તેલનુ કોડયુ બળતુ હોય તો તેની પાસે બુઝાવો નહીં એની ગધ વડે તેને નુકસાન પહોચે છે જેથી દુર રાખી બુઝાવો એજ રીતે ગોશત વિગેરે એટલી દુર પકાઓ કે તેના વઘારની ગધ એની પાસે જાય નહીં એથી પણ નુકસાન પહોચે છે—અને ધોબીના ધોઇલા કપડા પહેરી પણ એકાએક તેની પાસે આવો નહીં એની સુગધ પણ તેને નુકસાન કરે છે—વળી એને ગરમ તથા થડી હવાથી પણ બચાવતા રહો.

(૩) સીતલાની બીમારી વધુ ભાગે થડીની મોસમ શરૂ થતા હોય છે તેથી તે દીવ-

* પેશાબમા જલન હોય તો ત્રણ ચાર દીવસ સવાર સાજ આ દવા ઘોટી પીવડાઓ. ખરબુજાના બી માશા ૨, તરબુજના બી માશા ૨, બદામના બી ન ૩, ગોખરૂ માશા ૨, કુલફાના બી. માશા ૨ કાકડી ચીભડાના બી, માશા ૨, દુધમા પાણી મેળવી તેમાવાટી ફરી મીસરી તોલો ૧ મેલવી તાઠુ તાઠુ પીવડાઓ.

એચ એ. રહમાન,

સોમા સભાલણુ માટે આ દવાનો ઉપયોગ કરાવી લો

રત્તી બે રત્તી સાચા મોતીને બેદમુશકના અરક તથા કેવડાન અરકમા ખરલ કરી લો ફરી (ખરલ કરતા કરતા સુકાય જાય) ત્યારે તેમાથી એક ચોખાભાર ખમીરા ગાવજુબાન અથવા ઉન્નાબના શરબતમા મેળવી દરરોજ બચ્ચાને ખવરાવતા રહો દર અઠવાડીયામા બેજ દિવસ ખવરાવવુ બસ થઇ રહેશે અને સીતલા કે એવી બીજી ખરાબ મોસમના દિવસોમા પાણીમા કેવડો મેળવી પીવુ ઘણુ ફાયદા ભરેલુ છે-હા જો નજલો સળેખમ હોય ત્યારે એને નહી પીવુ-એજ રીતે ઘોડીનુ દુધ જો એક બે વાર તે મોસમમા પીવડાવતા રહો તો તે વરસ સીળી નીકળશે નહીં અને એ મોસમમા નાના મોટા સર્વ ગરમ ખોરાકથી બચતા રહો જેવા કે વેગણ્યા, તેલ, ગાઇનુ ગોશત, ખજુર, અજીર મધ, દરાક્ષ વિગેરે અને દુધ તથા મીઠાઈ પણ ઓછુ ખાઓ નહી પરંતુ થડો ખોરાક ખાવો અને થડા પાણીથી નહાતા રહો

(૪) સીતલા નીકળતી હોય ત્યારે થડુ પાણી ગોટ ગોટ પીવાડો અને સદલ તથા કાપુર સુઘાડો ઘણો ફાયદો થશે એથી સારી રમા રહેશે બધો ખરાબ માદ્દો બહાર નીકળી આવશે

(૫) જે જે નાજુક અવયવો છે, તેની સભાલ નીચે મુજબ જરૂર ગણો આખો માટે ગુલાબજળમા સુરમો મેળવી આખમા ટપકાઓ અને આખ જો બધ હોય તો આ લેપ કરો

રસવતી	માશા સાડા ત્રણુ
એલયો	માશા સાડા ત્રણુ
નીલુફરના ફુલ	માશા સાડા ત્રણુ
અકાકીયા	માશા સાડા ત્રણુ
જાફરાન	રતી બે

સર્વ જીણુ વાટી કોથમીરના રસમાં અથવા ગુલાબજળમા ગુદી તેની ગોળીઓ બનાવી લો ફરી ગુલાબમા ઘસી આખની આસેપાસે લેપ કરી દો

જો શીતલાના કારણે આખો બહાર ઉભરી આવવાનુ સમાન હોય કે ઉભરી હોય ત્યારે આખના પ્રમાણે કપડાની (વેની) પોટલી સીવી તેમા ત્રણુ માશા સુરમો ભરી પ્રથમ ઉપરની દવા ટપકાવવાની ટપકાવતા રહો અથવા લેપ કરી ઉપરથી વેની બાધી દો, જેથી બોઝા લીધે ઉભરશે નહીં વળી એથી આખનો બચાવ રહેશે. અને સેયુરનુ સરબત ચખાડતા રહો અને દાઢમના દાણા તેના બી સયે સારી રીતે ચાવી ખવરાવો એથી ગળાની સભાળ રહેશે

અને છાતી તથા ફેફસાની સભાળ માટે,

દોધીના બી	માશા ૪
બદામની છોલેલી ગરી	માશા ૨
કતીરો ગુદર	માશા ૨
ઉજલી ખાડ	માશા ૬

જીણુ વાટી ઇસપગોલના લોવાબમા મેળવી થોડુ થોડુ ચતાડો

અને હાથ-પગોના સાધાની સભાલ માટે કે વળી જાય નહીં આ દવા લગાડો.

લાલ સદલનો વહેર, નીલુફરના ફુલ, ગિલે અરમની, ગુલાબના ફુલ સર્વ ત્રણુ ત્રણુ માશા ગુલાબજળમા વાટી અવયવોના સાધા ઉપર લગાડો

અને આતરડાની સભાલણુ માટે કે તેમા જખમ થઇ પેચીશ થાય નહીં આ ટીકડીઓ બનાવી રાખો અને શુરૂ સીતલાથી તે છેવટનુ જોર તુટવા સુધી ખવરાવતા રહો અને છેવટમા તો જરૂર ખવરાવો.

ગુલાબના ફુલ	માશા સાડા ત્રણુ
સુકાના બી	માશા સાડા ત્રણુ
બાવલનો ગુદર	માશા સાત

નિશાસતો	માશા સાત
વાસ કપુર (આકારી રંગનુ)	માશા સાત
કતીરો ગુંદર	માશા સાત

સર્વને કુટી કપડામા ચાની ઇસપગોલના લોઆબમા ગુંદી (સાડા ચાર માશા વજનની મોટી તિકડીઆ બનાવી લો અને એક અથવા આ ધી (ઉપર પ્રમાણે) દરરોજ ખવરાવતા રહો

(૬) સીળીથી સાજા થયા ફરી પણ થોડા દિવસો સુધી ઉન્નાબનુ શરબત તથા મુન્ડીનુ અર્ક પીવડાવતા રહો એના દેની અન્દરની ગરમી રહેતી નથી

(૭) સીતલા પછી. જે બચ્ચાને પેચાશ અથવા ખાસી થઇ જાય ત્યારે આ દવા આપો દવા ઉન્નાબ નગ ત્રણને પાણીમા વાટી ફરી કપડામા ગાળી ફરી તેમા (બે દાના માશો દોઢ પાણીમા ભીંજવી તનુ પાણી) ગોટા લોઆબ લઇ મેળવી દો અને તેમા નીલુફરનુ શરબત તોલો એક મેળવી પીવડાવો

(૮) સીતલા સાજી થયા ફરી તેના ચાઠા (ડાઘા) રહી ગયા હોય તો તે માટે સુહાગ સંગ તોલા પાચ અને સાભર લુણ તોલા પાચ બારીક વાટી એટલા પાણીમા ભીંજવો કે પાણી ચાર આગળ ઉપર હોય ફરી એક અઠવાડયુ તડકામા રાખો અને દરરોજ ત્રણ વાર હલાવતા રહો અને અઠવાડીયામા એક વાર પાણી બદલતા રહો જ્યારે ચાલીસ દીવસ થાય ત્યારે પાણી કાઢી તેને સુકાવી લો ફરી તેમા ચણાનો આટો (બેસન)-અને નરકલની જડ ( ) તથા જુની હાડકી અને કડવી કુટ તથા ચોખાનો આટો, ખરબુજાના મગજની ગરી તથા બકાએનના બી સર્વ દવાઓ સુહાગસંગની બરાબર વજન કરી તોલી કુટી કપડામા ચાળી રાખી લો ફરી એમાથી થોડી લઇ મેથીના બીના લોઆબમા એટલે (મેથી પાણીમા ૧-૨ કલાક ભીંજવી અથવા ઉકાળી તે પાણી)મા મેળવી મસળો અને એક કલાક વીત્યા પછી ધોઇ સાફ કરી લો એવીજ રીતે બે ત્રણ માસ સુધી કરતા રહો

(૯) એક તરેહની સીળી તે છે કે જે મોતીઝરા-ચેચક અને કન્ઠી પણ કહેવાય છે અને એ કરી બાબત ગાળા ઉપરજ નિકળે છે તો કદી બધા શરીર ઉપર તેના દાણા મોતી જેવા ઝીણા નાના હોય છે અને આ જે મશહુર છે. કે એનો ઇલાજ કાઇ નથી તદન ખોટી વાત છે-તો એના બાબતનો (એટલે નિકળતી અટકે) જેવો ઇલાજ કરતા નથી-પણ એનો ઇલાજ કરવો કે જલદી બાહર નિકળી જાય-એનો ઇલાજ પણ તે જ છે કે જે બીજી સીળીનો છે જેનુ વર્ણન ઉપર થયુ છે

(૧૦) અને એક સીળી તે છે કે જેના દાણા તડકાના રંગ જેવા હોય છે, જેને (ખસરા) કહે છે એમા તદન નિકળી આવ્યા પછી જ્યારે છેવટનુ વખત જેમા એનુ જોર રહે નહીં ત્યારે બીજા પ્રકારની જન આ દવા બેસવાનુ નથી પણ તે વળી એમા વધુ ડર હોય છે એમા ઉન્નાબનુ શરબત અથવા નીલુફરનુ શરબત તથા મુન્ડીનુ અર્ક પીવડાવવુ અગત્યનુ છે અને દાનીને ટીકડીઓ જે નંબર (૫) મા લખેલી છે તે ખવાડતા રહો

બચ્ચાના ફોડા ફુનસીઓનુ વર્ણન

કદી કદાચ નીમડાના પાણીથી હા ડાવતા રહો એજ રીતે કચનાર એટલે કાનારીના છાલ પાણીમા ઉનાળી તે વડે પણ નવડાવવુ ફાયદો કરનાર છે

અને વરસાતમા નિકળતી ફુનીઓ માટે (ફરી) એટલ આમાની ગોટલીનુ બીજ પાણીમા ઘસી અથવા વાટી દરરોજ લગાડતા રહો

અને આ દવા દરેક જાતની ફુનીઓને ફાયદો કરે છે કે એક તોલો ઉન્નાબ ને ચાર તોલા ઘીમા બાળી વાટી લો કે સર્વ બળી મળી એક થય-ફરી તેમા ઘોયલુ મોથુથુ

(તુતયા) માશા બે મેળવી રાખી લો અને ફુલીઓ ઉપર લગાડતા રહો એથી ફુલીઓ તથા ફોડાઓના જખમ જલદી સારા થાય છે અને ફરીથી નીકળવુ અટકી જાય છે વળી માખો પણ બેસશે નહીં

અને (તુતયા) મોરથુથુ એવી રીતે ધોવાય છે કે તેને બારીક વાટી પાણીમા નાખી દો જ્યારે તલયામા બેસી જાય તો બીજુ પાણી બદલી દો અને તેમા હલાવી દો ફરી જ્યારે તલયામા બેસી જાય તો ત્રીજુ પાણી બદલી દો એજ રીતે ત્રણ ચાર વાર કરી લો અને સુકાવી કામમા લાવો

માથાનુ ગન્જુ થવુ એના વિષે

કમ્પેલો	માશા ૩
મુરદારસંગ	માશા ૩
માજુફલ	માશા ૩
દાડમના છોલતા	માશા ૩

સર્વને બારીક કુટી કપડામા ચાળી લો ફરી પીળુ મીણ તોલા ૨ નીલુફરના ફુલનુ તેલ તોલા ૪ બન્નેવ પલાળી લો અને તે દવાઓ એમા મેળવી સારી રીતે રગડો કે મલમ જેવુ થઇ જાય ફરી તેમા સરકો તોલો ૧ મેળવી વળી પણ રગડી લો અને માથા ઉપર લગાડયા કરો

બીજી દવા કમતી લાગતવાળી ચણા નો આટો બે તોલા અને મોરથુથુ ત્રણ માશા જીણી ધુળના જેમ વાટી ખાટા દહીં ૬-૭ તોલામા મેળવી સારી રીતે રગડી લો કે મલમ જેવુ થાય ફરી માથા ઉપર મસલી દો અને એક કલાક પછી નિમડાના પાણીથી ધોય સાફ કરી લો આ રીતે વધુ ભાગે એકજ અઠવાડીયામા સારૂ થાય છે.

દરાજ બચ્ચાને થઇ હોય તો તેના ઉપર વાસી મોહની થુક લગાડવુ ઘણો ફાયદો કરે છે-જો એથી નહીં જાય ત્યારે તે દવા જે ઉપર હમો (મોટાઓની દરાજમા) વર્ણવી ગયા છીએ તે વરતો

બળી જવુ એની દવાઓ મોટાઓના બળી જવામા ઉપર આવી ગઇ છે ત્યા જોશો

"પલેગની બીમારીઓનું વર્ણન."

એની મોસમમા આ વાતોનો ખિયાલ રાખવો જોઇએ

(૧) ઘરની સફાઈ સારી રીતે રાખો અને ત્યા સુધી તેમા સેહ-ભીનાશ નહી થવા દો એ માટે અઠવાડીયામા એક બે વાર આ વસ્તુઓ સળગાવી ધુવાડો આપો

ઝાવ સુકી અથવા લીલી	રતલ ૧
નીમડાના પાત	રતલ ૧
દરૂનજ અકરબી	તોલા ૨
ગુગલ	તોલા ૨

સર્વને અગ્નિ ઉપર નાખી બધેથી બંદ કરી દો કે ધુવાડો ઘેરાય જાય ફરી ખોલી ધુવાડો કહાડી સાફ કરી લો અને ઘરમા સરકો તથા ગુલાબ થોડુ થોડુ છણુકતા રહો એવીજ રીતે ગંધક સળગાવવુ અથવા હીંગ ગુલાબમા ઘોલી તેનો છણુકાવ કરવો પણ ફાયદો કરશે અને બે-ચાર એવા વાસણમા જેનુ મોહ ખુલ્લુ હોય તેમા સરકો અને કતરેના પીયાજ ભરી મકાનની જગાએ ચાર ખુણાઓ ઉપર લટકાવી દો

(૨) પાણી ઘણુ સાફ પીવુ પરતુ ઉકાળેલુ પાણી સારૂ હોય છે અને કેવડો નાખી પીવુ ઘણુજ ફાયદો આપનારૂ છે-અને જો દેહ ઘણો થંડી નહી હોય તો પાણીમા થોડો સરકો મેળવી પીવુ ઘણોજ ફાયદો કરે છે અને પાણી પીયો ત્યારે ઘણુ તંદુ પીવુ.

(૩) સરકો-પીયાજ (કાદા) તથા લીંબુ વધુ ખાતા રહો અને આ વસતુઓ ઘણી ઓછી ખાઓ વધુ ચીકાશ અને ગોશત તથા મીઠાઇ અને માછલી તથા દૂધ દહીં અને

લીલી તરકારીઓ તથા લીલા મેવાઓ જેમકે દરાક્ષ, કાકડી તથા તરબુજ ખરબુજા વિગેરે

(૪) વધુ ભુખ્યા નહી રહેવુ થોડો તેમજ પણુ ઝાડો કબજ થવા નહીં દો જો પેટનો ભાર થોડો પણુ જણાય તો તરતજ ખોરાક ઓછા કરી દો અને ગુલકન્દ વિગેરે ખાતા રહો.

(૫) વધુ ગરમ પાણીથી નહાઓ નહીં જો થોભી શકો તો તાઢાજ પાણીથી નહાઓ નહીં તો ફરી તાજુ પાણી તો છેજ

(૬) ધણી-ધણીયાણી સુવુ બેસવુ ઓછુ રાખો

(૭) ખુશ્બો સુગદ અને અત્તરનો વધુ ઉપયોગ રાખો વિશેષ કરીં ગુલાબ ખસતુ અત્તર અને ઘરોમા ખુશબોવાળા ફુલના ઝાડ રોપેલા રાખતા રહો જેમકે બેલા, ચમબેલી, ગુલાબ અથવા કાફુર ઘરના ખુણાઓમા રાખી લો તેમજ કાફુરની ટુકડી બાજુ ઉપર પણુ બાધો

(૮) શરીર ઉપર તલનુ તેલ લગાડો નહી તેમજ બાળો નહીં અને ખાઓ પણુ નહીં

(૯) આ દવાઓ આપણા તથા આપણા બચ્ચાઓમા વાપરતા રહો

પહેલી દવા તે ગોળી જે મોટા માણસોના તાવના વર્ણનમા લખાયલી છે જેમા જેહેર મોહરા ખતાઇ પણ છે

બીજી દવા

સાચા મોતી	દોઢ માશા
જેહેર મોહરા ખતાઇ	છ માશા
ઉજલા સદલનો વહેર	ત્રણુ માશા
(જદવાર) નરબસી	સવા માશા
કસતુરી	એક રત્તી
કાફુર	એક રત્તી
ચાદીના વરક	એક રત્તી

સર્વને સુરમાની જેમ ઝીણું વાટી ઇસપ ગોલના લુવાબમા ચણાં જેવી ગોળીઓ બનાવી લો અને એક ગોલી સવારે તથા એક સાંજે લેતાં રહેવુ

ત્રીજી દવા કેસરની ગોળી જે ઘણી બરકતવાળી છે

નીમડાના લીલા પાતરા અથવા લીલા ફુલ અને કરયાતુ તથા શાહતરો ત્રણેવ સરખુ વજન લય લો અને રાતના જુદા જુદા પાણીમા શાતરો તથા કરયાતુ ભીંગવી દો સવારે બન્ને પાણી મેળવી દો અને તેમા તે નીમડાના પાતરા કે ફુલ જે હોય તે વાટી લો અને ફરી ઉકાળો જ્યારે તદન પાણી બળી ઉડી જાય અને પાણી તદન રહે નહીં ત્યારે એ દવા જેટલા તોલા હોય દર તોલાના હીસાબે કેસર ચાર રત્તી તેમાં મેળવી દો અને ત્રણુ ત્રણુ માશાની ગોળીઓ બનાવી ત્રણુ દીવશ સુધી તેમા થોડી ખાડ મેળવી એક ગોળી રોજ ખાતા રહો-પલેગથી બચાવ રહેશે

ખોરાક પલેગવાળા માટે સર્વથી સારો (આશજવ) જવનુ પાણી છે તેમા થોડુ ખાટા લીમુનો રસ તથા કેવડાનો અરક પણુ મેળવી લો જો બરફ મળી આવે તો તે પણુ મેળવી તાઢુ કરી લો-વળી એવી બીજી થઢી વસ્તુઓ આપવુ ઘણુજ સારૂ છે.

ચોથી દવા જે ઘણી ફાયદો આપનારી છે. જ્યારે કોઇ પલેગમા સપડાય જાય અને તેને તાવ પણુ હોય ત્યારે આ દવા બનાવી વાપરી લો.

અજમાનુ સત (થાઇમોલ)	માશા ૬
કાફુર સારૂં	તોલો ૧
ફુદનાનો સત (મેન્થોલ)	માશો ૧

આ ત્રણેવને એક શીશીમા (એક પછી એક) નાખી મેળવી સારી રીતે બધ કરી હલાવી દો એઓ મળતાજ (એક બીજાના અસરથી) પાણીની જેમ પીગળી તેલ થઇ

જશે, જ્યારે જરૂરત હોય ત્યારે નાના નાના [illegible] મતાશા લઇ તેઓમા એના ત્રણ ત્રણ ટીપા નાખી આડ આડ કલાકના છેટથી [illegible] એક [illegible] અને દુધ [illegible] પ્રમાણમા પીવડાવો [illegible] તોપણ પીવડાવતા રહો અને બીજી કોઇ [illegible] નહીં આપો જ્યા સુધી કે [illegible]

અને નાના [illegible] બતાશામા બે બે ટીપા અને નાનુ બચ્ચુ હોય તો એક એક ટીપુ બસ થઇ રહેશે

અને જો પ્લેગની ગાઠ પણ દેખાતી હોય તો તે માટે [illegible] તથા [illegible] સરખે વજન લઇ તેમા ગેરુ માટી જદવાર વાટી [illegible] લેપ કરો અને તે ઉપર [illegible] પુરેપુરત ગરમ ગરમ બાંધો તેજ ગરમ ગરમ બદલતા રહો

[illegible] ઉપાય જ્યારે કોઇને [illegible] ખાવા પીવાની [illegible] આપો [illegible] પણ [illegible] તેની [illegible] ઝટ ભરી [illegible] ગાઠને [illegible] બેસાડવા [illegible] નહી ચાવે [illegible] તાદી [illegible]

[illegible] (સન્દલ) [illegible] અને તાજા [illegible] ફુલ [illegible] તેના ઉપર [illegible] નાખો

[illegible] બીજા [illegible] હાથ પગોમા [illegible] (સળગી [illegible]) લગાવવા [illegible] આવે છે અને [illegible] ની [illegible] આવી ગયલે

અને ગાઠ ઉપર [illegible] પહોંચવા દો નહી જ્યારે થન્ડી પહોંચવાની શકા થાય ત્યારે તરતજ બાબુના પાણીમા ૩ કાળી અંગ્રમ ગરમે વઢે ગાઠને ઝારો—સારાશ આ છે કે તેના પકાવવાનો ઉપાય કરવો જોઇએ એજ રીતે જનો વળગાવવી પણ સારી રીત છે ક્રમમાક્રમ [illegible] બાર વાસી વળગાવીદો.

અને [illegible] એના બીજી પણ સારી રીતો નીચે મુજબ છે

પડી જે ઘણીવાર અજમાવેલી છે

ઉજનો એલચ (૫ બીજા)	તોલો ૧
અફીણ	તોલો ૧

બન્ને વાટી ફરી લસણના પાણીમા સારી રીત મેળવી એની પટીઓ બનાવી લો ફરી એક પટી ગાઠ ઉપર મારી લો અને તેના ઉપર (પીયાજ) કાંદા ભુજી છુદી બાંધી દો જ્યારે કાંદા થડા થાય ત્યારે બીજા કાંદા ગરમ બદલો બાંધી દો અને બે બે કલાક વીત્યા પછી પટી પણ નવી બદલી દો—એથી એકજ દીવસમા અંદરનો મવાદ નિકળી આવશે—તે એવી રીતે પાકશે કે ગાઠ પોતેજ પાકી ફુટી જશે [illegible] નશતર મારવાને લાયક થઇ જશે અથવા પુલટિસના [illegible] માવાથી ફુટી મવાદ [illegible] નિકળી જશે

પીવાની દવા પ્રથમ આલુ બુખારા નંગ ૭ [illegible] તોલા પાણીમા ૧—૨ કલાક ભીંગવી દો ફરી તેનુ નીતરૂ પાણી લઇ લો ફરી તે પાણીમા

જરીશ્ક	માશા ૫
ગુલકાના બી	માશા ૫

વાટી કપડાના ગાળી નો અને તેમા

ઉન્નબ સફેદ	માશા ૩
જદવાર (નરબસી)	માશો ૧
જેહેર મોહરા ખતાઇ	માશો ૧
દરીયાઇ નારીયળ	માશો ૧
કાફુર	માશો ૧

સર્વને ગોવરુનુ અરક તોલા ૧૨ મા વાટી મેળવી દો ફરી તેમા દાડમનું શરબત તોલા બે મેળવી પીવડાવો.

પીવાની ત્રીજી દવા આ થડો જુલ્લાબ અને ઘણોજ ફાયદો કરનારો છે

કાલી જીણી હર્ડે	માશા ૬
જદવાર (નરગસી)	માસા ૬
સુનામકીના પાતરા ઘીમા ચાપડેલા	માશા ૬
ગુલાબના સુકા ફુલ	તોના ૧

રાતના અઘા પોણા રતલ ગરમ પાણીમા ભીંજવી સવારે કપડામા ગાલી તેમા ગુલકન્દ આફતાબી તોલા ૨ અને લાલ ખાંડ તોના ૪ મેળવી ફરીથી કપડામા ગાલી લો અને તેમા ચાર તોલા ગુલાબનુ શરબત તથા બદામની ગરી નગ ૯ થોડા પાણીમા વાટી તે પણ મેળવી બરફ નિમકથી તાઢુ કરી પીવડાવો અને દરેક ઝાડા થયા પછી ઘણું તાઢુ પાણી વાસી અથવા બરફનુ આપતા રહો—અને એક એક દીવસનો આંત્રો વચમા નાખી એવા ત્રણવાર જુલ્લાબ આપો—અને વચ્ચેના દહાડા ઓમા તુખમે રેહાન પાચ માશા પલાવી ઉપરથી શરબતે બનફશા તોલા ૨ પાણીમા મેળવી પીવડાવો

છુટી છુટી કેટલી અગત્યની અને કામની વાતો.

ગોશત નાખવાની રીત ખાટા કાગજી લીમુના રસમા જુનો ગોળ ઘોલી ગોશત ઉપર સારી રીતે લગાડી દો કે તેની કોઇ જગ્યા કોરી નહીં રહે ફરી તે ઉપર કલમી શોરો જીણુ વાટી ભભરાવી દો અને સારી પઠે મસલી દો અને તે ઉપર લાહોરી નીમક અથવા સાભર લુણ વાટી ભભરાવી મસલી તડકામા સુકાવી લો એ રીતે મહીનાઓ સુધી ગોશત રહી શકે છે (બગડશે નહીં)

ઇંડુ રાખવાની રીત ઇંડાને ઘીમા તેલ અથવા ચુનાના પાણીમા મુકી દો લાંબી મુદ્દત સુધી બગડશે નહીં.

ગોશત ગળાવવાની રીત અંજીર અને સોહાગો તથા નોશાદર અને કચરી (બાદયાન)વાટી રાખી લો અને દહી અથવા ઇંડાની સુફેદીમા એમાથી થોડુ મેળવી ગોશતમા મેળવી આઠ દસ મિનિટ તપેલીમા રાખી ઢાકી હલકી આચે ચઢાવો એથી ગોશત હલવોથઇ જશે. ફરી જેમ ગમતુ હોય તેમ રાંધીલો

દુધ ફાડવાની રીત પહેલા દુધ ઉકાળો ફરી તેમા એક ઇંડાની સુફેદી તથા તેની જરદીને અલગ અલગ થોડુ પાણી અથવા દુધમા સારી રીતે ઘોલી તેમા મેળવી દો તરત ફાટી જશે જો વાર લાગે તો ચમચાથી હલાવી દો

પાણી અથવા ખાણુ ગરમ રાખવાની રીત પેટી અથવા ટોપલો કે ગુણીમા નવી રૂ ભરી રાખો ફરી ગરમ ખાણુ અથવા પાણીનુ વાસણ સારી પઠે ઢાકી તેમા દબાવી દો અને પેટી ટોપલી કે ગુણીનુ મોહ દબાવી બંધ કરી દો—જ્યારે ખોલશો ગરમ મલશે—જો નવો રૂ નહીં મળે તો જુનો રૂ પણ એજ કામ લાગશે અને જો પેટી, ટોપલા નહી હોય તો ગોદડામા જુનો રૂ ભરી તેમા વાસણ લપેટી લો અને તે ઉપર કસીને રસ્સી બાંધી દો તો વધુ સારૂ થાય આ રીત બરફ પડતા દેશોમા ઘણી ઉપયોગી છે

છેવટ—ગ્રંથ સમાપ્તી.

એમા કેટલા તે નુસખાઓની રીતો લખવામા આવે છે જેના કાનો આ ભાગમા આવ્યા છે—જો આ નુસખાઓ વધુ દીવસો સુધી ખાવુ હોય અથવા બજારમા ભરોસા લાએક મળતી ન હોય ત્યારે ઘરમા બનાવી લેવુ શ્રેષ્ઠ છે.

ખમીરે ગાવજુબાનનો નુસખો.

આ દિલ તથા દેમાગ એટલે મગજને તાકાત આપે છે.

ગાવજુબાન	તોલા ૩
ગાવજુબાનના ફુલ	તોલો ૧
ધાણા	તોલો ૧
આબેરેશમ કતર્યો સાફ કરેલુ	તોલો ૧
લાલ બહમન	તોલો ૧
ઉજલી બહમન	તોલો ૧
ઉજલા સન્દલનો વહેર	તોલો ૧
ફરજમુશકના બી પોટલીમા બાંધી	તોલો ૧
તુખમે બાલંગા કપડામા બાંધી	તોલો ૧

રાતના બે રતલ પાણીમા ભીંજવી દો અને સવારે ઉકાળો જ્યારે ત્રીજો ભાગ પાણી રહે અને બે ભાગ બળી જાય ત્યારે કપડામા ગાલી તેમા ઉજલી ખાંડ રતલ એક મેળવી (કીવામ) એટલે જાડુ શરબત બનાવી ફરી તેમા

જેહેર મોહરા ખતાઇ	માશા ૪॥
ચળકતો કહેરબો	માશા ૪॥

ખરળ કરી જીણુ વાટી મેળવી દો ફરી તેમા

ચાદીના વરક	નગ ૧૦
* સોનાના વરક	નગ ૫

થોડા મધમા ઘુટી વાટી ખમીરામા મેળવી દો (અ મતાન વિગેરથી બે ત્રણ કલાક ઘુ ટ ફરી કાચ અથવા ચીનીના વાસણમા ભરી દો પણ વાસણમા અધુરૂ ભરો કે ખમા રનો ઉભરો આવી બહાર નીકળી જાય નહીં) એનો ખોરાક ચાર માશાથી સાત માશા સુધી છે

અને જો એમા દરરોજ મુગાની ભસ્મ (મરજાનનો કુશતો) બે ચોખાભાર મેલવી ખાતા રહો તો તેનો અસર ઘણી જલદી થવાનો વળી આ નુસખો ગરમ દેહ વાળાને વધુ ફાયદો કરશે

* જો કમતી ખરચમા બનાવવુ હોય તો સોનાનો વરક નહીં નાખો કરતા

બદામના ખમીરાનો નુસખો

આ ખમીરો થડી દેહવાળાઓને વધુ ફાયદો કરે છે

મીઠી બદામની ગરી છોલેલી	તોલા ૪
કાહુના બી	માશા ૬
મીઠી દોધીના બી છોલેલા	તોલા ૨

પ્રથમ પાણીમા જીણુ વાટી લો ફરી તેમા (મીસરી) સાકર અરધો રતલ અને મધ પા (૦।) રતલ મેળવી પકાવી ઢીલાવી (કેવામ) કરી લો ફરી તેમા

નાની એલચીના દાણા	માશા ૬
લાલ બહમન	માશા ૬
સુફેદ બહમન	માશા ૬
જેઠીમધની જડ	માશા ૬
ગાવજુબાન	માશા ૬
ગાવજુબાનના ફુલ	માશા ૬

કુટી ચાળી મેળવી દો એની ખોરાક સાત માશાથી એક તોલો સુધી છે અને જો શક્તિ હોય તો એમા કસ્તુરી એક માશો અને ચાદીના વરક બે માશા પણ મેળવી દો

ઇત્રીફલ ઝમાનીનો નુસખો આ ઇત્રીફલ સર્વ તરેહની દેહવાળાઓને માફક આવે છે કોઇપણ જગ્યાનો નજલો-ગાડાપણુ તથા મગજ પરની ગરમી ચડવાને (તબખીરને) ફાયદો આપે છે અને એ વતરોક એના ઘણાઓ ફાયદા છે.

ભેડાના છોલતા	માશા ૧૧
સુકા આમલા	માશા ૧૧
કાબલી હરડેના છોલતા	માશા ૨૨॥
પીળી મોટી હરડેના છોલતા	માશા ૨૨॥
કાળી જીણી હરડે	માશા ૨૨॥

સર્વને કુટી કપડામા ચાળી લો અને મીઠી બદામનુ તેલ સાડા પાંચ તોલાથી મેળવી ચોપડી લો ફરી એમા

ઉજ્વલ સન્દલનો વહેર	માશા ૬॥
કતીરો ગુંદર	માશા ૬॥
ગુલાબના સુકા ફુલ	માશા ૧૧।
વાસકપુર (આકાશી રંગતુ)	માશા ૧૧।
નીલુફરના ફુલ	માશા ૧૧।
બનફશાના ફુલ	માશા ૨૨॥
સકમુનયા (ભુજેલુ)	માશા ૨૨॥

(સકમુનયાને ભુજવાની રીત આ છે કે સફરજનના ઉપરથી ત્રણ ખુણુ ની એક કાપથી કાઢી ઉચકી લો અને અન્દર ચપ્પુથી કોતરી ખાડો પાડી તેમા સકમુનયા ભરી દો અને તે ઉપર થોડા ઉજલા તલ નાખી તે કાતલીથી બધ કરી ગુંદેલા આટા વજે સઘે લપેટી દો અને વજનસર ગરમ તન્નુરમા રાખી લો જ્યારે આટાનો ખમીર લાલ થાય ત્યારે તેમા થી કહાડી નુસખાના કામમા લાવો)

તુરબદ (નસોત) એક પોલીજડછે	માશા ૪૫
ધાણા સુકા	માશા ૫૫

સર્વને કુટી ચાળી લો ફરી

બનફશાના ફુલ	માશા ૨૨॥
ઉનાબ	નગ ૫૦
સેપીસતાન	નગ ૫૦

પાણી ૨-૨॥ રતલમા ઉકાળી કપડામા ગાળી તેમા મધ તોલા ૩૨॥ અને હરડેના મુરબ્બાનો શીરો તોલા ૫૨॥ મેળવી આગ ઉપર શરબતનો કેવામ કરી લો અને તેમા ઉપરની સર્વ દવાઓ મેળવીદો ફરી અનાજમા ૪૦) દીવશ સુધી દબાવી રાખો (કે સર્વ એક થાય) અને જલદી ખાવુ હોય તો દસ દીવસ તો જરૂર દબાવી રાખો એનો ખોરાક સુતી વેળા સાત માશાથી એક તોલો સુધી છે

અને જો એમા નીચે લખેલા મગજો મેળવી દો તો મગજ શક્તિ માટે વધું ઉપયોગી થઇ પડશે.

દોધીના બી	તોલા ૨
ખારક સુકી દલયા કહાડી	તોલા ૪
તરબુજના બીની ગરી	તોલા ૨
ઉજલી ખસખસ	તોલા ૨
કાહુના બી	તોલા ૨
બદામની ગરી	તોલા ૨

સારી રીતે કુટી મેળવી દો—જો આપોમા નજલો ઉતર્યો હોય એટલે મોતયો હોય તેમા આ રીતે બનાવી ખાઓ તો વધુ ફાયદો આપશે

મુગાની ભસ્મનો નુસખો

બે તોલા લાલ મુગો લય એક રતલ કુટેલી મીસરીમા વચ્ચે રાખી એક કાગલ અથવા કપડુ કે ગુણી લપેટી દોરડીથી બાધી લો ફરી વીશ રતલ અડીયામા રાખી સળગાવી આચ આપો—જો અડીયા નહીં મળે તો બનાવેલા છાણામા મુકી આચ આપો જ્યારે આચ તદન બુઝી જાય ત્યારે મુગાને છાણાની નાખમાથી કહડી લો તેની બધી જડો ઉજળી દુર જેવી નીકળી આવશે પણ જે જે ઉજલી થઇ હોય અને સેહલાયથી તુટતી હોય તેને બારીક વાટી રાખી લો આજ મુગાની ખાક છે—અને જે મુગાની જડો હજુ કાળી રહી ગઇ હોય તેને નવેસ થી બીજી થોડી મીસરીમા મુકી લપેટી વીશ રતલ અડીયામા આંચ આપી દો કે ઉજલી થાય ફરી વાટી રાખી લો અને દશ પન્દર દીવસ પછી વાપરો કારણ કે આ વધુ ગરમ હોય છે અને જેટની જુની ભસ્મ હોય તે સારીજ હોય છે. આ ભસ્મ લીલી ખાસી અને દિલની હોલ તથા મગજ શક્તિ કમજોર થઇ હોય તે માટે સારો ફાયદો કરે છે અને ભુખ પણ લગાડે છે. એવા એવા રોગો માટે બે ચોખાભાર લય ખમીરે ગાવજુબાન નવ માશામા મેળવી ખાવુ જોઇએ

એક સ્ત્રિએ આ ભસ્મને (પેઠા) ઉજલા કોલાના મુરબ્બામા મેળવી ખાધી હતી જેને

દિલની હોલ અને તમખીર તથા લોહીવા (ઇસતેહાઝાની બીમારી હતી) તેને ઘણો ફાયદો થયો હતો

(રાંગ) કલ્ઇની ભસ્મ એની રીત આ છે કે એક તોલો ચોખ્ખી સારી રાગ લય તેને કુટી ચપટી બનાવી કાતરથી કાતરી ચોખાની જેમ નાની તુકડીઓ કરી લો અને આમલાના ઝાડની છાલ અરધો રતલ લય કુટી એક ગુણીના કટકામા બીછાવી તે ઉપર કતરેલી રાગ બીછવી લો અને (ગુણી) ટાટ ને ગોળ વાળી લપેટી સુતલીથી ખેચી બાધી દો ૫ી વીશ રતલ અડીયામા રાખી સળગાવી દો જ્યારે આગ થન્ડી થાય ત્યારે સભાળી રાખ હટાવી રાગની તુકડીઓ કહાડી લો રાગ ની તુકડીઓ તેમાથી ફુલી કોડીની માફક ઉજલી નીકળશે ફરી હાથે મસલી કપડામા ચાલી લો જેટલી રાગ બળી ભસ્મ થઇ ગય હશે અને ચુનાની જેમ ઉજલી થઇ હોય તેજ સારી છે અને જે તુકડીઓ હજુ સખત હોય તેને જુદી કરી લો (અને ફરીથી આચ દો) આ ભસ્મ (મેદાને) તાકાત આપી પાચનશક્તિ વધારે છે. જેટની જુની ભસ્મ હોય તે સારી હોય છે જો બે ચોખાભાર ચોડી મલાઇમા મેળવી ચાટીએ તો ભુખ વધુ લગાડશે

જવારેશ મસતગીનો નુસખો

વાસકપુર (આકાશી રગની)	તોલો ૧
રૂમી મુસતગી	તોલો ૧
નાની એલચીના દાણા	માશા ૬

વાટી અરધા રતન ગુલાબજળ અને પા (૦।) રતલ ખાડનો (કીવામ) શીરો બનાવી તેમા મેલવી દો–ખોરાક ૯ માશાથી એક તોલો સુધી–ભુખ કમતી લાગતી અને વારે વારે ઝાડા થવાને ફાયદો આપે છે–જો ખાણુ ખાધા પછી લીધી હોય તો હજમ કરે છે જો આજ જવારેશમા ત્રણ માશા (સગદાના મુર્ગ) એટલે જુવાન મરઘાના પેટમા પડવાલો સખત મેદો છે તે સાફ કરી સુકાવી વાટલી ભુકી) મેળવીએ તો મેદાની કમતાકાતને ઘણો ફાયદો કરશે

જવારેશ કમુનીનો નુસખો

અદરકનો મુરબ્બો	તોલા ૩
ગુલકન્દ આફતાબી	તોલા ૭
હર્ડેનો મુરબ્બો ઠળયો કહાડી	તોલા ૪

સર્વને પોણો રતલ ગુલાબજળમા વગર મસાલી કુડી અથવા સિલ ઉપર તદન જીણું વાટી તેમા ઉજલી ખાન્ડ તોલા ચાર અને મધ તોલા ચાર અને સાડાચાર માશા વધુ મળવી કીવામ કરી લો ફરી તેમા કાનુ જીરૂ જે કે સરકામા ભીજવી સુકવેલુ હોય તોલા ત્રણ તથા

ઉજલા મરી	માશા ૪
તિતલીના કા પાતરા	માશા ૪
દારચીની	માશા ૪
લાન ણરા (નિમકની જાત,	માશા ૪

સર્વને કુટી ચાળીમા ચાળી તેમા મેળવી દો ખોરાક ૭ માશાથી એક તોલા સુધી છે પેટમા થતો ચ્રાનો દુખાવો તથા વારે વારે બદ હજમીની ઝાડો થતો હોય તેને પણ ફાયદો આપે *

ગુલકન્દનો નુસખો મોસમના ગુલાબના ફુલની પાખડીઓ જે ખુસબોદાર અને સારા રગની હોય રતલ બે લઇ ઉજલી ખાડ રતલ છની સાથે મેળવી લાકડાની કુડી અથવા પત્થરની સીલ ઉપર વાટી લો કે બન્ને એક થાય પછી થોડા દીવસો તડકામા જે વાસણ મા ભરયુ તે વાસણનુ મોઢુ બધ કરી મુકો કે જેથી એક મીઝાજ થાય આ બે વર્ષ

---

*ગરમ દેહવાળાએ તથા ગરમીના દીવસોમા આ જવારેશ કમુનીનો ખોરાક ઓછો લવો તેમ જરૂરત હોય તોજ ખાવી અને આદત પાડવી નહીં, એચ એ રહમાન.

સુધી બગડશે નહીં. અને જો ખાંડની જગ્યાએ મધ મેળવે તો ચાર વર્ષ સુધી તેનો અસર કમ થતો નથી આ ગુલકન્દ ઝાડાનો કબજ દૂર કરે છે મેદાને તાકાત આપે છે જો એમાં થોડું કાળું જીરૂ મેળવી ચાટીએ તો પેટ તથા કમરના દુખાવાને ફાયદો આપે છે

અને આ વાત યાદ રાખો કે જ્યારે ગુલકન્દ કોઈ દવામા ઘોલી પીવુ હોય ત્યારે ઘોલી ગાળી લો-નહીંતો તેના ફુલની પાખડીઓ ઉલટી લાવશે

દવાઉલ મિસ્ક

આ નામ એક માજુનનુ છે જેમા કસ્તુરી એટલે (મિસ્ક) જરૂર હોય છે આ માજુન દિલને ઘણુંજ તાકાત આપે છે, અને એના નુસખાઓ થોડાક ઘટારા વધારા સાથે થડા તથા ગરમ તાસીરવાળા ઘણા છે પણ વધુ ઉપયોગ સમધારણ તાસીર તથા થડી તાસીરવાળાઓનો હોય છે, જેથી તે બન્ને નુસખાઓ નીચે મુજબ લખ્યા છે

(૧) દવાઉલ મિસ્ક થડી તાસીરવાળુ

ગાવજુબાન	માશા ૯
નરકચુર	માશા ૬
ગાવજુબાનના ફુલ	માશા ૬
આબ્રેશમ કતરી સાફ કરેલુ	માશા ૬
ઉજલા સંદનનો વહેર	માશા ૬
ફરંજ મુશ્કના પાતરા	માશા ૬
કાહુના બી	માશા ૬
સુકા ધાણા	માશા ૬
કુલફાના કાળા બી	માશા ૬
મીઠી દૂધીના છોલેલાં બી	માશા ૬
સુફેદ બહમન	માશા ૬
લાલ બહમન	માશા ૬
દરૂનજ એકરબી	માશા ૬
ગુલાબના સુકા ફુલ	માશા ૬
રૂમી મુસતગી	માશા ૬

સર્વને અલગ અલગ કુટી ચાલી દવાઓનુ અલગ અલગ વજન કરી લો ફરી

મીઠા શફરજનનુ શરબત	તોલા ૧૦
મીઠી બેહીનુ શરબત	તોલા ૧૦
ઉજલી ખાંડ (સક્કર)	તોલા ૪૦

મેળવી અગ્નિ ઉપર ઉકાળો જ્યારે શરબતનો કેવામ થાય ત્યારે એમા ઉપરની દવાઓ મેળવી હલાવી એક કરી લો ફરી તેમા

સાચા ઉજળા મોતી	માશા ૪
ચળકતો કેહેરબો	માશા ૬
વાસકપુર આકાશી રંગનુ	માશા ૬
બસદ લાલ (કાણાવાળો મુંગાની જેમ દરયાઈ એક લાલ પત્થર)	માશા ૬
લાલ રંગની યાકુત ની કણીયો	માશા ૬

કેવડાનુ અરક ચાર તોલામા આ સર્વને ખરલ કરી ઝીણી ધુળની જેમ વાટી સુકવી મેળવી દો ફરી તેમા

ચોખ્ખી કસ્તુરી	માશા ૨
જાફરાન (કેશર)	માશા ૩
ચાંદીના વરક	માશા ૬

કેવડાના અરકમા ખરળ વળે વાટી એ પણ મેળવી દો ખોરાક એનો અરધા તોલાથી એક તોલા સુધી ઉમર તથા જરૂરત સમજી આપો

(૨) દવાઉલ મિસ્ક મોતદેલનો નુસખો

આ દવા દિલ અને મગજને તાકાત આપે છે અને મેદાની ખરાબ તબખીર તથા નબળા વિચારો ને દુર કરે છે. વળી ગરમી સરદીમા સાધારણ છે

ગુલાબના સુકા ફુલ	માશા ૨
આબ્રેશમ કતરી સાફ કરેલી	માશા ૨
દારચીની	માશા ૨
લાલ બહમન	માશા ૨
સુફેદ બહમન	માશા ૨

દરૂનજ અકરબી	માશા ૨
ધળેલા	માશો ૧
રૂમી મુસતગી	માશો ૧
નાની ઇલાચીના દાણા	માશો ૧
ઉજલા સન્દલનો વહેર	માશા ૩
લાલ સન્દલ નો વહેર	માશા ૩
ધાણા સુકા	માશા ૩
સુકા આમલા	માશા ૩
કુલફાના બી	માશા ૩
ગાવ જુબાનના ફુલ	માશા ૪
(જરીસ્ક)	માશા ૫
ઉદે હિન્દી (સાદુ—અગર)	માશો ૧॥
બાદરજ બોયા	માશો ૧॥

સર્વ ને કુટી કપડામા ચાલી લો અને રૂબ્બે બેહીશીરીં (બેહી,મીઠાનો જાડો શીરો) તોલા પાચ તથા ઉજલી ખાન્ડ તોલા પાચ—મધ તોલા પાચ પ્રથમ એઓનો સાથે (કેવામ) શીરોકરી તેમા ઉપરની દવાઓ મેળવી દો ફરી તેમા

સાચા મોતી (ખસખસ જેવા નાના)	માશા ૨
ચળકતો કહેરબો	માશા ૨
બસદ લાલ એટલે (કાણાવાલો મુગાની જેમ એક દરયાનો લાલ પત્થર)	માશા ૩
વાસ કપુર ચળકતુ	માશા ૩

ચાર તોલા કેવડાના અરકમા ખરલ કરી નશવીદો ફરી તેમા

કસ્તુરી	માશો ૧
કેસર (જાફરાન)	માશો ૧

બન્ને ને અલગ કેવડા મા વાટી મેળવીદો ફરી ચાદીના વરખ સાડા ત્રણ માશા થોડા મધમા ઘુટી મેળવીદો અને - ચ અથવા ચીની ના વાસણમા ભરીદો અને ખેરાક એનો પાંચથી નવ માશા સુધી છે, અને વધુ ભાગે આજ નુસખો સર્વ જગ્યા બનાવવામા આવે છે અને મોટા મોટા યુનાની દવાખાનાવાળા પણ બનાવી વેચે છે.

માજુન દબીદુલ વર્દનો નુસખો.

બાલછડ	માશા ૩
રૂમી મુસતગી	માશા ૩
જાફરાન (કેશર)	માશા ૩
વાસકપુર ચળકતું	માશા ૩
દારચીની	માશા ૩
ઇજખર મકકી	માશા ૩
અસ ળુન	માશા ૩
મીઠી કૂટ	માશા ૩
ગાઇસના ફુલ	માશા ૩
તુખમે કસુમ	માશા ૩
મજીઠ	માશા ૩
ધોયલો લાખ	માશા ૩
અજમોદ (કરફસના બી)	માશા ૩
અજમોદની જડ	માશા ૩
લાબી જરાવદ	માશા ૩
હબ્બે બલસાં	માશા ૩
અગર ગરકી (ઉંચુ તથા પાણીમા ડુબનારૂ)	માશા ૩
ગુલાબના સુકા ફુલ	તોલા ૪॥

સર્વને કુટી કપડામા ચાલી લો અને સત્તર (૧૭) તોલા મધનો (કેવામ) કરી એટલે મધમા થોડુ પાણી મેળવી હીનવી આગ ઉપર ચડા ઓ જોશ આવે ત્યારે તેનો કફ ઉતારી સાફ કરી લો જયારે પાણી બળે અને મધ પોતાના વજન ઉપર આવી જાય ત્યારે) નીચે ઉતારી તેમા સર્વ દવાઓ મેળવી રાખી લો એનો ખેરાક ૩થી ૫ માશા સુધી છે આ માજુન દબીદુલ વ° જીગર (લેવર) તથા મેદો અને સ્ત્રિના રહમ વિગેરેના સોજાઓને ફાયદો આપે છે એનો મીઝાજ થોડો ગરમ છે અને જો તાવમા આપો તો એને ચાટી ઉપરથી બેદ મુશકનુ અરક તોલા ચાર પીવડાઓ તો વધુ સારૂ છે

કાસનીનુ પાણી ટપકાવવાની રીત.

કાસનીના બી તોલા ત્રણ દોહરા કરી રાતના રતલ સવા રતલ પાણીમા ભીંજવી દો.

સવારે એક ચાર ખુણીયા કપડાના ખુણાઓ બાંધી લટકાવો અને તેમા ઉપર લખેલા તુખમે કાસની તેના પાણી સાથે નાખી ટપકાવી લો જ્યારે ટપકી રહ્યું ત્યારે બીજી વારે પણ તેજ પાણી કપડામા નાખી દો અને ટપકાવી લો એવી રીતે સાતવાર કરી લો

કાસની વિગેરેનુ પાણી કાઢવાની રીત.

કાસનીના તાજા પાતરાને લય ધોયા વિના વાટી લો અને તેનુ પાણી કહાડી આગ ઉપર રાખી ઉકાળો કે ફાટી તેનુ બધુ લીલાપણુ અલગ થય જશે અને પાણી અલગ થય જશે, ફરી તે પાણી ગાળી લો–આ પાણી કલેજાના સોજાને ઘણોજ ફાયદો આપે છે

આશેજવ એટલે જવનું પાણી બનાવવાની રીત.

જવ ત્રણ તોલા લય તે ઉપર થોડુ પાણી છાટી કુટો કે જેથી તેના છોલતા જુદા થાય ફરી તેને દોઢ રતલ પાણીમા ઉકાળો જ્યારે અરધુ પાણી રહે ત્યારે એ નકામુ પાણી નીતારી કહાડી લો અને તે જવમા નવુ પાણી દોઢ રતલ બીજુ મેળવી ઉકાળો કે એ પણ અરધુ રહે ત્યારે એને પણ નીતારી ફેકી દો એ પરમાણે છ વાર પાણી બદલી ફેકી દો ફરી સાતમીવારનુ પાણી ઉકાળેલુ નીતારી કપડામા ગાળી લય તેમા ખાંડ અથવા નીલુફરનુ શરબત મેળવી પીવુ જો મન થાય તો તેમા કેવડાનુ અરક પણ થોડુ મેળવી દો

જો (દિક) ખઇના તાવમા ઝાડા પણ થતા હોય તો પ્રથમ જવને થોડુક ભુજી ફરી આશેજવ બનાવી-લો તે વધુ ફાયદો કરશે અને આ વિચાર કરશો નહીં કે એવા હલકા પાણીથી બીમારને શું ખોરાક મળશે પરતુ આ બધુજ તેને સારી રીતે પચી તેનો ખોરાક બની જાય છે. અને ઘણી જલદી હજમ થાય છે અને પેટમા ભાર થવા દેશે નહીં વળી સારૂ ખુન પેદા કરે છે અને સિલની બીમારી (એટલે ફેફસામા જખમ પડવાને) તથા સુકી ખાસીને ફાયદો આપે છે. અને પેચીશની બીમારીમા પણ આપવુ સારૂ છે-અને તાવમા તો આ ખોરાક અને દવા પણ છે–તેસોમાથી બગડેલો મવાદ હોય તેને કહાડે છે–એની તાસીર તરાવટ સાથે થડી છે તેથી જેના (મેદામા) પેટમા સરદી વધુ હોય અથવા પેટમા દુખાવો હોય અને ઝાડો કબજ વધુ હોય તેને હકીમની રાય લેવા વિના પાવું નહીં

ગુલાબનું ઉંચુ શરબત એટલે શરબતે વર્દ મુકર્રરનો નુસખો.

ગુલાબના ફુલ બે તોલાને અડધા રતન ગુલાબજળમા ઉકાળો જ્યારે અડધુ ગુલાબજળ રહે ત્યારે કપડામા ગાળો તેમા અડધો રતલ ગુલાબજળ બીજુ મેળવી દો અને બે તોલા ગુલાબના ફુલ બીજા મેળવી ફરીથી ઉકાળો કે અડધુ રહે ત્યારે પાછુ ગાળી લો અને એજ રીતે ઉપરની જેમ સાત વાર કરી લો ફરી સાતમીવારે કપડામા ગાળી તેમા પા (૦૧) રતલ ખાંડ મેળવી ઉકાળી શરબતનો કેવામ બનાવી લો અને ચાસણી આવી ગયા ફરી તેમા વાસ કપુર માશા ૬ બારીક વાટી મેળવી દો જ્યારે ઝાડા લાવવાનો વીચાર થાય ત્યારે ચાર તોલા એમાંથી પાણીમા મેળવી તેમા બરફનુ પાણી જેટલી વાર પીશો તેટલા ઝાડા થયાં કરશે–અને બીજા જુલ્લાબોથી એમા એક ઉલટી તાસીર આ છે કે એની તાસીર થડી છે અને મેદાને તાકાત આપે છે વળી કોઇ કારણે જો એથી ઝાડા નહીં થાય તો પણ કોઇ નુકસાન કરતુ નથી અને ગરમ બીમારીઓમા ઘણો ફાયદો આપનાર તથા હલકો જુલ્લાબ છે.

સાદી સિકન જેબીનના શરબતનો નુસખો.

ઉજલી ખાંડ ત્રીશ તોલાને ઉંચો સરકો દશ તોલામા મેળવી દો અને તેમા પાણી પણ વીશ તોલા નેલવી ધણી હલકી આચ ઉપર ઉકાળો, અને હલાવતા રહો જ્યારે તેની ઝાગ જે ઉપર આવે તેને (ઝાગ, કફ્ગીર અથવા કાણા વાળા ચમચા વળે) કહાડતા જાવુ પરી જ્યારે તેમા રીગનો તાર બધાય ત્યારે અગ્નિ ઉપરથી નીચે ઉતારી નીચે પણ હલાવતા હલાવતા તાઢુ કરી લો અને બોતલ મા ભરી લો

આ સિકનજેબીન સફ્રાવી માદ્દાને ઘણી જલદી દુર કરે છે જો ખરબુજા તથા બીજા એવા હલકા મેવા ખાય ઉપરથી આ સિકન જેબીન ચાટી લો તો વધુ ફાયદો કરે છે કારણ આ વસ્તુઓથી સફરાવી માન્દો બનવાનો હોય તેની રોકાણ થઇ જાય છે

ફાયદો જ્યારે ખાસી હોય અથવા મેદો(જઠર) કમતાકાત હોય અથવા પેચીશની બીમારી હોય અથવા જુલાબ લીધો હોય તેમા સિકન જેબીન આપો નહીં

જો સિકન જેબીનમા ખાંડની જગ્યાએ મધ મેળવી દો તો તેની થડી તાસીર ઓછી થાય છે અને એનેજ (અરબીમા) અસલ કહેછે

અને કદી સરકાની જગ્યા અરકે નાઅના મેળવવામા આવે છે ત્યારે તેને સિકન જેબીન નાઅનાઈ કહે છે–અને લીમુ તથા ખાંડના શરબતને લીમુની સિકન જેબીન કહેવાય છે,

કોઇપણ જાતના અરક ખેચવાની સોહેલી રીત

જે દવાનુ અરક ખેચવુ હોય અને અરક ખેચવાનુ જંતર નહી મળતુ હોય તો તેની રીત આ છે કે જેટની દવા હોય તેનુ બાર ગણુ પાણી દવાની સાથે એક મોટા તપેલામા ભીંગવી રાખી ચુલા ઉપર ચડાવી નીચે અગ્નિ બાળો અને આ મોટા તપેલાની વચેવચ એક નાની તપેલી પાણીના વચેવચમા એવી રીતે રાખી લો કે એમા અંદરનુ પાણી જાય નહીં જો તપેલી વધુ પાણીના લીધે વચમા ટકે નહીં ત્યારે તેની નીચે કાંઇ ઈંટ અથવા લાખડનો બટરો વિગેરે રાખી તે ઉપર મુકી ટકાવી લો ફરી મોટા તપેના ઉપર એક માટીનો ઘડો પાણી ભરી મુકી દો જ્યારે તપેનાના પાણીને આચ લાગશે ત્યારે વરાળ ચડી તે ઘડાના તળયામા વળગી અરકના ટીપા બની આ નની તપેલી મા ટપકવા લાગશે–થોડી થોડી વારે ખોલી જોતા રહેવુ જેયારે નાની તપેલી ભરાઇ જાય ત્યારે તેને શીસા વિગેરેમા ભરી લો અને તપેલી મોટા તપેનામા ફરી પણ મુકી દો અને ઉપરના ઘડાનુ પાણી પણ જોતા રહેવુ જ્યારે તે ગરમ થાય તો એ ઘડો ઉતારી બીજો તાઢા પાણીનો ઘડો ભરી બદલી દો એ રીતે અરક નીકળી આવશે એક સેર દવા હોય તો તેનુ સાત આઠ શેર અરક લેવુ સારૂ છે તે એવી રીતે કે બાર શેર પાણી નાખી આઠ શેર અરક ખેચી લો અને તે પછી જે બચેલુ રહે તે રહેવા દો

શરબત બનાવવાની રીત.

શરબતની સર્વ દવાઓ રાતના ૭ ઘણા પાણીમા ભીંગવી દો ફરી સવારે તેને ઉકાળો જ્યારે પાણી બળી એક ત્રીજો ભાગ પાણી રહે ત્યારે મમલી કપડામા ગાળી લો અને તે દવાઓના વજન પ્રમાણે બમણી અથવા ત્રણ ઘણી ખાંડ અથવા સાકર તેમા મેળવી ઉકાળી તાર બધાય તેવો શીરો બનાવી લો અને નીચે ઉતારી જ્યારે તાઢુ થાય ત્યારે શીસાઓમા ભરી રાખી લો *

* શરબત બનાવતા તેનો મેળ–કફ જે ઉપર આવે તે કહાડી ફેકી દો–અને ઇંડાના કોચલા અથવા સફેદી તથા ખટા લીંબુના છોલતા પણ ઉકાળતા મેળવવા થી તેનો મેલ ઘણી જલદી નીકલી આવશે વળી ચુલા ઉપર ચડાવ્યા પછી તેને છેવટ સુધી હીલાવતા રહેવું.

એચ. બી. રહેમાન.

ફાયદો ચાદીના વરખ જ્યારે કોઈ માજુન કે શરબતમા મેળવવાનો વીચાર હોય તો તેની સારી રીત આ છે કે વરખને પહેલા થોડા મધમા વાટી લો ફરી આ રધ તે માજુન કે શરબતમા મેળવી દો–વરખ જેવી રીતે મધમા વટાય મેળવાય છે તેમ બીજી કોઈ ચીજમા મેળવાતા નથી

શરબતે અન્જુબારનો નુસખો

અન્જુબાર ની જડ તોલા પાચ લય દોદરી કરી રાતના પાણીમા ભીંગવીદો સવારે ઉકાલી તેને મસની કપડામા ગાલી તેમા અદધો રતલ ખાડ મેળવો હીનાની કવામ કરીલો એનો ખોરાક બે તોલા સુધી છે–આ શરબત–નકસીર (નાકમાથી ખુનજવાને)ના સિવા લોહીવાની બીમારી (ઇસ્તેહાઝા)થવાને ત્વ ઝાડાને રોકે છે–આ શરબત તાસીરમા ગરમ હોય છે જો એની થડી તાસીર કરવી હોય તો ઉજલા સદલનો વહેર તથા લાલ સદલનો વહેર પણ તે પાણીમા (તોલો દોઢ તોનો) ભીંગવી દો અને તે વેળા ખાડ કે સાકરનો વજન એક રતલ કરીલો

કુરસે કહેરબાનો નુસખો

કતીરો ગુદર	માશા સાડા દશ
ઘઉનો નિશાસતો	માશા સાડા દશ
બાવલનો ગુદર	માશા સાડા દશ
કાકડી ચીભડાના બીની ગરી	માશા સાડા દશ
દાડમની કલી	માશા સાત
અકાકયા ( )	માશા સાડા ત્રણ
ચળકતો કહેરબો	માશા સાડા ત્રણ
તુખમે બાર તગ	માશા સાડા ત્રણ

સર્વને કુટી ચાવી પાણી મા ગુદી સાડા ચાર માશાની ટિકડીઓ બનાવી સીલાયા મુકવી લો.

શરબતે બઝુરી બારેદ (થડી તાસીર વાળાનો) નુસખો.

કાકડી ચીભડાના બીની ગરી	તોલા ૨
મીઠી દોધીના બીની ગરી	તોલા ૨
ભુરા કોલા (પેઠાના બીની ગરી)	તોલા ૨
ગોખરૂ	તોલા ૨
ખતમીના બી	તોલા ૨
ખુરફાઝીના બી	તોલા ૨
તરબુજના બીની ગરી	તોલા ૨
કાસનીના બી	તોલા ૨
કાસનીના બીની જડ	તોલા ૨

સર્વ દોદરી કરી રાતના પાણીના ભીંગવી દો સવારે ઉકાળી કપડામા ગાળી તેમા બત્રીશ તોલા અથવા ચોપ્પન તોલા ઉજલી ખાડ મેળવી ઉકાળી કવાન કરી લો ખોરાક બે તોલાથી ત્રણ તોલા સુધી છે જો ભુરા કોલા ના બી નહી મળે તો નહી મેળવો અને વધુ ઉપયોગ એનોજ છે અને મોટા દવાખાનાઓમા પણ વેચાય છે

શરબતે બઝુરી ગરમ (ગરમ તાસીર વાળાનો) નુસખો.

આ શરબત પેશાબ અને માસિક હૈઝને ખુલાસા લાવે છે (હૈઝ ખુલ્લો જુવાન છે) અને ગુરદાની તથા (મસાના) પેશાબની થેલીમા બનેલી રેતને કહાડી સાફ કરે છે અને (યરકાન) કમલો તથા જુના તાવને ફાયદો આપે છે, તેની રીત

તુખમે કાસની	તોલા ૨॥
વરીયાલી (સોફ)	તોલા ૨॥
ખરબુજાના બી	તોલા ૨॥
મીઠી દોધીના બી	તોલા ૨॥
કુરતુનના બી	તોલા ૨॥
કાસનીની જડ	તોલો ૧॥
ગુલે ગાફેસ	તોલો ૧॥
ખતમીના બી.	તોલો ૧॥

જેઠીમધની જડ છાલ તોલી	તોલો ૧॥
બાલછડ	તોલા ૧॥
બનફશાના ફુલ	તોલો ૧॥
ગાવજુબાન	તોલો ૧॥

સર્વને દોદર કરી ગતના (ઉપર બતવા વવા મુજબ) છ ઘણા પાણીમા ભીંગવી દો સવારે તેમા આઠ તોલા કાળી દરાક્ષ બીજ કહાડી મેળવી એટલુ ઉકાળો કે પાણી અરધુ રહે ફરી કપડાણુ ગાળી તેમા ઉજલી ખાંડ તોલા (૬૨) બાસેઠ મેળવી તાર બધાય તેવો શીરો બનાવી લો ખોરાક એનો બે તોલાથી ત્રણ તોલા સુધી છે

શરબતે બઝુરી મોતેદેલ (એટલે સમાધાર તાસીરવાળાનો નુસખો.

કાસનીની જડની છાલ	તોલા ૨
ખરબુજાના બી	તોલા ૨
ગોખરૂ	તોલા ૨
કાકડી ચીભડાના બી	તોલા ૨
જેઠીમધની જડ છાલ છોલેલી	તોલા ૨

સર્વને દોદર કરો અને રાતે (ઉપરની રીત મુજબ) પાણીમા ભીંગવી સવારે ઉકાળો કરી કપડામા ગાળી તેમા ઉજલી ખાંડ તોલા વીશ મેળવી શીરાના (કેવામ) કરી લો ખોરાક બે તોલાથી ત્રણ તોલા સુધી છે

ખમીરએ બનફશા તથા શરબતે બનફશાનો નુસખો.

બનફશાના ફુલ તોલા ૨ લય રાતના પાણીમા ભીંગવી રાખી લો સવારે તેને મસલી ગાળી લો ફરી તેમા ઉજળી ખાંડ અરધો રતલ મેળવી તાર બધાય તેવો કેવામ કરી લો તો આ શરબતે બનફશા બની ગયુ અને જો આજ શરબતમા બીજા બે તોલા બનફશા ના ફુલ લય કુટી ચાળી ભુકી બનાવી મેળવી દો અને (મતારા વગેરેથી તપેલામા ઘુટી લો) તો હવે આ ખમીરએ બનફશા બની જશે અને ઉજલી ખાંડની જગ્યા લાલ ખાંડ મેળવવામા આવે તો ઝાડા લાવવા વિષે સારી દવા થઈ પડશે.

ઇત્રીફલ કશનીઝી અને ઇત્રીફલ સગીરનો નુસખો.

મોટી પીળી હર્ડેના છોલતા	તોલા ૨
કાબલી હર્ડેના છોલતા	તોલા ૨
બેહેડા	તોલા ૨
આમલા સુકા	તોલા ૨
નાની કાળી હર્ડે	તોલા ૨

સર્વને કુટી ચાળી બદામનુ તેલ અથવા ગાયના ઘીથી ચોપડી તેમા બે તોલા કુટી ચાળેલા સુકા ધાણા પણ મેળવી રાખી લો અને છત્રીશ તોલા ઉજળી ખાંડનો તાર બધાય એવો શીરો કરી તેમા મેળવી દો અને કાચ વગેરેના વાસણમા ભરી ચાલીશ દિવસ સુધી જવ અથવા ઘઉમા દબાવી (કે એક મિઝાજ થાય) ફરી કહાડી ખાવુ અને ખોરાક સુતી વેળા તોલો એક છે

અને કેટલાક લોકો ઉજલી ખાંડની જગ્યા મધ મેળવે છે અને કેટલાક હર્ડેના મુરબ્બા નો શીરો મેળવે છે

અને ઉપરો નુસખો ધાણા નાખવાથી ઇત્રીફલ કશનીઝીના નામે ઓલખાય છે અને જો ધાણા નહી નાખીએ તો તે ઇત્રીફલ સગીર કહેવાય છે

બેહરોઝાનુ તેલ કહાડવાની રીત.

સુકા બેહરોઝાના તુકડા કરી તેમાં થોડી રેત મેળવી કુટી એક કરી લો અને (આતેશી શીશી) એટલે અગ્નિમા નહી ફાટે તેવી શીશી મા ભરી દો અને શીશીના મોહમા પાતળી પાતળી ઘાસ અથવા લાકડાની સળીઓ સાથે મેળવી મુકી સખત બધ કરી દો ફરી ? તૂટેલાં માટલાની ઠીબ લય વચ્ચે કાણુ પાડી તેમાં

ઉપલી શીશી ઉંધી કરી તેનુ મોંહ અંદર મુકી બહાર કહાડી લો અને બોતેન જરા ઢળતી રાખો

ફરી તે ઠીમમા ભુસી ભરી સળગાવીગ અને શીશીના મોહના નીચે એક પીયાલુ રાખી લો જ્યા સુધી તેલ આવતુ રહે આચ રહેવા દો અને જ્યારે તેલ નિકળવુ બંધ થાય ત્યારે પિયાલુ અલગ કરી લો અને રેત એટલા માટે મેળવવામા આવે છે કે બેહરોઝા સળગી ભડકો થાય નહીં અને ભુસીની આચ એટલા માટે હોય છે કે આચ બોતેલને સરખા ભાગે લગે અને હલકી રહે

અને તેલ કહાડવા પહેલા મુલનાની માટી પાણીમગ ભીંગવી તેમા કપડાના કટકાઓ ભીંગવી શીશી ઉપર ત્રણ ચાર આટા વિટાડી લો અને સુકાવી લો એનેજ (ગિલે હીકમત) ગજપર કરવુ કહે છે જ્યારે તદન સુકાય જાય ત્યારેજ તેલ કહાડો–અને મોમ એટને મીણનુ તેલ પણ એજ રીતે કહાડવામા આવે છે

આ બેહેરોઝનુ તેલ પેશાબમા બળતી આગને માટે ઉમર પ્રમાણે એક ટીપાથી ચાર ટીપા સુધી પતાશા મેળવી ખવરાવવુ વધુ ફાયદો આપે છે વળી અગ્નિથા બળી જના તથા ભિડ સકકા માખી અને વિછુના ડખના જેહેર ઉપર લગાડવુ તેનેપણ ફાયદો આપે છે અને કાનના દુખાવાને પણ ટપકાવવાથી ફાયદો થાય છે

મોમીયાઇ બનાવવાનો નુસખો.

ઇંડાની જરદી (દાલ)	નગ ૩
ભીલાવા	નગ ૭
ઉજલી રાળ	તોલા ૧૦

પ્રથમ ભીલાવાને દશ તોલા ઘીમા અગ્નિ ઉપર બાળી લો ભીલાવા જ્યારે બળી જાય ત્યારે તેનાથી કહાડી ફેકી દો અને તે ઘીમા બીજી દવાઓ મેળવી હીલાવતા રહો અને ધણી નેજ આચ કરીદો પણ હાથ ચલાવવામા ઘણી હોશીયારી રાખવી જોઇએ જ્યારે વધુ આચ થવાને લીધે દવામા આગ લાગી ભળકો થાય ત્યારે તરતજ તેને ઢાપી ચુલાપરથી નીચે ઉતારી લો જ્યારે તાઢુ થવા લાગે ત્યારે તેને કહાડી કોઇ ડબ્બી વિગેરેમા ભરીદો એનો ખોરાક બે રત્તીથી એક માશા સુધી છે

આ મોમીયાઇ શરીરના જોડાને ઘણી તાકાત આપે છે અને (ખાવા તથા લગાડવાથી) થોડા દીવસોમા હાડકી સુદ્ધા જોડાય જાય છે

કબજને દીનારનો નુસખો

કાસનીના બી	માશા ૧૭ અને રત્તી ૪	
ગુલાબના ફુલ	માશા ૧૭ અને રત્તી ૪	
કાસનીના જડની છાલ		તોલા ૨॥
નાલુફરના ફુલ		માશા ૮॥
ગાવઝુબાન		માશા ૮॥
કસુમના બી પાટલીમા બાંધેલા		માશા ૨૬॥

સર્વ દવાઓને માના પ્રમાણમા છ ઘણુ વધુ પાણીના ભાગ ભીંજો અને જોશ દેતીવેળા તેમા રેવડચીનીના માશા દોઢ કરી પોટલીમા બાંધી તેમા મુકી દો અને (કફગીર) એટલે ઝારાથી તે પોટલી દબાવતા રહો જ્યારે જોશ આવી જાય ત્યારે તે પોટલી મસલયા વિના કાઢી લો અને બાકી દવાઓને મસળી કપડામા ગાળી લો અને તેમા અરધો રતલ ઉજલી ખાંડ નાખી તાર બંધાય તેવો શીરો કરીલો એનો ખોરાક બે તોલા છે આ શરબત કબજની બીમારીઓમા આપવામા આવે છે અને ફના મખના પાતરાના ઉકાળાની સાથે દેવામા આવે તો વધુ ઝાડા લાવે છે

સાકસુનાયાને ભુજવાની રીત

જ્યારે (સક મુનીયા) ભુજવુ હોયતો તેને વાટી એક કપડાની થેલીમા મુકી એક દાટમ

અથવા સફરજન કે જમરૂખમા ત્રણ ખુણુયાની કાપની કાટી ખાડો કરી વચ્ચે રાખી લો. અને ખાડા ના ઉપર તે કાપલી રાખી બદ કરી આખા ફલને આટો ગુદી લપેટી બળતા ચુનાની ભરભટમા દબાવી દો જ્યારે ગોલો લાલ થાય ત્યારે સકમુનીયા ને કહાડી લો આજ (મુશનવી) એટલે ભુજેનુ કહેવાય છે—અને વગર ભુજેલુ આતરડા ને નુકસાન કરે છે

શરબતે ઉન્નાબ બનાવવાની રીત

અરધો રતલ ઉન્નાબ લય કચુદી અથવા દોદરૂ કરી રાતના ભીંગવીદો અને સવારે સારી પખે ઉકાળો કરી કપડામા ગાળી તેના ઉજલી ખાડ એક રતલ મેળવી ભાળી (કેગમ) એટલે તાર બધાય તેનો શીરો કરીલો—ખાડ મેળવવા નો મુળ વજન તો આજ છે વધુ મેળવવુ હોય તો બે રતન સુધી પણ મેળવી બનાવીએ છીએ

આમલાનો મુરબ્બો બનાવવાની રીત.

તાજા આમળા મોટા અને સારા લઇ એક જાડી સોયથી તેમા બધે ભોંકી કાયા ભારી પાણીમા ઉકાળો જ્યારે થોડા પ્રમાણમા નરમ થય ત્યારે તેમાંથી કહાડી ફટકડીના પાણીમા અથવા છાશમા એક રાતદી વસ દબાવી રાખો ફરી તેમાથી કહાડી તેનુ પાણી સુકાવી જેટલા આમળા હોય તેની ત્રણ અથવા ચાર ઘણી ઉજળી ખાડનો શીરો બનાવી તેમા આમળા નાખી જરા હલકા જોશ દઇ રાખી લો ફરી ત્રીજા અથવા ચોથા દવસે એક જોશ બીજો આપી દો (કે એવા જે કાઇ આમળાના પાણીનો કાચા ભાગ હશે તે પણ જોશ દેવાથી પાકા થશે) અને કમમા કમ ત્રણ માસ વીત્યા બદ આ મુરબ્બો સારો થાય છે

કાફુરનુ અરક બનાવવાની રીત.

આ અરક અગેક (હેઝા અથવા કોલેરા) માટે તથા ગરમ લુ લાગવાને અકસીરી ફાયદો આપે છે અને એની રીત હેઝાના વર્ણનમાં લખાય ગઇ છે

ચાકસુના હોરવાની રીત.

એની રીત આખની બીમારીના વર્ણનમા આવી ગઇ છે

મરહમે રેસોલ (મલમ) નો નુસખો.

આ મનમ શરીના જખમ (ફોડા ફુલ્લાને) ફાયદો આપે છે અને ખરાબ થયલા મવાદ (પીપ પરૂ)ને અલગ કરી દે છે અને સાફ કરી જખમ ભરી રૂઝાવે છે અને એના બનાવવાની રીત દુમચુનના વર્ણનમા આવી ગઇ છે

ઇંડું નિમબિરીશત (અરધુ કાચું અરધુ પાકું) ઉકાળવાની રીત

એની રીત ખાવાના વર્ણનમા આવી ગઇછે

માછલીના કાટા પીગળાવવા (ગલાવવા) તથા પકાવવાની રીત.

બે રતલ માછલી—અને અદરક પા (૦।) રતલ—ખાટી છાશ એક રતલ જો છાશ ખાટી નહોય અને મોળી હોયતો માછલી એક રતલ લેવુ

રીત આ છે કે પહેલા માછલીના પેટની બધી (આનાએન) નકામી વસતુ કહાડી સાફ કરી લો અને તના નાના તુકડા કાટી થાલી કે લગનમા બીછાવી લો તે એવી રીતે કે વચ્ચેની જગ્યા ખાલી હોય ફરી તે ખાલી જગ્યામા થોડી કોલસાની આગ રાખી તે ઉપર થોડુ મીણુ (મધમાખીનુ મોમ) મુકીદો અનેતે વાસણને કોઇ બીજા વાસણથી ઢાકી દો જેથી તેનો ધુવાડો માછલીના તુકડાઓમાં પહોચી જાય અને પાચ મિનિટ પછી ખોલી દો—આ રીત કરવાથી માછલીની ગન્ધ દૂર થઇ જશે અને તેનો વિસાણ તદન જતો રહેશે—ફરી માછલીનો મસાલો પ્રથમ ઘી અથવા તેલમા ભુજી લો અને તે માછલીના તુકડાઓ તેમાં એક ઉપર

એક સીમ્વી દો ફરી તેના ઉપર અદરક બારીક બારીક કાટી છાશમા ભીંગવી ફરતા નાખી દો અને થોડુ પાણી પણ જોયતુ નાખી દો ફરી કાઈ સરપાશ વિગેરેથી ઢાકી ગુદેલા આટાવળે તેનુ મોહ બદ કરી હલકી આચ ઉપર પકાવી લો આ રીતે પકાવવાથી કાટા ગળી જશે

જો માછલીને (સરસુના) તેલમા પકાવવુ હોય તો તેલને સાફ કરવાની રીત આ છે કે સરસુ ના તેલને આગ ઉપર રાખી સરપોશથી ઢાકી દો જ્યારે તેલમા કકલો આવે ત્યારે થોડુ સરપોશ ઉચકી ઉતાવળે દહીમાથી નિકળેલુ પાણી તેમા રેળી તરતજ ઢાકી દો કે તેલમાં ભડકો થાય નહીં–થોડીવારે ફરીનુ બીજુ પાણી પણ નાખીદો એવી રીતે બે ત્રણ વેળા કરવાથી તેલ તદન સાફ થય તેની ગધ તદન નિકળી જશે

આ ભાગમા (એના અસલ ઉર્દુ ભાશામા) દવા દારૂનુ બયાન જોયતુ લખ્યુ છે પણ એના ખરા થવાના લીધે મોલવી હકીમ મોહમ્મદ મુસતોફા સાહેબને બતલાવવાથી તેમણે પણ એના ખરા હોવાનો ટેકો આપ્યો છે તેવણની સહી **ખાદેમુલ અતિબ્બા મોહમ્મદ મુસતોફા બીજનોરી હાલ મુ. મેરઠ.**

ઝાર ફુંકનુ બયાન.

જેવી રીતે બીમારીઓનો ઇલાજ દવા દારૂથી થાય છે તેવી રીતે કેટલીક બીમારી ઓને ઝારફુક થી પણ ફાયદો થાય છે જેથી દવાઓનુ વર્ણન લખ્યા પછી થોડુક ઝાર ફુકનુ વર્ણન પણ લખવુ સારૂ સમજ્યુ છે

વળી બીજુ આ છે ક કેટલીક અણસમજ અભણ સ્ત્રિઓ બચ્ચાઓની બીમારીઓમા અથવા અવલાદ થવાની ઉમ્મેદમા પોતાનો અકીદો બગાડી એવા એવા કામો કરી બેસે છે કે જે ઇમાન અને શરીઅતથી તદન ઉલટુ કરવા લાગી જાય છે કોઈ જગ્યાએ ફાલ ખોલાવે છે તો કોઇ જગ્યા ચઢાવા ચઢાવે છે તથા કોઇ વેળા એવી તેવી વિચાર વગરની નકામી મનતો પણ માને છે કોઇને કેથે હાથ દેખાડે છે અને બેદીન તથા ઠગારા પાસે તવીજ પલીતા અથવા ઝારફુક કરાવે છે એટલુજ નહી પણ કોઈ વેળા કેટલીક ગાડી અને અભણ સ્ત્રિઓ તો (સીતલા ભવાની) સીળી નીકળવાને પણ પુજવા લાગી જાય છે. જેથી દીન ઇમાન તો બગડે છે અને ગુનોહ પણ થાય છે વળી એવી કાઈ વાતોથી તો માણસ કાફેર મુસરેક જુદા થઈ જાય છે,–(ખુદાની પનાહ) અને કોઈ વેળા એવા ઢોગી લોકો કાઈ પૈશા રૂપીઆ કપડુ–અથવા અનાજ મરઘા, બકરા વિગેરે પણ ઢોગ કરી પડાવી લે છે અને કદી કદી એના માણસો પારકી સ્ત્રિઓના આવવા જવાને તથા વાતચીત કરવાથી તેઓની નૈયત પણ બગડી જાય છે અને તેથી આબરૂ ઇજ્જત ના લાયક થઈ જાય છે મતલબ સર્વ રીતે નુકસાનજ નુકસાન છે અને તે છતા તેજ થાય છે કે જે ખુદાને મન્જુર હોય છે (એટલે મનમુજબ વખતે કામ થાય અને નહીં પણ થાય) એટલા માટે એવો વિચાર થયો કે ઝાર ફુકના કેટલાક એવા તરીકાઓ બતલાવવામા આવે કે જે શરી અતથી વીરૂદ્ધ નહોય–જેથી ખુદાપાકના નામની બરકતથી સારૂ પણ થાય અને દીને ઇમાનની પણ સભાળ રહે અને માલ તથા આબરૂ ઇજ્જતની પણ નુકસાની પણ થાય નહીં

આધું તથા દાંતનો દુખાવો તથા વાયુથી દુખાવાનો ઈલાજ.*

લાકડાની એક પાક તખતી ઉપર પાક રેતી બેછાવી લોખડની એક ખીલી વડે તે ઉપર (અરબી અક્ષરોમા) આ લખો **અબજદ હુવ્વઝ હુત્તી** અને **અલેફ**ના અક્ષર ઉપર ખીલી કોચી જોરથી દબાવો અને જેને દુખાવો હોય તે પોતાના દુખાવા ઉપર જોરથી પકડી દાબી રાખે ફરી તમે એકવાર અલહમદો શરીફ પઢો અને તેથી દુખાવાનો હાલ પુછી જુવો જો આ કરવા છતા દરદ રહ્યુ હોય તો એવીજ રીતે **બે**ના અક્ષરને ખીલો કોચી દબાવો મતલબ કે એજ રીતે એક એક અક્ષર ઉપર મજકુર અમલ કરી લો તો ખુદાના ફજલથી બધા અક્ષરો પુરા નહી થવા પામશે કે દુખાવો સારો થઈ જશે

કોઈપણ જગ્યાના દુખાવાનો ઇલાજ.

આ આયત પહેલા બિસ્મીલ્લાહ તથા ત્રણ વાર આયત (**વ બિલ-હકકે અન્ઝલનાહો વબિલ-હકકે નજલ૦ વમા અરસલનાક ઇલ્લા મોબશ્શેર વ-વ નઝીરા૦** પઢી દરદની જગ્યાએ ફુકો અને લગાડવાના કોઈ તેલ ઉપર પણ પઢી દમ કરી મસલાવો અથવા વોટુ કરી એનીજ તવીજ લખી બાધી દો

મગજ કમતાકાત થયુ હોય તો.

પાંચે વખતની નમાજો પઢી માથા ઉપર હાથ રાખી અગીઆરવાર **(યા કવીય્યો)** પઢો

---

*આર ફુક કરના પહેલા તથા તાવીઝ લખના પહેલા જે જે એ વીશેનો દસતુર નામનો પડે છે તેને આજ ઝારફુકનુ બયાન ફ.. થતા **ચેતવણી**મા લખી આપ્યુ છે માટે પડેના ત્યા જોઈ લેવુ અને ફરી આ કામ કરવા, વળી જ્યારે તમો તવીજ-રકાબીમા કોઈ હરફ લખો તો અરબી ભાશામાજ લખવુ ગુજરાતી ભાશામા લખશો તો કાઈ અસર થશે નહી. **એચ એ. રહમાન.**

નિગાહ કમજોર થઈ હોય તો

પાચે વખતની નમાજો પઢી અગીઆર વાર **[યા નુરો]** પઢી બન્ને હાથોની આગળી-ઓના પોરવાઓ ઉપર દમ કરી આખો ઉપર ફેરવો,

જીભનુ તોતડાવવુ તથા સમજ શક્તિ કમજોર હોય તો

ફજરની નમાઝ પઢી એક પાક કાકરી મોહમા રાખી આ આયત શરીફ **[રબ્બિશ-રહલી સદરી વયસ્સેર-લી અમરી વહલોલ ઉકદતમ-મિ લ્લેસાની યફકહૂ-કવલી]** એકવીશ વાર પઢવુ-એવીજ રીતે એક પાક બિસકીટ ઉપર **અલ-હમદો** શરીફ લખી ચાલીશ દિવસ સુધી ખાવાથી પણ સમઝ શક્તિ વધે છે

દિલમાં હોલ પડતી હોય તો

આ આયત બિસમિલ્લાહ સાથે લખી ગળામા બાવવુ પણ ધાગો એટલો લાબો રહે કે તવીજ દિલ ઉપર પડી રહે અને દિલ ડાબી તરફ છાતી નીચે હોય છે તે આયત આ છે **અલ્લઝીન આમનુ વતત-મઈન્ન કોલૂબો--હુમ બેઝિકરિલ્લાહ૦ અલા બેઝિકરિ-લ્લાહે તત-મઈન્નલ-કોલૂબ૦**

પેટના દુખાવા વિષે.

આ આયત પાણી વિગેરે ઉપર ત્રણવાર પઢી પીવાડો અથવા એની તાવીઝ લખી પેટ ઉપર બાધવુ તે આ છે **(લા ફીહા ગવલુન વલા-હુમ અન્હા યુનઝફૂન૦).**

અઘોક તથા એવી દરેક તરેહની વબા-અથવા પલેક માટે.

એવા દિવસોમા જે કાઈ ખાવુ કે પીવુ હોય પહેલા ત્રણવાર તે ઉપર **ઇન્ના અનઝલનાહો**ની સુરત પઢી દમ કરી ખાઓ ખુદા ચાહશે તો બચાવ રહેશે-અને જેને થયો હોય તેને પણ કોઈ વસ્તુ ઉપર દમ કરી ખવાડો-પીવાડો ઇન્શાલ્લાહ શફા થઇ જશે.

તિલ્લીનુ વધી જવુ.

આ આયત બિસ્મેલ્લાહ સાથે લખી તિલ્લી ની જગ્યાએ બાધો (ઝાલેક તખફીફુમ-મિરબ્બેકોમ વ-રહમહ૦)

નાફનુ હુટી જવુ એટલે [અમ્બોય કે દૂટીનુ ખસવુ.]

આ આયત બિસમિલ્લાહ સાથે લખી દુટી ઉપર બાધી દો દુટી પોતાની જગ્યાએ આવી જશે અને જો બાધીજ રાખો તો ફરી ટલશે નહી તે આયત આ છે (અલ્લાહો યુમસેકુસ્સમાવાતે વલ-અરદ અન-તઝુલા વ-લઈન ઝાલતા ઇન અમસકહોમા અહદુમ-મિમ બઅદિહિ૦ ઈન્નહુ કાન હલીમન ગફુરા૦].

તાવ વગર તાઢ વાગે હોય તો

આ આયત લખી તવીજને ગળામા અથવા હાથના બાજુ ઉપર બાધવુ તથા દમ કરવુ તે આયત આ છે (કુલના યા નારો(કુની બરદવ-વ-સલામન અલા ઈબ્રાહીમ) અને જો તાઢ વાગીને તાવ આવતો હોય તો, ગળામા અથવા બાજુ ઉપર તવીજ લખી બાધી દો ત આયત આછે (બિસ્મિલ્લાહે નજરાહા વ-મુરસાહા, ઈન્ન-રબ્બી લ-ગફુરૂર-રહીમ.)

ફોડા ફુલ્લી અથવા વરમ વિષે.

પાક માટી ફરી તે બધાયલો ઢેપલો હોય કે ધૂળ હોય લય તે ઉપર આ દુઆ પઢી થુકી દો (બિસ્મિલ્લાહે બેતુર-બતેહી અરદેના બેરીકેહી બઅદેના યશફી સકીમના બેઇઝન રબ્બેના) ફરી માટી ઉપર થોડુ પાણી છાટી તે માટી દુખની જગ્યાએ અથવા તેના આસેપાસે દીવસમા બ વાર વાર મસલી દો

સાપ વીંછુ અથવા ભિડ માકડી વિગેરેનુ કડવુ

પાકા પાણીમા નિમક ઘોલી તે જગ્યા ઉપર મસલતા રહેવુ અને કુલયા ની પુરી સુરત પઢી દમ કરતા જવુ પ્રણીવાર સુધી એજ પ્રમાણે કરવુ

સાપનુ વરમા નિકળવુ અથવા આસેબનુ હોવુ.

લોખન્ડની ચાર ખીની લય એક એક ઉપર આ આયત શરીફ પચ્ચાશવાર પઢી દમ કરી વરના ચારે ખુણાઓમા ભોઈમા ગાડી દો ખુદા ચાહશે તો સાપ તે વરમા રહશે નહી તે આયત આ છે (ઇન્નહુમ યકીદૂન કયદ વ-અ-અકીદો કયદા૦ ફમહ-હેલિલ કાફેરીન અમહિલ-હુમ રોવયદા૦) વળી એથીજ તે વરમા આસબનો પણ કાઈ અસર રહેશે નહી

અડકેલા કુતરાએ કરડેલુ હોય તો

ઉપરનીજ આયત (ઇન્નહુમ યકીદૂન થી રોવયદા સુધી) એક રાટલી અથવા બિસ્કેટના ચાલીશ તુકડા ઉપર લખી એક તુકડા રોજ તે માણસને ખવાડતા રહેવુ ખુદા ચાહશે તો અડકનુ અસર નહી,

સ્ત્રિનુ વાઝીયા થવુ.

ચાલીસ લાવગ લય દરેક ઉપર સાત સાત વાર આ આયતને પઢે જે દિવસે સ્ત્રિ પાકીનુ ગુસલ કર તે દિવસથી એક લવિગ દરરોજ સુતી વેળા ખાવુ શરૂ કરી દે અને તે ઉપર પાણી પીય નહી અને કદી કહાય મીયાની પાસ (એમ ઉઠે) તે આયત આ છે (અવ-કઝોલો-માતિન ફી બહરિલ-લુ-જજીયન,યગશાહો,મવજુમ-મિન ફવકેહી મવજુમ, મિન ફવકેહી સહાબે ઝોલો-માતિન બઅદોહા ફવ-ક બઅદિન ઈઝા અખરજ યદહુ લમ યકદ યરાહા વમલ-લમ યજઅલિલ્લાહો લહુ નુરન ફમા-લહુ મિન-નુર૦)ખુદા ચાહશે તો ઓલાદ થશે

હમેલ પડી જવુ.

એક કાચો ધાગો કુસુબથી રંગેલો સ્ત્રિના શરીર જેટલો લાબો લય તેમા નવ ગાઠ વાળી

દરેક ગાઠ ઉપર આ આયત પઢી દમ કરી દો ખુદા ચાહશે તો હમેલ પડશે નહી અને જો કાંઈ વેળા વાગો નહી મળે ત્યારે કોઈ કાગલ ઉપર લખી (કપડામા લપેટી) પેટ ઉપર બાંધી દો તે આયત આ છે [વસબ્બેદ વલા સબ્બ-રોક ઈલ્લા બીલ્લાહે વલા તહઝન અલૈહેમ વલાતકો ફી ઝયકીમ-મિમ્મા યમકોરૂન૦ ઈન્નલ્લાહ મ-અલ્લઝીનત-તકવ વલ્લઝી- હુમ, મોહસેનુન૦]

બચ્ચુ થતી વેળા દુખાવો થાય તો

આ આયત એક કાગળ ઉપર લખી પાક કપડામા લપેટી સ્ત્રિની ડાબી રાન ઉપર બાંધી દો અથવા કાંઈ મીઠાઈ ઉપર પઢી દમ કરી ખવરાવી દો ખુદા ચાહશે તો બચ્ચુ સહલાઈથી થશે તે આયત આ છે [ઈઝસ-સમાઉન શક-કત વઅઝેનત લેરબ્બેહા વ હુક-કત -વઈઝલ-અરદો મુદદત -વઅલ-કત માફીહા વતખલ્લત૦ વઅઝેનત લેરબ્બેહા વહુક-કત૦]

બચ્ચુ જીવતુ નહોય તો

પા પા (¼) તોલા અજવાએન તથા **કાલા મરી** લઈ પીસના ટીકા બનાવી પછી ચાલીશ વેળા **વસ્સમાવતીની સુરત** આવી રીત પઢો કે જ્યારે શુરૂ કરવા લાગે પહલા દારૂદ શરીફ પણ પઢી લેવુ-અને જ્યારે ચાલીશ વાર ખતમ થાય ત્યાર ફરી છેલા પણ એકવાર દોરદ શરીફ પઢી લો અને અજવાએન તથા કાલા મરી ઉપર દમ કરી દો-અને શુરૂ હમેલ રહ્યાથી અથવા હમેલ જણાએ ત્યારથી દુધ છોડાવ્યા સુધી દરરોજ દરરોજ તેનાથી થોડુ થોડુ ખાતા રહો ખુદા ચાહશે તો અવલાદ જીવતી રહેશે

હમેશા છોકરીજ થયાં કરતી હોય તો

તે સ્ત્રિનો ધણી અથવા કોઈ બીજી ઓરત તેના પેટ ઉપર સિતેરવાર આંગલી વળે ગોલ કુડાલુ પાડતા ખેચતા રહો અને દરેક વેળા આ લફઝ (યા મતીનો) કેહતાં રહે ખુદા ચાહશે તો છોકરો થશે

બચ્ચાને નજર લાગવી અથવા રડયા કરવુ અથવા ઊંગમા ડરવુ કે આફલા આવતા હોય તે માટે

કુલ અઉઝો બે રબ્બીલ-ફલકે તથા કુલ અઉઝો બેરબ્બીન-નાસે ની સુરત ત્રણ ત્રણવાર પઢી તે ઉપર દમ કરી દો અને આ દોઆ લખી તેના ગળામા બાંધી દો (**અઉઝો બે-કલેમાતિ-લ્લાહિત-તામ્માતે મિન શરે કુલ્લે શૈતાનિન વહામ્મતિન વ-અયનિન લામ્મતિન**) તો ખુદા ચાહશે તો સર્વ આફતોથી બચી રહેશે

સીલી-સીતલા માટે.

એક-સાત તારનો ઉદો ધાગો લય તે ઉપર **સૂરહ અરરહમાન** જે સત્તાવીશમા સીપારા ના અરધામા છે તે પેઢે અને જ્યારે આ આયત આવ્યા કરે **ફબે અયે આલા એ** ત્યારે એ પુરા થયાથી તે પર દમ કરી એક ગાઠ બાંધી દો એ પ્રમાણે સુરત ખતમ થયાથી એકતીશ ગાઠો થઈ જશે ફરી તે ગાઠો બચ્ચાના ગળામા પહેરાવી દો-જો સીળી નીકળવા પહેલા બાંધી દો તો ખુદા ચાહશે તો સીળીથી બચાવ રહેશે-અને જો સીળી નીકળી ગયા પછી બાંધ્યુ હોય તો વધુ દુખ થશે નહી

દરેક તરેહની બીમારી માટે

ચીનીની રકાબી ઉપર બિસમીલ્લાહ તથા અલહમદોની સુરત અને આ આયતો લખી દરરોજ બીમારને પીવડાવતા રહો આ અમલ મોટી તાસીરવાળો છે તે આયતો આ છે (**વ-યશફે સોદૂર કવમિમ મુઅ મેનીન વ-ઇઝા મરદ્દત ફહો-વ યશફીન વશફાઓન-લેમા ફીસ્સોદૂરે વહોદંવ-વર-હમતલ-લિલમુઅ મેનીન-વનો-નઝ્ઝેલો મિનલ-કુરઆને માહો-વ શફા-ઉંવ**

વ-રહમતુલ-લિલમુઅ્‌મેમીન-વલા યેઝીદો-ઝાલેમીન ઈલ્લા ખસારા કુલ હો વ લિલ્લઝીન આમનુ હોદ વ-વ શફા૦)

મોહતાજ તથા ગરીબ હોય તો

ઈશાની નમાઝ પછી પહેલા તથા છેલ્લા અગીઆર અગીઆર વાર દોરૂદ શરીફ અને વચમા અગીઆર વાર તસ્બી (૧૧૦૦) યા-મોઈઝઝોની પઢીને દોઆ કરતા રહો

અને જોઇએ તો આ બીજો ઝીકર પઢતા રહો કે ઈશાની નમાઝ પછી પહેલા તથા પાછલ દોરૂદ શરીફ અને વચમા અગીઆર (**યા વહહાબો**) પઢી દુઆ કરયા કરો ખુદા ચાહશે તો હાથ ફરાખ થશે અને બરકત થશે

આસેબ [જીન] લાગ્યો હોય તો

આ આયતોને બીમારના કાનમા પઢી દમ કરી દો તથા પાણી ઉપર દમ કરી તેને પાઓ **(અ-ફ-હસિબ-તુમ અન્નમા ખલકના-કોમ અબસવ-વઅન્નકુમ ઈલૈના લા-તુરજઊન -ફ-તઆલલ્લાહોલ-મલેકોલ-હકકો લાઈલાહ ઈલ્લાહુ૦ રબ્બુલ-અરશિલ-કરીમ૦ વમ ય યદ્‌ઓ મઅલ્લાહે ઈલાહન આખર લા-બ રહા ન લહુ બિહી ફ ઈન્નમા હેસાબોહુ ઈન્દ રબ્બેહી૦ ઈન્નહુ લા-યુફલેહુલ કાફેરૂન૦ વકુલ-રબ્બે-ગફેર વર-હમ વ-અન્-ત ખેરૂર-રાહેમીન૦)**

એજ રીતે **વસ્સાફ્ફાતે** -ની સુરહ સાતવાર પઢી કાનમા દમ કરવુ અને ફરી સીધા કાનમા **અઝાન** દેવી તથા ડાબા કાનમા **તકબીર** કહેવુ પણ આસબને નસાડે છે

કોઈ રીતનુ કામ અટકી પડયુ હોય તો

બાર દિવસ સુધી દરરોજ બાર હજાર **વાર** આ દોઆ પઢી અલ્લાહ પાસે દોઆ માગો **ખુદા** ચાહશે તો ગમે તેવુ મુશકેલ કામ હોય **તે** પણ પુરૂ થઈ જશે તે આ છે **યા બદી ઉલ અજાએબે બિલખૈરે યા બદીઓ)**

દેવના હોવાનો શક થયો હોય તો

કુલ અઉઝો બેરબ્બીલ-ફલકે તથા કુલ અઉઝો બેરબ્બીન્નાસની સુરહ ત્રણ ત્રણવાર પઢી પાણી ઉપર દમ કરીને બીમારને પીવડાવો અને [illegible] પાણી ઉપર પણ દમ કરી તેથી તેને નવડાઓ-અને [illegible] દોઆ ચાલીસ દીવસ સુધી [illegible] ઉપર લખી પીવડાવતા રહો [**[illegible] લા-હુવ્વ] ફી [illegible] હુવ્વો**] તો ખુદા ચાહે તો [illegible] અસર જતો રહેશે [illegible] દોઆ [illegible] બીમારો માટે હકીમોએ જવાબ આપી દીધો હોય તેવા બીમારો માટે પણ ઘણીજ ફાયદાકારક છે

ધણીની નારાજી તથા પુછવો ન હોય તો

ઈશાની નમાઝ પછી [illegible] આર [illegible] દોરૂદ શરીફ અગીઆર વાર અને વચમા અગીઆરસો તસ્બી (૧૧૦૦) ના (યા [illegible] વદૂદો) પઢવુ અને પછી [illegible] ધણીની [illegible] ખિયાલ રાખવો [illegible] તો તે [illegible] પાણી [illegible] તેના [illegible] દોઆ કરી [illegible] અને [illegible] કમતી [illegible]

[illegible]

આ બન્ને આયતો નિમક ઉપર સાતવાર પઢી તે [illegible] દાળમા નાખી ખવરાવી દો **પહેલી આયત (વલવા [illegible] યુરૂદૈઅન** અવલા-દહુન્ન હવલયને કામેલયને લેમન અરાદ અન-યોતિમ્મર-રદાઅત) **બીજી આયત (વ ઈન્ન લકુન) ફીલ અનઆમે લઈબ્રહ૦ નુસકી કોમ મિમ્મા ફી બોતુ નેહી, મિમ-બૈન ફરસિન-વદમિન લ-બનન ખાલેસન સાએગલ લિશારેબીન૦)** આ બીજી આયતને જો આટાના પેંડામા પઢી

દમ કરી ગાઇ ભેસને ખવરાઓ તો તે પણ ઘણુ દુધ આપશે

ચેતવણી—જેઓને આ કરતા વધુ ઝાર ફુક કરવાનો કે જાણવાનો શોક હોય તેઓ હમારી (ઉર્દુ) **અઅમાલે કુરઆની**ના ત્રણ હીસ્સા તથા (ઉર્દુ) શફાઉલ અલીન અને ઝફરે જલીલ જોય લેવુ

(અને જેયારે કોઈ તાવીજ કે રકાબી લખવી હોય તો તે અરબી હરફોમાજ લખવુ નહી તો ફાયદો થશે નહીં)

અને આ વાતોને હમેશા યાદ રાખો કે કુરઆનની આયતો વજુ કર્યા વગર લખો નહી તેમજ જ્યારે નહાવાની જરૂરત હોય ત્યારે પઢવુ પણ નહી

અને જે કાગઝ ઉપર કુરઆને શરીફની આયત લખી તવીઝ બનાઓ તે વેળા તે તવીઝ ઉપર એકસાદુ કાગલ બીજું લપેટી દો જેથી તાવીઝ લેનાર માણુસ જો બેવોઝુ હોય તો તેને હાથમા લેવુ દોરૂસ્ત થાય

અને ચીનીની રકાબીમા પણ આયત લખી બેવોઝુના હાથમા આપો નહીં પણ તમો પોતેજ વોઝુ સાથે રહી પાણી વિગેરેથી ધોલીદો

અને જ્યારે તાવીઝનુ કામ રહે નહીં ત્યારે તેને પાણીમા ધોવી તે પાણીને કોઈ નદી અથવા નેહેર અથવા કૂવામા મુકાવી દો

સમાપ્ત.

સર્વ સ્તુતી અલ્લાહ માટેજ છે અને તેનો અણહદ એહસાન કે તેણે આ નવમા ભાગનો તરજુમો ગુજરાતી ભાશામા કરવાની મને તોફીક બખશી અને એના દશમા ભાગને પણ ગુજરાતીમા થવાની તોફીક તથા મદદ મળવાની તે માલેકથીજ ચાહુ છુ—વસ્સલામો અલા રસુલેહી મોહમ્મદીન—વઆલેહી વઅસહા બેહી વ અહલે બૈતેહી વસ્લલમ—આમીન

હકીમ અબ્દુર્રહમાન બીન મરહુમ મોલાના મોલવી ગુલામ મોહમ્મદ હા૦ સાદેક
મેનેજર કુતુબખાનએ—સાદેકીય્યહ **રાંદેર** જી૦ **સુરત.**

મેહેરશતી ઝેવરના નવમા ભાગમા જે નુસખાઓ લખાયા છે તેમા કેટલીક દવાના યુનાની નામો પણ લખાયા છે પણ તેને વખને કોઈ ગાધી નહીં સમજે જેથી આ લીસ્ટમા તેની સાથે ગુજરાતી ભાગ મા પણ ઓલખાતી દવાઓ લખી આપ્યા છે હવે જ્યારે નુસખો લખવો પડે ત્યારે નુસખાની દવા આ લીસ્ટમાંથી જોઇ તે દવાનુ નામ લખી દેશો તો તમને ગુજરાતના મોટા ગાધીઓ પણ દવાઓ બાધી આપશે

દવાના નામોની લીસ્ટ.

યુનાની નામ	ગુજરાતી નામ	યુનાની નામ	ગુજરાતી નામ
કાસની	કાસનીના બીજ	જાફરાન	કેસર
કતીરા	કીયો યા કડીયો ગુન્દર	જેહેર મોહરા ખતાઇ	પાવઝેરની પથરી
કાકળાસીંગી	કાકડા સીગી	ઝરાવન્દ	એ જાતના ફળ
કરસફના બી	જીણીઅજમોદ	ઝરમબાદ	નરકચુર
કુસત	કુટ અથવા કરૂ	ઢાકનો ગુદર	ખાખરનો ગુદર
કુન્દર	મોટુ શહેરીલોબાન	તુખમે કાહુ	કાવના બી
કુરતુમ	(કુસુંબના બી)	તુખમે કતા	(અલસીના બી)
કેહેરબા	કેરૂબો	તુખમે કનોચા	(મરેડ) ના બીજ
કશનીજે ખુશક	ધાણા સુકા	તુખમેખિયારેન	કાકડી ચીબડાના બી
કમેલા	કપીલો	તાલ મખાના	એખરો
કતા	અલસી	તુખમે કરફસ	કરફસના બીજ
કબાબ ચીની	ચીનીકબાલા	તિતલી (સોદાબ)	તિતલી
કુશતો	ભસ્મ (ખાક	તુરબદ	નસોતર (લીસોતર)
ખીરા	કાકડી	તુરઇ	તુરયા
ખુરફા	કુલફાના બી	તુખમે રેહાન	કેહાનના બીજ તુકમરયા
ખાકસી	ખાકસી (ખુબકલા)	તબાશીર	વાસકપુર
ગુલાબજીરા	ગુલાબના ફુલનુ જીરૂ	તુખમે શબેત	સુવાના બીજ
ગિલે અરમની	ગીલે અરમનીલાલ માટી	તુખમે હમ્માજ	ચુકાના બીજ
ગુલે ધાવા	ધાવળીના ફુલ	ઘુગચી	ચનોઠી
ગુલે ટેસુ	કેસુરી તથા ખાખરના ફુલ	નીલુફર	નીલોફરના ફુલ કમળના ફુલ
મ દા બેહરોઝા	સુકુ બીરજી	નીલા થુથા	મોરથુથુ (તુતયા)
ગુલે ગાફીસ	ગાફેસના ફુલ	નાગર મોથા	નાગર–મોઠની જડ
ગાફસ	(ચીમર)	નસોત	લીસોતર
ગુકાના બી	(ચોલાઇના બી)	નમકે સાભર	સાભર લુણુ
		નમક સીયાહ	સચલ

યુનાની નામ	ગુજરાતી નામ
મક લાહોરી	સીધા લુણ સિંધવખાર
કપુર	નરકચુરો
નારજીલ દરયાઈ	દરયાઈ નારિયલ
નરપસી	(નિરમલી)
નવનખના પાતરા	
નીશાસ્તો	ઘઉંનો નીશાસ્તો ઘઉંનુ દુધ
પડની લાદા	પડાનો લોવર
પરસ્યાવશાન	હનસરાજ
પેઠા	ભુરુ કોલુ
દરેજ મુશક	(રામ તુલસીના ફુલ)
બાદરજ બોય	સુફેદ વગની
બારા સિનગા	સાબર સીગુ
બેખ મેનન	કવડાની જડ
બાકલા	એક જાતના વાલ
બેલગીરી	બીલાનો કાચો ગર
બોઝીદાન	મીઠો અકલગરો
બેહદાના	બીજ
મુગ સુરખ	સચોરો (પાપળયાલુણ)
મરજાન	વછનાક
માઠ	(મલાઠ)
મદન	મધલી (રોહ,
ભીલાવા	ભિલામુ
મકો (એનપુસ્તાન)	પોપટી (કોચોરી)
મગજે ફનદુક કોહી	મીઠીદેશીનુ અનજની ગરી
માઉ ખુરદ	(પરવાસ)
માઉ કલાન	માજુફલ
માસરી	સાકર
મોમ	ખડ મીણ
મુરદારસંગ	ઓદાપથરી
મુસ્મકી	ગોલ
માલકાંગણી	માલકાંગણી
મેદાલાકડી	મેદા લાકડી
મુગો	પરવાલાની જડ
મુર	મમ
મુનકકા	મોટી કઠાઉલી કાલી દરાખ
મજીઠ	
મેવા માલેના	નીલો એહરોઝા જાદા એહરોઝા
મ ઉકતરમરી	પહાડી કુદનો
મક નીતમ	લોહચુમ્બક (પત્થર)
મગોળરની	મરડાસીંગ
માડીનો સાગ	કાલી તાડના પાતરાનો સાગ

યુનાની નામ	ગુજરાતી નામ
લોટા સજજી	લોટા સાજી
હનસરાજ	પરસીવાવશા
શોનીઝ	કલોંજી
સજજી	સાજીખાર
સેમાક	તનરીક
રસોત	રસવતી
સદલ	સુખડનુ લાકડુ
સુફેદ જસ્ત	જસતના ફુલ (ખાપર
સમન્દર ઝાગ	સમુદ્રફીણ
સરસ	સરસવના ફાલુ
સુફેદ કાનગરી	કંનબ સફેદ
મગ નાસેન	વાંસ
સીલ બળો	બળી બાટી
સેપીમનાન	બળી ...
સમાક	(એક જાતના દાણા)
મગે જરાહત	સંગજીરુ પથ્થર
સમન્દર સુખ	(બીજ હોય છે)
શહમે હનજલ	ઇન્દ્ર વેરાનો ગર
હબમુલ કુરતુમ	કોસુમ્ભાના બીજ (કડીના)
હબુલ આસ	...
હાલુન	અમાદણો
અમલતાસ	ગરમાળો
અકલામયા ઝહબ	સોનાનો મેલ
અનઝરુત	ખુરશાની અજમો
અકાસમેલ	(પીળી) અમરવેલ
આલુ	(પેચ)
અકલીમયા નુકરા	ચાંદીનો મેલ
અકસનતીન રૂમી	”
અતીસ	(એક કલી હોયછે)
અબ્રેશમ	રેશમના દોડા
ઉશુક	(કાનર) ગુંદર
અકલીનુલ મલેક	નાખુના
ઇસપન્દ	ઇસબગુલ
ઇઝખર	મરચીયા ગદ
ઉદેગરકી	પાણીમા ડુબતુ ભારી અગર
ઉદે હીન્દી	સાદુ અગર
અગર	અગરૂ તથા અગર
અસારૂન	તગર
અનીસુન	અનીસુ (એરવાદુસ)
અજવાએન	અજમો